

Unni Krogh & Bergljot Baklien

Fem år etter Regionprosjektet

Ildsjelers entusiasme og kommunalt hverdagsliv

SIRUS-rapport nr. 2/2012
Statens institutt for rusmiddelforskning
Oslo 2012

Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS) ble opprettet 1. januar 2001 som en sammenslåing av Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning (SIFA) og dokumentasjonsseksjonen og biblioteket i Rusmiddeldirektoratet. SIRUS har som formål å utføre og formidle forskning og dokumentasjon omkring rusmiddelspørsmål, med særlig vekt på samfunnsvitenskapelige problemstillinger. Instituttet er også kontaktpunkt for Det europeiske narkotikaovervåkningscenteret i Lisboa, EMCDDA.

Copyright SIRUS

Oslo 2012

ISBN 978-82-7171-379-9 (trykt)

ISBN 978-82-7171-380-5 (pdf)

ISSN 1502-8178

SIRUS

Pb. 565 Sentrum

0105 Oslo

Besøksadresse: Øvre Slottsgate 2B

Telefon: 22 34 04 00

E-post: sirus@sirus.no

www.sirus.no

Design og grafisk produksjon:

07 Gruppen 2012

www.07.no

Forord

Regionprosjektet var en del av Bondevik II-regjeringens Handlingsplan mot rusmiddelproblemer (2003–2005). Det var et lokalt basert rusmiddelforebyggende pilotprosjekt, 2003–2006, som ble evaluert av Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS-rapport 6/2007). Det er gjort få undersøkelser av hvordan det er gått etter at slike prosjekter er avsluttet. Vi ville undersøke hvordan det gikk. Kunne vi finne spor etter Regionprosjektet fem år etter? I hvilken grad er tiltak videreført, og hvilke rammebetingelser har det vært for videreføring?

Bergljot Baklien har vært prosjektleder. Unni Krogh har foretatt informantintervjuer og annen datainnsamling. Rapporten er utarbeidet i fellesskap, og forfatterne står samlet inne for det produktet som her presenteres.

Vi vil takke for den store velviljen vi har møtt i kommunene, alle tidligere prosjektledere, byråkrater, fagfolk, politikere og politifolk som har brukt av sin tid til intervjuer og funnet fram gamle og nye planer og rapporter. Til slutt takk til våre kolleger Kristin Buvik og Astrid Skretting for nyttige innspill til rapporten.

Oslo, juni 2012

Unni Krogh og Bergljot Baklien

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	9
1.1 Om Regionprosjektet	9
1.2 De viktigste evalueringsresultatene	11
1.3 Bakgrunn og problemstillinger for denne studien	12
1.3.1 Bakgrunn	12
1.3.2 Problemstillinger	13
1.4 Rapportens innhold	14
2 Metode og data	15
2.1 Kvalitativ tilnærming	15
2.2 Informanter	16
2.3 Tema for intervjuene	17
2.4 Telefonintervjuer	18
2.5 Dokumentdata	18
2.6 Navngitte kommuner – anonyme informanter	19
2.7 Sannhet eller selvpresentasjon	20
3 Hvordan gikk det med tiltakene fra prosjektperioden?	21
3.1 Haugesund – flyng start og stø kurs	22
3.2 Larvik – programutvikling og kontinuitet	27
3.3 Narvik – enklest å videreføre på eget ansvarsområde	29
3.4 Nesodden – egne prosjekt blir best forankret	31
3.5 Os – MOT-flaggskipet	34
3.6 Ytre søre Sunnmøre – entusiastisk ungdomsteam i motvind	35
3.7 Oppsummering	38
4 Programovergripende konsekvenser, spor etter Regionprosjektet	41
4.1 Samarbeid og samordning	41
4.1.1 Vedlikehold, kontinuitet og omstrukturering	42
4.1.2 Samarbeid mellom kommuner – spenninger mellom grunnplan og politikk	44
4.2 Kompetanse- og kapasitetsbygging	47
4.2.1 Kompetanseheving – i daglig bruk og i beredskap	47
4.2.2 Kapasitetsøkning – nye stillinger og større stillingsbrøker	50
4.3 Forholdet til kompetansesenteret – fra godt til bedre	50
4.4 Rusmiddelpolitiske handlingsplaner	51

4.5	Kommunal forvaltning av alkoholloven, salg og skjenking	56
4.6	Endret Regionprosjektet den rusmiddelpolitiske dagsorden?	60
4.7	Oppsummering – fellestrekk mellom kommunene.....	62
5	Rammebetingelser – konsekvenser og videreføring	64
5.1	Personfaktorer – kontinuitet eller brudd.....	64
5.1.1	Prosjektleder – personlig kontinuitet i skiftende posisjoner	64
5.1.2	Andre sentrale aktører som kan ha vært viktige for videreføringen.....	66
5.1.3	Noen kommuner har SLT-koordinator og andre ikke, hvor viktige er de?.....	67
5.1.4	Politisk forankring – kontinuitet, tretthet eller brudd.....	68
5.1.5	Administrativ forankring – rådmannens betydning.....	70
5.1.6	Faglig forankring – det holder ikke bare med politikk og administrasjon.....	72
5.1.7	Personfaktoren og formaliserte strukturer – like viktig?	73
5.2	Økonomiske ressurser – prosjektmidler en kortvarig fest?.....	75
5.2.1	Interne midler til egne prosjekter.....	75
5.2.2	Eksterne midler – mulig ekstern styring.....	77
5.3	Strukturelle forhold – mange endringer	79
5.4	Prosjekt lengde og valg av intervensjoner	82
5.5	Oppsummering – rammebetingelsenes betydning	84
6	Konklusjoner og oppsummering	87
6.1	Hvordan gikk det etter Regionprosjektet?.....	87
6.1.1	Programmene	87
6.1.2	Programovergripende mål	89
6.2	Hvorfor gikk det som det gjorde?.....	90
6.2.1	Hvorfor fikk det store konsekvenser noen steder?.....	91
6.2.2	Hvorfor fikk det mindre konsekvenser andre steder?.....	92
6.3	Lærdommer for andre lokalsamfunnsbaserte prosjekter	93
	Litteratur.....	95
	Appendiks 1. Tiltak på menyen fra Sosial- og helsedirektoratet	99
	Appendiks 2. Tiltak utenfor menyen.....	101
	English summary.....	103

Sammendrag

Regionprosjektet var en del av Bondevik II-regjeringens Handlingsplan mot rusmiddelproblemer (2003–2005). Fem kommuner: Haugesund, Larvik, Narvik, Nesodden, Os, og en region: Ytre søre Sunnmøre med kommunene Sande, Herøy, Ulstein og Hareid deltok i prosjektet. Det ble satt i gang 30 tiltak valgt fra en meny med 8 anbefalte program. Etter fem år var det 14 av disse som fremdeles var aktive. I tillegg supplerte alle kommunene med andre tiltak. Av disse var det 12 av 18 som ble videreført. Det kan med andre ord se ut til at tiltak som kommunene selv har utviklet og tilpasset sin egen hverdag er godt levedyktige.

Kurs, seminarer, konferanser og opplæringsopplegg var sentrale elementer i Regionprosjektet og mange deltok. Men kompetanse forvitrer hvis den ikke er i bruk. Det gjelder enten folk blir pålagt andre oppgaver der kompetansen ikke er relevant, eller folk selv flytter på seg. Det er likevel eksempler på at kompetansen kan ligge i beredskap og tas fram når behovene melder seg. Alle de tidligere prosjektlederne fortsatte å arbeide med rusmiddelforebygging i sine kommuner, men de har hatt ulikt handlingsrom for videreføring. Når helhetlig rusmiddelforebygging ikke lenger inngår i deres daglige arbeid, er det heller ikke så lett å følge opp alle tiltakene. Der flere engasjerte prosjektmedarbeidere har fortsatt sitt arbeid, blir det også flere som kan holde informasjonstrykket overfor politikere og administrasjon.

Den politiske forankringen er avhengig av politikernes personlige engasjement. Derfor kan politisk kontinuitet ha stor betydning for videreføringen. Et politisk engasjement kan dessuten bidra til å gi intervensjonene en forutsigbar økonomi. I tillegg er det nødvendig med en administrativ forankring som kan gi fagfolkene et rimelig arbeidsrom, både til gjennomføring og til utvikling av nettverk og samarbeidsrelasjoner. Engasjerte rådmenn kan være gode medspillere.

Nesten alle kommunene har vært gjennom store omorganiseringer etter regionprosjektperioden. Mange fikk problemer med å holde ved like samarbeid og samordning, og ansvar ble flyttet eller utradert. Kommuner omorganiserer ikke for å få en styrket rusmiddelforebygging, men det at forebyggingen har så liten oppmerksomhet i en omorganiseringsprosess at den risikerer å bli utradert, kan tyde på dårlig politisk forankring. Da hjelper det ikke med enkelte entusiastiske fagfolk.

1 Innledning

1.1 Om Regionprosjektet

Hvordan gikk det med Regionprosjektet? Hvilke spor kan vi finne i deltakerkommunene fem år etter den formelle avslutningen?

Regionprosjektet var en del av Bondevik II-regjeringens Handlingsplan mot rusmiddelproblemer (2003–2005). Hovedhensikten kan vi finne i Handlingsplanens overordnede mål som var «*en betydelig reduksjon i de sosiale og helsemessige skadene av rusmiddelbruk*» og videre å «*forebygge alle typer rusmiddelbruk, med særlig fokus på forebyggende arbeid blant barn og unge*». Dessuten var det også et mål «*å utvikle god arbeidsfordeling og gode samarbeidsrelasjoner og samordningsverktøy mellom ulike forvaltnings- og organisasjonsnivå og horisontalt mellom ulike lokale aktører*».

Prosjektet ble gjennomført i perioden 2003–2006. Det skulle utvikle gode primær- og sekundærforebyggende tiltak og videreutvikle eksisterende. Hovedinnsatsen skulle rettes mot hjem, barnehage, skole, arbeidsliv og fritid. Det var sentralt å arbeide for:

- redusert tilgang til alle typer rusmidler for ungdom under 18 år
- å sikre tidlig intervensjon i barnehage, skole og arbeidsliv
- at frivillige organisasjoner skulle være arena for, og pådriver i, det forebyggende arbeidet, blant annet gjennom rusfrie aktiviteter for barn og unge
- økt kunnskap om rusmiddelsituasjonen lokalt
- samordning og kvalitetssikring av forebyggende arbeid i barnehage, skole og opplæring.

Seks kommuner/regioner ble valgt ut til å delta: Larvik, Haugesund, Narvik, Os, Nesodden, og fire kommuner på Ytre søre Sunnmøre: Sande, Herøy, Ulstein og Hareid. De mottok til sammen 20 millioner kroner over en periode på tre år, fordelt etter innbyggertall. I tillegg fikk de faglig veiledning fra de regionale

kompetansesentrene. Det daværende Sosial- og helsedirektoratet fikk i oppdrag å styre prosjektet i tett samarbeid med de regionale kompetansesentrene for rusmiddelspørsmål. Det ble opprettet en sentral arbeidsgruppe med representanter fra de regionale kompetansesentrene og Sosial- og helsedirektoratets prosjektleder. Foruten å ta seg av faglig oppfølging av pilotkommunene, var kompetansesentrene bindeledd mellom det sentrale og det lokale nivået.

SIRUS fikk i oppdrag å evaluere prosjektet. Evalueringen er publisert i SIRUS-rapport 6/2007: *Regionprosjektet – Nyttig forebygging?*. Den viser hvordan handlingsplanen ble konkretisert av Sosial- og helsedirektoratet, som utformet en meny med tolv presumptivt evidensbaserte og anbefalte forebyggingstiltak. Bare et fåtall av disse hadde imidlertid en dokumentert effekt på rusmiddelbruk og rusmiddelrelaterte skader (Baklien m.fl., 2007, s. 56–57).

Da pilotkommunene valgte tiltak, la de størst vekt på egne vurderinger og egne erfaringer med tiltakene. Foruten tiltakene fra direktoratets meny valgte de fleste kommunene også en rekke andre intervensjoner. I flere tilfeller gjaldt det videreføring av tiltak som allerede var i gang. Barn og unge var den viktigste målgruppen, og mange satsinger hadde et langsiktig perspektiv. Ikke alle tiltak ble implementert etter planen. I flere kommuner var innsatsen større enn det de hadde forpliktet seg til. Det var mye entusiasme og innsatsvilje underveis.

I startfasen var direktoratets styring ganske sterk og detaljorientert. Samtidig var kommunikasjonen fra sentralt til lokalt nivå uklar, både med hensyn til prosjektets tidsrammer, fordeling av økonomiske midler og pilotkommunenes mulighet til å velge tiltak som direktoratet ikke hadde anbefalt. De uklare signalene fra sentralt nivå førte til frustrasjon og forsinket start for den forebyggende innsatsen i kommunene. (Baklien m.fl., 2007, s. 87–91)

Den faglige oppfølgingen fra kompetansesentrene varierte fra sted til sted, både med hensyn til omfang og innhold. De lokale rammebetingelsene varierte også, både når det gjaldt videreføring av etablerte prosjekter og samarbeidsrelasjoner, og med hensyn til prosjektorganisering.

1.2 De viktigste evalueringsresultatene

Regionprosjektet ble både effekt- og prosessevaluert i perioden 2004–2006 (Baklien m.fl., 2007). Datagrunnlaget var omfattende. Analysene bygget på dokumenter, videoopptak, observasjoner av møter og iverksetting av tiltak, et stort antall intervjuer med viktige aktører på sentralt og lokalt nivå, spørreskjemaundersøkelse av nærmere 40 000 skoleungdommer i pilot- og kontrollkommuner før og etter iverksetting av tiltak, kjøpsforsøk av øl i butikker før og etter tiltak, samt kartlegging av forebyggende aktiviteter på alle ungdomsskoler og videregående skoler i samtlige pilot- og kontrollkommuner gjennom prosjektperioden.

Effektevalueringen bygget primært på spørreskjemaundersøkelsene. Den ga ingen holdepunkter for at prosjektet samlet sett hadde ført til redusert rusmiddelbruk og færre alkoholrelaterte skader. Det var heller ingen ting som tydet på at det hadde bidratt til å begrense unges tilgang til alkohol. Også når det gjaldt de unges rusmiddelrelaterte kunnskaper og holdninger og foreldrenes grensesetting og kommunikasjon om rusmidler, var resultatet nedslående. Bakgrunnstall tydet på at antallet salgs- og skjenkesteder i pilotkommunene holdt seg stabilt gjennom prosjektperioden.

Prosessevalueringen kunne imidlertid vise at Regionprosjektet hadde gitt andre gunstige effekter. Lokal samordning og lokalt eierskap var sentrale begrep i Handlingsplanen. Prosjektets eneste eksempel på interkommunalt samarbeid og samordning, på Ytre søre Sunnmøre, viste at dette var både krevende og fruktbart. Enkeltkommuner med interne samordningstiltak lyktes i å styrke det tverrfaglige og tverretatlige samarbeidet. Videre økte den lokale kompetansen med hensyn til tilpasning og videreutvikling av tiltak.

Den lokale organiseringen av pilotkommunene var i all hovedsak god og funksjonell, og den førte til samordning av personalressurser på tvers av etater og avdelinger. Prosjektet hadde solid politisk og forvaltningsmessig forankring i de fleste pilotkommunene, med aktivt engasjement både hos ordfører og rådmann. Personfaktorer som entusiasme og kompetanse, samt legitimitet og evne til å utnytte et gitt handlingsrom, hadde stor betydning på alle nivå.

En annen viktig erfaring knytter seg til tidsperspektivet. Flere kommuner satset på rusmiddelforebygging i et langsiktig perspektiv. Både forankring og gjennomføring av tiltak tar tid, men den sentrale fastlagte tidsrammen tok lite hensyn til dette.

Konklusjonene ble at Regionprosjektet bare på noen områder skapte endringer som samsvarte med Handlingsplanens målsettinger. Det gjaldt først og fremst målene om lokal samordning og samarbeid. Det ble derimot ikke avdekket noen holdepunkter for at innsatsen hadde bidratt til mindre rusmiddelbruk, færre alkoholrelaterte problemer eller redusert tilgjengelighet til alkohol for ungdom. Hovedmålsettingen med prosjektet ble derfor ikke nådd. Det kan blant annet sees i sammenheng med at ingen kommuner satset på de mest virksomme strategiene, nemlig begrensning av tilgjengelighet til alkohol gjennom innskrenkning av antall salgs- og skjenkesteder og åpningstider for omsetning, og intensivert håndheving av salgs- og skjenkebestemmelsene gjennom bedre kontroll og sanksjoner. (Baklien m.fl., 2007)

1.3 Bakgrunn og problemstillinger for denne studien

1.3.1 Bakgrunn

Det finnes lite eller ingen forskning på hvordan det går med intervensjoner som er startet i slike prosjekter etter at prosjektperioden er avsluttet (et unntak er Holder & Moore, 2000). Fra litteraturen vet vi at mange prosjekt i organisasjoner ikke klarer å følge prosjektplaner fullstendig eller må gjøre vesentlige endringer i løpet av prosjektperioden. Dette behøver ikke å bety at prosjektet er mislykket, tvert imot kan det vise seg at de langsiktige virkningene er vesentlige selv om tiden løper fortere enn prosjektet (Sørhaug, 1995).

Regionprosjektet hadde likhetspunkter med det finske PAKKA-prosjektet, som er beskrevet slik: *The project seeks to create a policy change through activating the community leaders into discussion on alcohol problems and means to combat them* (Holmila & Warpenius, 2007, s. 530). Evalueringen av Regionprosjektet så i liten grad på det vi kan kalle policy changes. Dette er noe vi søker å bote på i denne studien. Studien er dermed ingen oppfølging av evalueringen fra 2007 (Baklien m.fl., 2007). Vi leter ikke etter effekter på individnivå, men ser i hovedsak på strukturendringer.

Prosjekter er tidsavgrenset, likevel ønsker man at de skal sette spor, at de ressursene man satser skal gi resultater også ut over prosjektperioden. Det virker ikke meningsfylt å satse sterkt på noe i periode for så å slippe det til fordel for noe annet. På den annen side kan det være inspirerende og gi ekstra energi og kreativitet til arbeidet når man vet at innsatsen skal være tidsbegrenset og området klart avgrenset. Prosjektarbeid er som metode motsetningsfylt, klart avgrenset, men med ønsker om varige konsekvenser.

Når prosjektene finansieres av eksterne midler, og videreføring av tiltak må belastes kommunens eget budsjett, blir det ressurskrevende å dra nytte av tiltak og erfaringer. Noen kommuner opererer forsiktig ved bare å sette i gang tiltak de vet de kan få plass til i driftsbudsjettet senere. En annen innfallsvinkel er kontinuerlig å søke nye prosjektmidler for å kunne videreføre tiltakene. Da blir de flinke til å omdefinere sine tiltak slik at de kan passe inn i nye prosjektsammenhenger. Andre bruker en prosjektperiode til å prøve ut flere forskjellige tiltak for å velge ut enkelte som de inkluderer i driften etter prosjektperioden. Men det vil alltid være forbundet med økonomisk usikkerhet hvorvidt tiltak vil kunne videreføres gjennom lengre tid.

1.3.2 Problemstillinger

Sulkunen og medarbeidere (2003, s. 166) vektlegger at mange prosjekter og programmer bruker lang tid på å finne sin form. Derfor er evalueringer ofte lite relevante når de rapporterer. Intensjonen med vår studie er nettopp å se på hva som har skjedd når programmet har funnet sin form, og hvilke spor vi nå kan se av prosjektet:

- Er programmene fra regionprosjektperioden videreført, og eventuelt i hvilket omfang?
  - Hvorfor er noen programmer videreført, og andre avsluttet?
  - Satset pilotkommunene egne midler på å videreføre arbeidet på noen måte, eller fikk de eksterne midler til videreføring?
- Hvilke andre spor kan vi finne etter prosjektet?
  - Hvordan er det med engasjementet for rusmiddelforebygging, både for administrasjonen og politikerne, når prosjektet er slutt og nye spørsmål kommer på dagsordenen?
  - Er samarbeidsrelasjoner som ble etablert i prosjektperioden fremdeles til stede? Er det i tilfelle fordi de er formalisert, eller er det fordi det er de samme personene som er i de samme posisjonene og fortsetter som før?
  - Hadde prosjektet noen betydning for kompetanse og kapasitet når det gjelder rusmiddelforebygging i deltakerkommunene?
  - Har deltakelsen påvirket den kommunale rusmiddelpolitikken slik den kommer til uttrykk gjennom rusmiddelpolitiske handlingsplaner og i forvaltningen av alkoholloven?
- Hva er forklaringene på at det har gått som det gjorde?
  - Hvilke rammebetingelser må oppfylles for at en lokalsamfunnsbasert satsning som Regionprosjektet skal sette spor etter seg, og eventuelt skape langvarige endringer i deltakerkommunene?

1.4 Rapportens innhold

Kapittel 2 gjør greie for studiens datakilder og metodologiske tilnærming. I kapittel 3 ser vi på hvordan det er gått med enkelte program og tiltak i løpet av de fem årene som er gått siden Regionprosjektet ble avsluttet i 2006. Andre spor av Regionprosjektet, eller programovergripende konsekvenser, går vi inn på i kapittel 4. Det gjelder samarbeid og samordning innen den enkelte kommune og i det interkommunale samarbeidet på Ytre søre Sunnmøre, kompetansebygging, kapasitetsøkning, forholdet til kompetansesentrene, rusmiddelpolitiske handlingsplaner og kommunal forvaltning av alkoholloven. Kapittel 5 gir en beskrivelse av rammebetingelsene for videreføring av tiltak som inngikk i Regionprosjektet. Vi har vurdert personfaktoren og forankring på ulike nivå, økonomiske ressurser og strukturelle forhold og prøvd å se hvilken betydning de har hatt for utviklingen. I kapittel 6 oppsummerer vi og prøver å trekke ut noen generelle erfaringer.

2 Metode og data

2.1 Kvalitativ tilnærming

Metode og datakilder må alltid tilpasses problemstillingene og de spørsmålene det skal svares på. I denne studien er intensjonen å beskrive situasjonen i deltakerkommunene fem år etter Regionprosjektet når det gjelder videreføring av forebyggingsprogrammene fra prosjektperioden, prosjektets betydning for samarbeid og kompetansebygging, og for den kommunale rusmiddelpolitikken. Vi er ønske også å synliggjøre rammebetingelser og mekanismer som har bidratt til utviklingen.

I tillegg til konkrete opplysninger om hva de aktuelle kommunene driver med i dag, er det med andre ord spørsmål om forklaringer, forståelse og refleksjoner. Til slike spørsmål er en kvalitativ tilnærming best egnet. Den kommunale virkeligheten er mangfoldig, og vi trengte metoderedskaper som kunne fange opp flest mulig dimensjoner. Dessuten var det viktig å ha en metodisk tilnærming som var tilstrekkelig åpen til at de kommunale aktørene selv kunne ha innvirkning på hvilke temaer og forklaringer som kom fram. Kvalitativ intervjuing dreier seg ikke bare om å få vite noe om et faktisk tema, men like mye om å få kjennskap til hva informantene oppfatter som viktig.

En mer strukturert spørreskjema-tilnærming ville begrenset mulige forklaringer til det forskerne selv kunne se for seg, og dermed stilte spørsmål om. Slik ligner metoden på den som ble brukt i prosessevalueringen av Regionprosjektet (Baklien m.fl., 2007). Det er også metodologiske fellestrekk med en studie vi har gjennomført om rusmiddelpolitiske handlingsplaner i kommunene (Baklien & Krogh, 2011). Som i disse studiene, har den viktigste datakilden vært intervjuer med informanter som kunne bidra med svar på spørsmålene reist i problemstillingene.

2.2 Informanter

En forutsetning for å kunne belyse problemstillingene på en god måte, var å finne fram til de personene som både hadde vært sentrale i prosjektperioden, og som kunne fortelle om hvordan det hadde gått etterpå. Men fem år er lang tid, folk flytter på seg, og det var en tidkrevende oppgave å finne fram til de rette informantene. Vi tok utgangspunkt i de personoversiktene vi hadde fra evalueringen av Regionprosjektet, og kontaktet de kommunale prosjektlederne¹ for å be om intervju og for å få innspill til andre informanter det ville være nyttig å snakke med. Slik hadde utvalget av informanter også et innslag av snøballmetoden, dvs. et utvalg som gradvis vokser, som en snøball som blir større etter hvert som den ruller (jf. Ryen 2002, s. 90; Andrews & Vassenden, 2008). Innspillene vi fikk på denne måten ble sammenholdt med våre kontaktlister fra evalueringen. Så langt det var mulig snakket vi med politisk og administrativ ledelse, politiet, og andre som hadde vært aktive deltakere i prosjektet og som hadde hatt mulighet til å følge arbeidet i kommunen etterpå. Vi intervjuet også de fleste som hadde vært inne fra de regionale kompetansesentrene.

Tabell 1. Oversikt over informantene, fordelt på kommune.

Kommune	Informanter
Haugesund	Prosjektleder (nå SLT-koordinator), ordfører, styringsgruppedlem fra politiet, oppfølgingskontakten fra Rogaland A-senter
Larvik	Prosjektleder (nå ruskonsulent), to enhetsledere, fagkonsulent, ART-veileder, oppfølgingskontakten fra kompetansesenteret
Narvik	Prosjektleder (nå enhetsleder Barn, unge og familie), tidl. varaordfører, tidl. helse-omsorgs- og sosialsjef, saksbehandler og rådgiver for bevillingssaker, tidl. skolesjef, en som var sterkt involvert i implementering og oppfølging av Ansvarlig vertskap, og en seniorrådgiver ved KoRus-Nord som ikke var involvert i prosjektperioden
Nesodden	Prosjektleder (nå SLT-koordinator), tidl. rusmiddelkonsulent, tidl. ordfører
Os	Prosjektleder (nå ansatt ved KoRus-Vest), kommunalsjef, oppfølgingskontakten fra kompetansesenteret
Ytre søre Sunnmøre	Prosjektleder (nå SLT- og folkehelsekoordinator), tidl. prosjektmedarbeider, tidl. ordfører i Ulstein, lensmann i Ulstein og Hareid, rådmann i Herøy, to medlemmer av lokalt evalueringsutvalg (kommunalsjef og kommunelege), oppfølgingskontakten fra kompetansesenteret

¹ I Regionprosjektet ble de som fylte prosjektlederfunksjonen i pilotkommunene omtalt både som prosjektledere og koordinatore. Vi har valgt å kalle dem prosjektledere. Det er deres tilknytning til Regionprosjektet som er viktig i denne sammenhengen, og vi har derfor holdt på denne betegnelsen selv om de nå er i andre stillinger.

Når vi valgte ut informanter la vi vekt på at vedkommende hadde vært engasjert i prosjektet i prosjektperioden og hadde hatt mulighet til å følge utviklingen i kommunen etterpå. I samarbeidskommunene på Ytre søre Sunnmøre snakket vi også med to som hadde vært med i en gruppe som evaluerte det forebyggende arbeidet i årene etter prosjektperioden, for å kunne komme med forslag til videreføring.

Til sammen snakket vi med 31 informanter. Når vi valgte å ha så vidt mange, bygget det på erfaringen fra andre prosjekter, der vi har sett at samme kommunale virkelighet kan beskrives høyst forskjellig av ulike aktører (Baklien & Krogh, 2011). Som tabellen over viser, snakket vi med alle de tidligere prosjektlederne. Samtidig varierer antallet informanter nokså mye mellom kommunene. Det har sammenheng med at i noen kommuner hadde personalgjennomtrekken vært større enn andre steder. Der ble det vanskelig å finne flere informanter som kunne fortelle om, og eventuelt hvordan Regionprosjektet var videreført.

2.3 Tema for intervjuene

Intervjuene ble gjennomført som en samtale der vi sørget for å komme innom de tema vi gjerne ville ha informasjon om. Vi fikk rede på informantenes forhold til kommunen og Regionprosjektet, og spurte om de så spor etter prosjektet, i tilfelle hvor, hvordan og hvorfor akkurat slik? Hadde det vært bremseklosser i kommunen i prosjekttiden eller etterpå? Var det enkeltpersoner som hadde hatt stor betydning? Var de i kommunen ennå, og var de i en posisjon hvor de kunne påvirke videreføring av tiltak? Hvordan var det gått med de enkelte tiltakene? Hvordan var de som var videreført finansiert? Hadde kommunen ennå nytte av eventuell kompetanseheving? Hvordan var det gått med eventuell kapasitetsøkning? Hadde prosjektperioden hatt noen betydning for forholdet mellom kommunene og kompetansesentrene? Hvordan var oppfølgingen fra politisk og administrativ ledelse? Var rusmiddelbruk satt på dagsorden på en annen måte enn før? Fikk det konsekvenser for rusmiddel- eller alkoholpolitiske handlingsplaner eller for politikk og praksis? Til slutt ba vi om synspunkter på prosjektorganisering og prosjektlengde.

Selv om fokuset var felles for de fleste intervjuene, ble likevel hvert intervju forskjellig, og tilpasset den enkelte informant. For det første var informantene ulike som personer, og vi benyttet en intervjuform der det å nøste videre på hva informantene fortalte var like viktig som å holde seg til på forhånd oppsatte spørsmål (jf. responsiv intervjuing, Rubin & Rubin, 2005). For det andre hadde informantene ulike

posisjoner og dermed ståsteder i forhold til sine kommuner. Det var naturlig å stille andre spørsmål til en tidligere ordfører som nå var ute av politikken, enn til en prosjektleder som fremdeles hadde en sentral posisjon i rusmiddelforebyggende arbeid i sin kommune. For det tredje var forholdene i de ulike deltakerkommunene forskjellige. Særlig gjaldt det der fire kommuner på Sunnmøre skulle samarbeide, noe som førte til andre utfordringer enn samarbeid innenfor rammene av en enkelt kommune. For det fjerde forandret intervjuene seg etter hvert som vi fikk mer kunnskap om viktige rammebetingelser for videreføring av prosjektet. Det vil si at intervjuene fungerte som ledd i en kumulativ prosess, der kunnskapen vi fikk i ett intervju påvirket de spørsmålene vi stilte i det neste (jf. Kaarhus, 1999).

2.4 Telefonintervjuer

Av ressurshensyn ble informantene intervjuet på telefon. Svakheten ved telefonintervjuer er at man mister kroppsspråket som er en viktig del av samtaleaspektet som det gode intervjuet er avhengig av. Det blir heller ikke så lett til at man fordyper seg så grundig, eller kommer inn på tilstøtende emner som kunne ha gitt nyttig informasjon, som ved et fysisk møte hvor man ofte vil gi seg selv og informanten mer tid og ro. Som flere har vært inne på, blir et telefonintervju gjerne kortere og får lettere et mer formelt preg (Tjora, 2012, s. 141; Shuy, 2002 s. 541–544). Våre intervjuer hadde en gjennomsnittlig varighet på omtrent en halvtime. De ble tatt opp på bånd, og alle intervjuene ble transkribert. Alle telefonintervjuene foregikk i perioden oktober 2011 til februar 2012.

Den tekniske kvaliteten var heller ikke like god som den vi oppnår ved ansikt til ansikt-intervjuer. Det kunne være vanskelig å høre tydelig, og transkriberingen bød på større problemer. Som intervjusitatene i rapporten bærer preg av, var imidlertid de aller fleste av våre informanter både velvillige og ivrige når det gjaldt å fortelle om videreføringen av Regionprosjektet og situasjon i sin kommune. Dette oppveier mange av de svakhetene som ligger i det å gjennomføre intervjuene på telefonen.

2.5 Dokumentdata

En annen viktig datakilde var ulike typer skriftlig materiale fra kommunene. Vi hadde søknader om å få være med i Regionprosjektet, prosjektplaner og prosjektrapporter fra evalueringen i 2007. Rusmiddel- og alkoholpolitiske planer og retningslinjer fra perioden fant vi på kommunenes hjemmesider, eller fikk dem tilsendt fra kommunene. Vi har i noen tilfeller også bedt om å få saksframlegg og

vedtak for å kunne se spor etter en politisk diskusjon. Dessuten var det rapporter og evalueringer som informantene gjorde oss oppmerksomme på og sendte til oss, som Ytre søre Sunnmøres evaluering og vurdering av videreføring av Regionprosjektet, eller planer og rapporter i forbindelse med enkelte tiltak. Utgangspunktet for valg av dokumenter har vært våre problemstillinger og opplysninger fra våre informanter.

Disse skriftlige dataene har fylt flere funksjoner. Dokumenter som fortalte om hva kommunene gjorde i regionprosjektperioden og om hvilke planer de hadde ved prosjektets avslutning fungerte som tidsminner og som historiske dokumenter. De kunne være utgangspunkt for spørsmål i intervjuene, og kunne brukes som korreksjoner når informanter hadde problemer med å huske hva som hendte når. Nyere dokumenter, som ferske rusmiddelpolitiske planer eller retningslinjer, kunne fortelle om i hvilken grad Regionprosjektet hadde satt spor etter seg i den kommunale rusmiddelpolitikken i årene etter prosjektslutt.

Etter at intervjuingen ble avsluttet i februar 2012 er det innhentet noen alkoholpolitiske planer og retningslinjer. Vi har ikke hatt mulighet til å følge opp budsjettvedtak i de enkelte kommunene ut over våren 2012, så eventuelle innskrenkninger eller utvidelser i antall stillinger etter at vi foretok våre intervjuer har vi ikke fått med.

2.6 Navngitte kommuner – anonyme informanter

Som i evalueringsrapporten fra 2007, har vi ikke anonymisert kommunene. Det ville vært både umulig og meningsløst å forsøke å beskrive kommunene på en slik måte at de ikke var identifiserbare. Dessuten var det viktig å ta vare på muligheten for å se evalueringen fra 2007 (Baklien m.fl., 2007) og denne rapporten i sammenheng. Hvordan det har gått i ettertid, må kunne sees i sammenheng med implementering, tiltak og aktører i prosjektperioden.

De enkelte informantene er derimot ikke omtalt ved navn. De er ikke viktige som personer, men som aktører i posisjoner. Men siden det er få informanter i hver kommune, er det likevel ikke til å unngå at en del av dem er identifiserbare i den kommunale konteksten de hører hjemme. Alle som er sitert på en identifiserbar måte, har gitt tillatelse til at vi kunne bruke deres uttalelser.

2.7 Sannhet eller selvpresentasjon

Intervjuene fokuserte både på faktiske hendelser, og på mening og refleksjon. Hva som hendte kan beskrives på flere måter, men hvis det for eksempel dreier seg om når en bestemt intervensjon fra regionprosjektperioden ble utfaset, vil summen av de svarene vi har fått kunne representere en «sannhet».

For andre temaer er det viktig å understreke at vi får ikke virkeligheten, men informantenes bilde av virkeligheten. Når det gjelder beskrivelser av prosesser som er mindre konkrete, kan det hende at en del av informantene kanskje ønsket å gi inntrykk av at Regionprosjektet satte tydeligere spor etter seg enn det faktisk gjorde (jf. Goffman's begrep «inntrykksforvaltning» og «selvpresentasjon», Goffman, 1959, 1967). For eksempel snakket vi med en sentral politiker i en av pilotkommunene, som hevdet at Regionprosjektet hadde satt evidens og målbar effekt av tiltakene på dagsorden på en helt annen måte enn før. Det var imidlertid ingen ting av det som hadde skjedd i denne kommunen etter Regionprosjektet som tydet på at han hadde rett i det. I slike tilfeller ble det viktig både at vi hadde flere informanter i hver kommune, og at vi hadde skriftlig materiale fra kommunen.

I blant opplevde vi også at informantene ville ha med mer «sannhet» enn vi ønsket oss og hadde bruk for. Det kunne for eksempel dreie seg om detaljer om antall avholdte kurs i Ansvarlig vertskap, der de også var opptatt av å få med hvilke temaer de hadde undervist i og hvor mange deltakere kursene hadde hatt.

Et tredje tema for intervjuene var den enkelte informants opplevelse av prosessene. Prosjektperiodens entusiasme og pionerånd måtte på et tidspunkt møte hverdagen. Også der er det derfor mulig at en viss form for selvpresentasjon kan ha spilt en rolle, for eksempel når enkelte klaget over at rammebetingelsene ikke hadde gjort det mulig for dem å følge opp tiltak så godt som de gjerne skulle ønsket. Slike beskrivelser kan selvfølgelig ikke etterprøves.

3 Hvordan gikk det med tiltakene fra prosjektperioden?

«Det er for mye organisering og for mange møter der ute. Hva får vi egentlig igjen? Bli noe faktisk forebygget der ute?», sa en informant i Helsedirektoratet i prosjektperioden (Baklien m.fl., 2007, s. 161). Flere av pilotkommunene syntes prosjekttiden var for kort, de kom nesten ikke i gang før det var slutt, og i tiden etter håndterte de tiltakene forskjellig i de forskjellige kommunene. Direktoratet presenterte kommunene for en meny på tolv tiltak, og av disse tolv valgte kommunene ut sju. I tillegg hadde de fleste ett eller flere tiltak som ikke var på menyen.

Tabell 2.1. Oversikt over hvilke tiltak fra menyen som kommunene gjennomførte.

	Haugesund	Larvik	Narvik	Nesodden	Os	Ytre søre Sunnmøre
Ansvarlig vertskap	X	X	X		X	X
Ansvarlig salg ^{a)}	X	X	X	X	X	X
Kjærlighet og grenser		X			X	X
PMTO ^{b)}	X	X		X		
Modell for tverrfaglig samarbeid			X		X	X
Kjentmann		X	X	X	X	X
Olweus' program mot mobbing			X			X
Unge & Rus			X		X	

a) Alle kommunene (også Nesodden som ikke hadde Ansvarlig vertskap), gjennomførte Ansvarlig salg, et tiltak som kom på menyen etter at kommunene hadde gjort sine valg. Hensikten var å redusere butikkenes salg av øl og rusbrus til mindreårige.

b) Parent management training, tilbud rettet mot familier med barn mellom 3 og 12 år med alvorlige atferdsproblemer.

Tabell 2.2. Oversikt over iverksatte tiltak som ikke var fra menyen.

Kommune	Iverksatte tiltak utenfor menyen
Haugesund	Tiltak for utsatte grupper – Ungdomsteamet Haugesundsmodellen: Tiltak for å lette overgangen til ungdomsskole og videregående skole. Helsestasjon for ungdom Foreningenes dag: Fritidsaktiviteter på prøve Jentegruppe
Larvik	ART: Agression replacement training. Veiledning i forhold til læringsmiljøet VÅRS: Foreldreveiledning, småbarnsforeldre Time Out: Utvikle gode idrettsmiljø og rusmiddelforebygging, 11–13-åring Larviksmodellen (Haugesundsmodellen): Tiltak for å lette overgangen til ungdomsskole Flipover: Metode for nettverksarbeid
Narvik	Møteplassen, lavterskeltilbud for ungdom Tverrfaglig forum: Stormøter med informasjonsutveksling
Nesodden	Det flyvende korps Time Out: Utvikle gode idrettsmiljø og rusmiddelforebygging, 11–13-åring Aktiv elev/Aktiv russ Aktiv voksen Informasjonskampanjer i samarbeid med frivillige org.
Os	MOT: Arbeide for et varmere og tryggere oppvekstmiljø ved å styrke menneskers mot til å ta vare på seg selv og hverandre. Skole- og fritidssektoren Tidlig identifisering og tidlig intervensjon

Tiltakene i tabell 2.1 og 2.2 blir nærmere beskrevet i appendiks 1.

Når vi skal se på hvordan det gikk med programmene etter at prosjektperioden var over, er vi særlig interessert i:

- Tiltak fra menyen i forhold til kommunenes egeninitierte tiltak
- Allment forebyggende programmer i forhold til sekundærforebyggende eller indikative tiltak
- Tiltakenes plassering i forskjellige kommunale ansvarsområder gir ulike vilkår for videreføring

3.1 Haugesund – flying start og stø kurs

Haugesund kom godt ut i startfasen fordi de allerede hadde SLT-koordinator² i full stilling. Han ble prosjektkoordinator, men sluttet i 2005. I prosjektperioden var flere bekymret over dette, men ingen av dem vi har intervjuet nå nevnte noe om det som

² For en beskrivelse av SLT-modellen, se: www.krad.no/slt/modellen

den gang ble opplevd som kritisk. Den nye prosjektlederen gikk etter prosjektperioden over i stillingen som SLT-koordinator. Stillingen var allerede dekket av kommunale midler. Han kunne holde i trådene og videreføre påbegynte tiltak. Før Regionprosjektet hadde Haugesund en arbeidsgruppe for samordning av lokale tiltak som også var styringsgruppe for SLT-arbeidet. Denne gruppa, ledet av ordføreren, ble også styringsgruppe for Regionprosjektet. Den valgte satsingsområder i samarbeid med kompetansesenteret. Ordføreren beskrev det slik:

«Det var ikke bare å hoppe på en haug med sånne, nær sagt for å bruke et ungdommelig uttrykk, kule prosjekter, men faktisk være veldig kritisk til om dette har en effekt eller om det ikke har effekt. Altså være faglige. Sånn sett var det veldig nyttig at vi hadde med oss Rogaland A-senter i hele perioden, hvor vi hadde god faglig ryggdekning på ting. Og vi ser jo i forhold til ungdomspolitik, forebygging generelt i kommunen, så har definitivt tenkningen blitt sterkt forankret.»

Styringsgruppa fortsatte å fungere også etter prosjektperioden. Vi kan si det slik at Haugesund hadde en flyng start i Regionprosjektet, og at kommunen kunne fortsette å navigere med veltrøst og godt orientert mannskap etter prosjektperioden.

Tabell 3. Oversikt over tiltak i Haugesund

Tiltak	På menyen	Var i gang	Nytt	Videreført
PMT0	X	X		Koordinator i 50 % stilling. Strategi for videreutvikling
Olweus' program mot mobbing	X	X		X
Ansvarlig vertskap	X		X	Vilkår for skjenkebevilning Kommunalt finansiert
Ansvarlig salg	X		X	X Kommunalt finansiert
Ungdomsteamet			X	X
Haugesundmodellen		X		X
Helsestasjon for ungdom			X	X
Foreningens dag: fritidsaktiviteter på prøve			X	X
Jentegruppe			X	

Haugesund har videreført 8 av 9 tiltak. Deres tiltakspakke besto både av tiltak de allerede var i gang med, nye fra direktoratets meny og andre nye tiltak. PMTO og Olweus' program mot mobbing ble videreutviklet i prosjektperioden. Finansieringen er nå delt mellom SLT og de berørte enhetenes egne midler. Olweus-programmet er obligatorisk i alle grunnskolene, finansiert med kommunale midler. Haugesunds ordfører uttaler med entusiasme om Olweus-programmet:

«Vi har et klart bystyrevedtak i forhold til Olweus-programmet, og mobbeforebygging skal ha høyeste prioritet. Olweus-programmet er i alle skolene. Det er et ganske krevende program, men vi har greid å holde det ved like. Det er faktisk under stadig utvikling. Vi får flere og flere skoler som er sertifiserte som Olweus-skoler, og vi har jo noen fantastiske resultater ved en del av skolene våre når det gjelder bekjempelse av mobbing. Så det er en veldig viktig bit og har også veldig høyt politisk fokus i Haugesund. Vi ser også at det har effekt. Den Olweus-undersøkelsen som vi hadde for skoleåret 2010–2011, den ga et tall på 6,5 % som oppgir mobbing 2–3 eller flere ganger i måneden, så det er jo et veldig bredt antall kan du si. Nasjonalt nivå var 7,8 %. Så vi ligger betydelig under det nasjonale nivået. Så det gir helt tydelige effekter altså.»

Kjentmann ble valgt bort i Haugesund til fordel for en styrking av sosiallærerfunksjonen med i underkant av 1,5 mill. Alle grunnskolene er nå pålagt å ha sosiallærer. Vår informant fra politiet mener at satsingen på sosiallærerordningen i stedet for Kjentmann er en vesentlig del av grunnlaget for politiets forebyggende innsats, og at de neppe hadde vært så langt fremme i det politifaglige forebyggende arbeidet om de ikke hadde hatt sosiallærerne:

«Sosiallærerfunksjonen er jo så mye, mye mer enn det der Kjentmannsprosjektet. Vi mener i alle fall at vi har vært en av landets flinkeste i forhold til det forebyggende arbeidet på politisiden i mange år. Men vi hadde aldri fått det til hvis ikke vi også hadde klart å presse kommunen til å drifte sosiallærerordningen sin på samme måte.»

Ungdomsteamet er Haugesunds hovedsatsing for utsatt ungdom, og var et av de viktigste tiltakene under Regionprosjektet. Det utviklet seg i løpet av prosjektperioden til å bli et etablert hjelpeapparat for ungdom i faresonen og deres familier. I kommunens sluttrapport fra Regionprosjektet beskrives det som «en slags edderkopp i nettet som kunne samkjøre de ulike etater inn mot familienettverk, vennenettverk og ungdommen selv» (Haugesund kommune, 2006, s. 15–18). Det er

fremdeles en viktig satsing og har nå to hele stillinger. Dette er også et tiltak som politiet nevner sammen med sosiallærerordningen som helt nødvendig:

«Vi trengte et nivå mellom barnevern og politi, et enkelt nivå som ikke var barnevern og som ikke var politiets sak. Altså de som alle så hadde behov for hjelp, men som ingen på en måte hadde formalisert ansvar for. (...) Hovedproblemet er ikke narkotika, hovedproblemet er at det er en del ungdom som trenger back up og støtte i nær sagt mange situasjoner.»

Haugesundmodellen, et opplegg for å lette overgangen fra barneskole til ungdomsskole, var også i gang da Regionprosjektet kom. Det ble innlemmet i tiltaksfloraen og videreutviklet. Ordningen er nå frivillig for skolene, og deltakelsen varierer noe. Det arrangeres en årlig sommerleir for de kommende 8.-klassene, fulgt av at kontaktlærer drar på hjemmebesøk tidlig på høsten og snakker med elever og foreldre. Høsten året etter går klassene på fjelltur. Mange mener at dette har trygget barna deres og gjort både skole, foreldre og hjelpeapparatet bedre i stand til å løse problemer som måtte oppstå i løpet av ungdomsskoletiden (Haugesund kommune, 2006, s. 21). Særlig høster den årlige leiren godord fra politi og ordfører. Politiet er med på hele leiren. De lager mat, de hopper tau, de er med og spiller fotball, og ikke minst forteller de om politiet på temadagen. Ordføreren snakker om den tryggheten som skapes med leiroppholdet mellom barnetrinnet og ungdomstrinnet:

«Ja, og du kan si at det som også er veldig interessant med dette er jo at en også får, i hermetegn, «ufarliggjort» en virksomhet som for eksempel barnevernet. Fordi at det blir noen andre. Det blir liksom ikke slemme folk som skal ta ungene fra folk, men de blir altså opplevd av de unge som noen det går an å ta kontakt med. (...) Vi kaller det for «pølseeffekten». Ja, alle disse virksomhetene når de er på leirene, så er de med å samles rundt leirbålet.»

Overgangen mellom ungdomsskole og videregående skole var mer problematisk enn fra barnetrinn til ungdomstrinn fordi ingen visste hvor de skulle gå videre før sommeren etter at de var ute av ungdomsskolen. Det ble forsøkt med vinterleir for 10. klasse, men resultatet sto ikke i forhold til ressursbruken, og det ble ikke videreført. Politiet så behovet for kommunikasjon mellom skoleslagene og tidligere leder for forebyggende avdeling uttrykte seg slik:

«Så vil jeg si at Regionprosjektet, det synes jeg vi skal ha litt kreditt for selv, det at vi fikk nedfelt at i overgangen fra ungdomsskole til videregående skole, så synes vi stadig vekk at det manglet noe. For da går det fra kommunalt til fylkeskommunalt ansvar. Det var politiets kjepphest i mange år at nå må de begynne å snakke sammen. For det gjorde de ikke. Så det fikk vi i stand, og maste oss nesten i hjel på at de måtte få til en samarbeidsordning som etter hvert endte med et overføringsskjema, som ble etablert mellom ungdomsskole og videregående skole. Alle snakket om taushetsplikt og hele den regla her, men vi fikk laget en ordning med de elevene der det åpenbart var et behov for å flytte informasjon. Det var jo ikke verre enn å spørre dem «kan vi få tillatelse?» Og du får jo tillatelse av 99 %. Alle vil jo ha hjelp når de kommer til en ny skole. Men det var jo det at noen måtte gå og spørre dem.»

Helsestasjon for ungdom er blitt et godt etablert tilbud som fortsetter med SLT-midler og enhetens egne midler. Foreningens dag er også godt innarbeidet og videreføres for SLT-midler. Jentegruppen fungerte godt i flere år inntil den som drev den ble ansatt på en skole og tok med seg gruppevirksomheten dit i skolens regi og for skolens elever. Alle videreførte tiltak er finansiert av kommunen. Midlene tildeles SLT-koordinator som har ansvar for fordeling, koordinering og oppfølging av det rusmiddelforebyggende arbeidet. I 2005 bevilget kommunen 998 000 kr til dette arbeidet. Etter prosjektperioden, i 2008 var beløpet økt til 2 000 000. Ordføreren mener det er politisk enighet om at dette arbeidet er så viktig at det neppe blir nedskjæringer her, selv om den kommunale økonomien er presset.

Sett under ett, kan det virke som oppfølgingen av Regionprosjektet i Haugesund har sammenheng med særlig to faktorer. Det ene er SLT-koordinatoren som allerede var der da prosjektet startet, og som har kunnet følge opp i ettertid. Hans plassering i det kommunale hierarkiet, rett under rådmannen, gir en forvaltningsmessig forankring, og er nok også viktig. Den andre faktoren har å gjøre med politisk forankring. I prosessevalueringen av prosjektet ble den beskrevet slik av en sentral aktør i Haugesund (Baklien m.fl., 2007, s. 47):

«Prosjektgruppa ruller og går av seg selv. Dette er kombinert med en sterk politisk vilje, og preget av en klar og tydelig tverrpolitisk enighet. Det er veldig kort vei til beslutningstakerne, og dette har blitt en del av Haugesund kommunes politikk.»

Når det gjelder videreføring av intervensjoner, kan vi ikke se sammenhenger mellom type prosjekt eller om prosjektene var foreslått av direktoratet eller av kommunen selv. Men vi vil peke på at de tiltakene som Haugesund gikk inn for var vel overveid i samarbeid med Rogaland A-senter.

3.2 Larvik – programutvikling og kontinuitet

Gjennom Regionprosjektet så Larvik kommune en mulighet til å få tilgang til nye metoder og verktøy for å styrke rusmiddelforebyggende arbeid (Larvik kommune, 2007, s. 3). De la vekt på å velge programmer som kunne bygge en helhet der Larvik kunne beholde det de hadde fra før, som de ønsket å videreutvikle, og legger til programmer som kunne være supplerende og videreutviklende for dette. Det ble ansatt en prosjektleder i full stilling. Da prosjektet gikk mot slutten fortsatte hun som fast ansatt rusmiddelkonsulent i full stilling. Hun har fulgt opp arbeidet i årene etter prosjektperioden og har greid å opprettholde stor aktivitet.

Tabell 4. Oversikt over tiltak i Larvik

Tiltak	På menyen	Var i gang	Nytt	Videreført
PMT0	X		X	X
Kjentmann	X		X	
Ansvarlig vertskap	X		X	X
Ansvarlig salg	X		X	X
ART		X		X
VÅRS			X	X
Kjærighet og grenser	X		X	X
Larvikmodellen/ Haugesundmodellen			X	
Time Out			X	
Flipovermetoden			X	

Larviks tiltakspakke besto av 10 forskjellige tiltak hvorav 6 blir videreført. ART (Agression Replacement Training), som var etablert før regionprosjektperioden, fokuserer på systematisk trening i sosial kompetanse. Programmet ble videreført med 5,1 stillinger, men er nå innskrenket til 3,7. Man ønsket å utvikle ART videre til å omfatte hele tiltakskjeden for barn og unge. For å få et mer skreddersydd

tilbud for barnehagebarna ble VÅRS³ utviklet med utgangspunkt i ART, Kjærlighet og grenser og vanlig helsestasjonsarbeid. Det drives fremdeles med 4–5 kurs årlig for foreldre med barn i alderen 2–6 år. Kjærlighet og grenser⁴ ble tilpasset norske forhold av Borgestadklinikken kompetansesenter i samarbeid med en medarbeider i Larvik kommune. Dette arbeidet strakk seg ut over regionprosjektperioden. Nå er halvparten av skolene med. Programmet krever at foreldrene deltar på flere foreldresamlinger, og det stilles krav om at 50 % av foreldrene stiller opp for at programmet skal gjennomføres. Det står altså ikke bare på kommunens vilje til videreføring. Den medarbeideren som var med på å tilpasse programmet er stadig med. Hun benyttes også til kursvirksomhet i andre kommuner.

PMTO ble videreført med tre faste stillinger, nå er det to. Prosjektleder, nå ruskonsulent, koordinerer aktiviteten slik at PMTO-terapeutene kan konsentrere seg om det faglige arbeidet. Det er lagt vekt på å lære opp assistenter, som gjerne har med de vanskeligste elevene å gjøre. I årenes løp er det gitt opplæring til ca 350. Det er et samarbeid mellom barnehage, skole og helsesøster. I Larvik ble kjentmannsoppgavene lagt til miljøarbeidere både i ungdomsskolen og på videregående skole. Ungdomsskolene var pålagt å ha miljøarbeidere. Da denne ordningen ble avvirket i 2009 falt også kjentmann-programmet sammen. Prosjektleder/ruskonsulent beklager dette sterkt fordi de hadde mange og vanskelige saker, og ordningen førte til at man kom inn i sakene tidligere.

Tre tiltak som ikke var på menyen er nå lagt ned. Det gjelder Time Out som ble lagt ned i 2007 fordi idrettskonsulenten ble kuttet ut. Det ble vanskelig å organisere det uten ham, og prosjektledelsen i Larvik nedprioriterte tiltaket. Flipovermetoden er ikke lenger i systematisk bruk, men de som fikk opplæring arbeider fremdeles i Larvik kommune og bruker det de lærte i forbindelse med metoden. Det tredje var Larvikmodellen, Haugesundmodellen tilpasset Larvik. Det ble drevet til og med våren 2009. Leirene var veldig populære, men det ble for ressurskrevende å få lærerne til å følge opp med hjemmesamtaler hos alle elevene.

---

³ Programmet er presentert og redegjort for her: www.larvik.kommune.no/Temaogtjenester/Barn-unge-og-familie/VARS/

⁴ Programmet er presentert og redegjort for her: www.borgestadklinikken.no/kjaerlighet-og-grenser

Ansvarlig vertskap ble ganske snart supplert med Ansvarlig salg. Begge videreføres, men i Larvik blir det lagt størst vekt på Ansvarlig salg. Prosjektleder begrunnet det slik:

«Vi sier vi skal ha fokus på barn og unge, og det er jo der (i butikkene) de får tak i alkohol, ikke på utesteder. Vi har siden 2007 fokusert mye mer på kontroll i butikker og ikke bare skjenkesteder. Vi har hatt aksjoner med politi både vår og høst, og da i samarbeid med videregående, når skjer det ting? Og da bruker vi lang tid på ett sted – de stedene hvor ting er. Så får de bøter hvis de blir tatt for langing. Det har kjempevirkninger. Butikkene er blitt så mye flinkere også etter at vi har hatt kurs.»

Kjentmann og Larvik/Haugesundmodellen var to av de større intervensjonene som ble avsluttet i 2009 av ressursmessige årsaker. Miljøarbeiderne som var Kjentmenn i Larvik hadde både opplæring og erfaring. Da ordningen ble nedlagt var det derfor en ressurs for Larvik kommune som ble tatt ut av systemet. Det er verdt å merke seg at alle de tre programmene som Larvik selv har utviklet, eller vært med å utvikle, fremdeles er i bruk; Kjærlighet og grenser, ART og VÅRS. Det satses også på PMTO som et viktig indikativt tiltak med to stillinger.

Larvik har ikke fått eksterne midler til forebyggende arbeid etter Regionprosjektet. Alkoholavgiften fordeles mellom kontrollvirksomhet med 250 000 kr og drift av programmene med 450 000, mens de faste stillingene finansieres over det øvrige kommunebudsjettet. I likhet med Haugesund har Larvik fått beholde sin prosjektleder og flere av medarbeiderne i de forskjellige tiltakene etter prosjektperioden. Samtidig er driften av programmene for en stor del sikret gjennom alkoholavgiften. I Larvik har rusmiddelforebyggingen både hatt en forutsigbar økonomi og kontinuitet blant medarbeiderne.

3.3 Narvik – enklest å videreføre på eget ansvarsområde

Prosjektleder i Narvik kom fra barnevernet og gikk til 50 % administrativ lederstilling etter ett år som 100 % prosjektleder. Senere ble hun enhetsleder for Barn unge og familie. Hun kom altså i en posisjon hvor hun kunne påvirke utviklingen av de tiltakene som sorterte under denne enheten.

Tabell 5 Oversikt over tiltak i Narvik

Tiltak	På menyen	Var i gang	Nytt	Videreført
Olweus' program mot mobbing	X	X		Pålagt i politisk vedtak. Delvis byttet ut med LP-modellen ⁵
Kjentmann	X		X	
Ansvarlig vertskap	X		X	
Ansvarlig salg	X		X	
Modell for tverrfaglig samarbeid	X		X	
Unge & Rus	X		X	Videreføres på 2 skoler
Møteplassen			X	Videreutviklet til utekontakt
Tverrfaglig forum			X	

Kjentmann ble påbegynt, og flere lærere og helsesøstre fikk opplæring, men det ble ikke brukt. Prosjektleder mener det var en følge av uklare ansvarsforhold. Modell for tverrfaglig samarbeid ble formalisert med månedlige møter hvor barnevern, helsesøster og det forebyggende teamet ble trukket inn i forhold til skolene. Prosjektleder mente dette var «*veldig virkningsfullt*». Etter prosjektperioden tapte interessen seg, og det ble vanskelig å samle folk til møtene. Flere skoleledere prioriterte arbeidet med LP-modellen (læringsmiljø og pedagogisk analyse). I 2009 var det slutt.

Unge & Rus var et nytt tiltak i Regionprosjektet. Det startet med mange lærere på kurs, og flere ble frikjøpt for å implementere det i skolene. Opprinnelig var det meningen at det skulle kjøres i flere klassetrinn, men tilbakemeldingen var at det var lite progresjon oppover i klassetrinnene. Nå er det to skoler som gjennomfører opplegget i 8. klasse.

Narvik hadde to tiltak som ikke var på direktoratets meny. Det ene var Tverrfaglig forum; stormøter for skoleetat, politi, NAV sosial, BUP og kultur, som møttes et par ganger i semesteret til orienteringsmøte. «*Hva rører seg i byen, hvem har noen prosjekter på gang...*», som prosjektleder sa. Disse møtene ble gjennomført i ca tre år etter prosjektperioden. Det kom få innspill til innhold i møtene, målsettingen var uklar, møtene ble nedprioritert og falt bort. Det andre var Møteplassen, som ble etablert som et lavterskeltilbud, en møteplass for ungdom. Etter omorganisering i kommunen ble tiltaket til utekontakt, som en periode arrangerte møteplass en gang ukentlig. Senere har både ungdomskontakten og flere andre i enheten for barn, unge og familie fått

⁵ LP-modellen er beskrevet her: www.lp-modellen.no/ Og her: www.forebygging.no/en/Metode/Konkrete-tiltak-og-programmer/Anbefalte-program-og-tiltak/Primarforebyggendegenerelle-tiltak-/LP-modellen-Laringsmiljo-og-Pedagogisk-analyse-/Laringsmiljo-og-pedagogisk-analyse-LP-modellen/

skolering i ART, mye på grunn av informasjon om ART i prosjektperioden. Metoden blir brukt med fokus på rusmiddelforebyggende arbeid. Ansvarlig vertskap og etter hvert Ansvarlig salg ble iverksatt, men så kuttet ut igjen da det likevel ikke ble satt opp som krav for å få bevilling. Kravet lå inne i saksbehandlers forslag til Alkoholpolitiske retningslinjer, men ble ikke vedtatt. KoRus-Nord tok tak i dette, og fortsatte med Ansvarlig vertskap helt fram til våren 2010. Kursvirksomheten har ligget nede en periode i påvente av nye retningslinjer fra direktoratet⁶.

Etter prosjektperioden har Narvik ikke fått eksterne midler. Kommunen har hatt særlig vanskelig økonomi i de siste årene, så videreførte tiltak er finansiert av enhetenes interne midler. Narviks prosjektleder gikk fra Regionprosjektet til stillingen som enhetsleder for Barn, unge og familie. Hun hadde ikke anledning til å følge skoleprosjektene eller Ansvarlig vertskap og Ansvarlig salg videre. De tiltakene som blir videreført i Narvik er tiltak basert på politiske vedtak, og Ungdomskontakten som ligger i tidligere prosjektleders ansvarsområde.

3.4 Nesodden – egne prosjekt blir best forankret

Prosjektlederen hadde vært SLT-koordinator siden 2002. I prosjektperioden var hun 50 % prosjektleder og 50 % SLT-koordinator. Etter Regionprosjektet gikk hun tilbake til sin tidligere stilling. Den ligger til helse og sosial, mens hun er plassert på skole og oppvekst. Det har vært upraktisk for oppfølgingen av arbeidet, men prosjektleder sier at «*det er jo sånn at de er flinke til å lytte når jeg sier fra*».

Tabell 6. Oversikt over tiltak på Nesodden

Tiltak	På menyen	Var i gang	Nytt	Videreført
PMTO	X		X	X
Kjentmann	X		X	
Ansvarlig salg	X		X	
Det flyvende korps			X	Videreført som Ungdomskontakt
Time Out			X	
Aktiv elev/aktiv russ		X		X
Aktiv voksen		X		
Informasjonskampanjer i samarbeid med frivillige org.			X	X

⁶ Disse kom våren 2012. Med større vekt på kontroll og sanksjoner. Ansvarlig alkoholhåndtering, AAH. Se: www.kommunetorget.no/Temaomrader/Ansvarligvertskap/

Nesodden viderefører fire av åtte tiltak. Deres sentrale prosjekt var Det flyvende korps, et lavterskeltilbud til unge i risikozonen. Det tok nærmere to år å komme i gang med tilbudet på grunn av problemer internt og i forhold til direktoratet. Men som prosjektleder sa:

«Hvis du blir trigga på ting du virkelig vil, så finner du jo fram krutt, og dette skal vi i hvert fall klare, nei vi skal ikke gi oss. Her skal vi i hvert fall tilføre enda mer nytt.»

Nå heter tiltaket Ungdomskontakt og har en hel og to halve stillinger. De bruker blant annet mye tid på gatemekling der de prøver å løse konflikter der de oppstår. De har kurset⁷ 14 instruktører til dette, blant annet fem fra politiet i Follo, som igjen holder kurs for ungdom. Denne rekrutteringen har vært nødvendig for at Ungdomskontakten også skal få utført andre oppgaver. Nesodden hadde like etter prosjektperioden alvorlige voldsepisoder som førte til at oppmerksomheten ble rettet særlig mot konfliktløsning. Tidligere ordfører trakk fram at dette var et eget Nesodden-prosjekt som en årsak til at det ble videreført på en god måte:

«Det var nok fordi det var ganske konkret arbeid som kommunen selv håndterte fullt ut, som ikke var avhengig av andre samarbeidspartnere og som for så vidt var relativt lett å videreføre. Det dreide seg da om ressurser, penger, stillinger.»

Nesodden hentet to tiltak fra menyen, Kjentmann og PMTO. Kjentmann ble avsluttet i 2007 av økonomiske grunner. Prosjektleder beklager dette, både fordi det var brukt ressurser på utdanning av kjentmennene, og fordi de *«kan gjøre en unik jobb fordi de jobber i et mindre miljø og kan se ting veldig tidlig»*. PMTO fortsettes med kommunale midler. Det ligger under psykiatrien, og det utdannes stadig PMTO-terapeuter.

I Regionprosjektet begynte man også med informasjonskampanjer i samarbeid med frivillige organisasjoner, politikere, politiet og etter hvert også Vinmonopolet. Dette er blitt tradisjon og drives stadig. Målet er å bevisstgjøre foreldrene slik at de ikke kjøper alkohol til barna. Aksjonene gjennomføres før 1. og 17. mai. Prosjektleder har tro på dette tiltaket:

---

⁷ Røde kors driver opplæring i gatemekling. Se: lokal.rodekors.no/distrikt_hjemmesider/troms_rode_kors/lf/tromso/lokalrad_omsorg/gatemegling/gatemegling_rode_kors_tromso/

«Det handler om at hvis både politikere og idrettsfolk og alle sammen stiller opp – hvis vi er 30–40 stykker da – ute, nede på brygga, og møter Nesoddens lokalbefolkning, og også utenfor handlesenteret og Vinmonopolet på ettermiddagen, så – det gir dem kanskje et lite sånn: Oj, ja kanskje det er dumt å kjøpe alkohol.»

To tiltak som kommunen hadde fra før fortsatte i prosjektperioden med prosjektmidler. Det ene var Aktiv elev/russ der russen skolerer og bevisstgjøres om alkohol og tobakk. Så går de ut og snakker med elever i grunnskolen. Dette er innarbeidet, og går rutinemessig uten særlige kostnader. Det andre var Aktiv voksen, som er falt ut på grunn av manglende engasjement fra foreldrene i ungdomskolen.

I forbindelse med Ansvarlig salg ble det arrangert møter med butikkene og foretatt noen aksjonskontroller i samarbeid mellom politi og kontrollører. En butikk solgte til mindreårige, og det fikk store medieoppslag da den mistet bevillingen for to uker. Prosjektmedarbeiderne opplevde det som effektiv forebygging overfor de andre butikkene. Tiltaket er ikke videreført fordi ingen har fått, eller tatt, ansvaret for det. SLT-koordinator føler at det er utenfor hennes område, men hvis hun får høre om ureglementert salg, er det ikke vanskelig å få satt i gang kontroll selv om det kan skorte på midler.

Videreføringen av tiltak på Nesodden blir gjort uten eksterne midler, med unntak av informasjonskampanjen som får noe støtte fra Lions. Den tidligere ordføreren mente at kommunen hadde økt sitt engasjement i forebyggende arbeid betydelig sammenliknet med før prosjektperioden.

Ved avslutningen av Regionprosjektet oppsummerte en av kompetansesenterkontaktene situasjonen på Nesodden slik (Baklien m.fl., 2007:78):

«Det var ikke så lett å plante nye ideer og ukjente prosjekter i kommunen. De ønsket det ikke, for eksempel Kjentmann. Disse andre tiltakene var noe de opplevde at de måtte ha i tillegg fordi de hadde sagt ja takk til Regionprosjektet som pakke. De opplevde nok at det de hadde sagt ja til, var finansiering av Det flyvende korpset. Dette andre var en tilleggsforpliktelse. Derfor har det tatt tid å få de andre tiltakene opp og stå. De har hatt lite eierforhold til de andre tiltakene.»

Når mange av tiltakene fra regionprosjektperioden ikke er videreført, ser det ut til å ha sammenheng med et svakt lokalt eierforhold. Den tidligere ordføreren sier at det var viktig å velge prosjekter som kommunen så at de hadde behov for, slik at prosjektet kunne bli en del av kommunens langsiktige strategi. Slike tiltak er lettere å få forankret og videreført.

3.5 Os – MOT-flaggskipet

Prosjektlederen var relativt nyansatt i enheten Tenester for barn og unge da Os kommune ble med i Regionprosjektet. Etter prosjektperioden var han leder for Forebyggende enhet i to år og koordinerte forebyggende tiltak. Det skulle altså ligge vel til rette for en videreføring av tiltakene. Dessuten var både ordfører og rådmann særlig engasjert i det rusmiddelforebyggende arbeidet. Kommunen fikk overføre prosjektmidler både til 2007 og 2008.

Tabell 7. Oversikt over tiltak i Os

Tiltak	På menyen	Var i gang	Nytt	Videreført
Ansvarlig vertskap	X		X	
Ansvarlig salg	X		X	
Kjærlighet og grenser	X		X	
Modell for tverrfaglig samarbeid	X		X	
Kjentmann	X		X	
Unge & Rus	X		X	
MOT		X		X

Os valgte seks tiltak fra direktoratets meny. Ingen av dem ble videreført. Utenom menyen hadde de MOT⁸, som allerede var i bruk. Det er det eneste tiltaket som videreføres. Ansvarlig vertskap og Ansvarlig salg ble satt i gang, og fungerte bra i prosjektperioden da prosjektleder hadde ansvaret. Etter prosjektperioden ble ansvaret for kursene forsøkt lagt til skjenkekontoret, som ikke ville ta det. Tiltakene «*smuldret derfor bort*» som prosjektleder ordla seg, til tross for at gjennomført kurs er et vilkår for å få salgs- og skjenkeløyve (Os kommune, 2008, s. 5). Vår informant i KoRus-Vest håper å innlemme Os kommune i deres nye satsing på Ansvarlig alkoholhåndtering.

⁸ www.mot.no/?side=151

Kjærlighet og grenser ble for kostnadskrevenne. Det var også vanskelig å få engasjert foreldrene, og det ble avsluttet i 2007. Kjentmann ble avvirket i 2006 med den begrunnelsen at kjentmannsrollen i ungdomsskolen var for lik rådgiverrollen (Os kommune, 2007, s. 12).

Unge & Rus i ungdomskolene ble kjørt bare i regionprosjektperioden. Høsten 2006 ble det erstattet med MOT som da allerede var etablert i alle tre videregående skoler og Allaktivitetshuset v/ungdomsklubben. Det er dette tiltaket som har vært sentralt i forebyggingsarbeidet i Os kommune. Ifølge sluttrapporten har MOT «*eit breiare nedslagsfelt enn t.d. Unge & Rus og fokuserer i tillegg til rus på m.a. mobbing og på styrking av sjølvbilete*» (Os kommune, 2007, s. 14). MOT er godt integrert i oppvekstetaten og brukes i alle skoler og i fritidssektoren. Det videreføres uten eksterne prosjektmidler.

Både prosjektleder og kompetansesenteret mener den mangelfulle videreføringen kan sees som et resultat av en gjennomgripende omorganisering i kommunen to år etter prosjektperioden. Vi vil komme tilbake til dette senere. Men vi ser også at MOT, et program kommunen allerede var kjent med fordi det var i bruk ved flere videregående skoler, ble utvidet og implementert i alle skolene og nå omtales som kommunens flaggskip i forebyggingsarbeidet. Dette er et program som både politikere, skolefolk og fritidsledere har et eierforhold til.

3.6 Ytre søre Sunnmøre – entusiastisk ungdomsteam i motvind

Prosjektleder for de fire samarbeidskommunene Sande, Herøy, Ulstein og Hareid var før prosjektperioden en del av Ytre søre Sunnmøres ungdomsteam. Det var dette teamet som søkte om deltakelse i Regionprosjektet. Etter prosjektperioden ble hennes stilling endret og satt sammen av 50 % SLT-koordinator, 10 % utekontakt og 40 % administrasjon, kalt folkehelsekoordinator⁹. Hun hadde dermed muligheter til fortsatt å være en drivkraft i det rusmiddelforebyggende arbeidet.

---

⁹ Dette er en del av fylkeskommunens prosjekt God helse, der Ytre søre Sunnmøre får 150 000 i tilskudd fra fylkeskommunen til stillingen.

Tabell 8. Oversikt over tiltak på Ytre søre Sunnmøre

Tiltak	På menyen	Var i gang	Nytt	Videreført
Ansvarlig vertskap	X		X	X
Ansvarlig salg	X		X	
Kjærlighet og grenser	X		X	
Modell for tverrfaglig samarbeid	X		X	X
Kjentmann	X		X	
Olweus' program mot mobbing	X	X	X	Videreføres i Sande

Ytre søre Sunnmøre valgte bare tiltak fra direktoratets meny. De oppfattet det som sin oppgave å prøve ut tiltakene på menyen. Tre av seks tiltak videreføres. Ansvarlig vertskap ble drevet av politiet i prosjektperioden. Senere har saksbehandler for bevillingssaker i Ulstein tatt ansvar for kursene, som er felles for de fire kommunene. De blir finansiert av kommunene og av egenandel fra deltakerne. Vår informant i Midtnorsk kompetansesenter påpekte:

«Vi ser det med Ansvarlig vertskap. Det er ikke hun som er koordinator som drifter det, men det er en person som har det som sin naturlige oppgave i arbeidet sitt. Og akkurat det tror jeg er veldig viktig.»

Kurs i Ansvarlig salg ble bare holdt en gang. Det var tungt å få med butikkene, og de hadde ikke kapasitet til å fortsette.

Kjærlighet og grenser ble iverksatt i Ulstein og Herøy. I Herøy var det en skole med engasjerte lærere som var drivkraft. Da de senere sluttet var det også slutt på tiltaket. Verken politikere eller politiet har etterspurt Kjærlighet og grenser, men tiltaket kommer inn som forslag i den felles rusmiddelpolitiske handlingsplanen som ventes ferdigstilt våren 2012.

Olweus' program mot mobbing var allerede i gang i Sande og Hareid og ble innlemmet i Regionprosjektet. Hareid prøvde å videreføre programmet, men det ble for krevende for skolene. I Sande kommune blir det videreført og alle skolene er med. To av kommunene, Hareid og Herøy, hadde allerede MOT.

Regionprosjektet på Ytre søre Sunnmøre satset bredt på Kjentmann, og mange lærere fikk opplæring, men skolene var ikke villige til å sette av de nødvendige timeressursene til å gjennomføre kjentmannsarbeidet. Kompetansesenteret mener at den kompetansehevingen som lå i kjentmannstiltaket på lengre sikt ble en styrking av rådgiverne.

Modell for tverrfaglig samarbeid fokuserte på tidlig intervensjon overfor gravide og småbarnsfamilier. Dette var en sterk satsing i prosjektet. Fordi dette arbeidet allerede var satt i gang i Regionprosjektet ble kommunene også pilotkommuner i et kompetansehevingsprosjekt for barnehageansatte, BiRus-prosjektet.¹⁰ Samarbeidsgruppen var svært aktiv. Det ble innarbeidet nye strategier og rutiner på helsestasjoner og i barnehager både for å oppdage og for å følge opp rusmiddelproblemer. Dessuten utarbeidet gruppa en handlingsplan mot vold i nære relasjoner. Aktivitetsnivået er ikke så høyt som det var, men det er planer om å revidere handlingsplanen, og de har ennå nytte av satsingen på kompetanseheving.

Ungdomsteamet har fortsatt sitt arbeid, og de har vært aktive i å søke nye eksterne midler. De arbeider nå også med ART. Flere trakk dessuten fram PMTO som en viktig satsing som man fremdeles har. Men PMTO kom først inn etter Regionprosjektet, til tross for at det var satt høyt opp på ønskelista da de søkte om deltakelse. Prosjektmidler ble videreført til 2007. Finansieringen etter prosjektperioden har dels vært tilskudd fra fylkeskommunens prosjekt God helse, som bidro med 150 000 kr til folkehelsekoordinator, og dels midler gjennom opptrappingsplanen for psykisk helse, ved siden av kommunale midler.

Prosjektleder oppsummerer prosjektperioden og virkningene av den slik:

«I starten av prosjektet fikk vi informasjon om at gjennom prosjektet skulle det forskes på ulike typer tiltak ute i kommunene. Om Olweus fungerte, om Kjentmann fungerte. Men så var det veldig annerledes. Og vi begynte å skjønne at her var det ikke alle kommunene som valgte ut fra menyen. Vi fikk heller ikke alt vi ønsket oss. Blant annet PMTO fikk vi ikke, og det var nå av de tiltaka vi hadde satt på toppen av ønskelista. Etter hvert skjønnte vi at det som kanskje var viktigst gjennom den korte prosjektperioden, var prosessen som vart satt i gang i kommunene. Det sa vi også hele tida, at det vil ikke vise effekt blant skoleelever på en så kort prosjektperiode, men at den effekten først vil vise seg over flere år, men vi vil komme til å se effekt blant oss tilsette i kommunene, da det var satt i gang så mange prosesser. Det er vel kanskje det vi ser i etterkant, at det var satt i gang så utrolig mye som vi sitter her og har så utrolig mye nytte av i dag.»

---

¹⁰ Barn i familier med rusproblematikk, i regi av Midtnorsk kompetansesenter, Lade behandlingssenter, Veksthuset i Molde og Vestmo behandlingssenter. Det var et program for kompetanseheving for ulike aktører som kommer i kontakt med familier med rusproblematikk. For mer informasjon om tiltaket, se: www.rus-midt.no/no/Startside-2011/Pasient/Klinikker/Kompetansesenter-rus-Midt-Norge/Tidlig-intervensjon/BiRus-2009-2011/Beskrivelse-av-BiRus/

Ytre søre Sunnmøre holdt seg til Regionprosjektets meny og valgte til sammen seks tiltak hvorav to, Ansvarlig vertskap og tverrfaglig samarbeid, fremdeles er i bruk i hele regionen. Olweus' program mot mobbing er videreført i en av kommunene.

3.7 Oppsummering

Det kan se ut til at tiltak utenom menyen, som kommunene selv har utviklet og tilpasset sin egen hverdag, er mest levedyktige (jf. Hauge & Knutheim, 2006, s. 208). Det ser også ut til at allmenne tiltak i større grad blir videreført enn indikative.

Tabell 9. Oversikt over videreføring av grupper av tiltak

Tiltak	I Regionprosjektet	Videreførte etter 5 år	% videreførte etter 5 år
Fra menyen	30	14	47
Utenom menyen	18	11	61
SUM	48	25	52
Allmenne tiltak	33	19	58
Indikative tiltak	15	6	40
SUM	48	25	52

Flere av dem vi snakket med var opptatt av i hvilken grad det burde være direktoratets forslag til tiltak som skulle prøves ut, eller om det var viktigere å finne de tiltakene som passet best i den enkelte kommune. I Regjeringens handlingsplan mot rusmiddelproblemer 2003–2005 – der Regionprosjektet ble lansert, het det under «*Utvikle målrettede og samordnende forebyggende innsatser på kommunalt nivå*» at «*det er en stor utfordring å tilpasse de ulike forebyggingsprogram til skiftende behov i samfunnet og sørge for lokal tilpasning*» (Sosialdepartementet, 2003, s. 26). Kanskje er det nettopp en slik tilpasning som har funnet sted i de fem årene som har gått siden prosjektslutt.

Prosessevalueringen av Regionprosjektet beskrev at de viktige stikkordene i den forbindelse var «pakkedøsninger» og «opplæring» (Baklien m.fl., 2007, s. 73). Alle kommunene utenom en valgte **Kjentmann**. Programmet ble presentert for kommunene som et ferdig utviklet tiltak, som ikke forutsatte at kommunene selv skulle drive noen form for utviklingsarbeid. Dessuten innebar det en opplæring av lærere og veiledere i skolen. I tillegg var det flere av de faglige kontaktene ved kompetansesentrene som gjerne ville at kommunene skulle iverksette kjentmannsprogrammet, fordi det var en intervensjon som kompetansesentrene hadde investert i og ville satse på. Kanskje er det ikke overraskende at dette virket attraktivt. Ingen av kommunene hadde erfaringer med det fra før av, og fem år seinere var det ingen som

hadde tiltaket i bruk. Det ser ikke ut til at stikkordet «pakkeløsning» var en god nok begrunnelse for programmet. Larvik, som valgte å la miljøarbeidere i stedet for lærere være kjentmenn, var den kommunen hvor tiltaket fikk best gjennomslag og hvor skolene så seg mest tjent med tiltaket. Der hvor sosiallærere eller rådgivere var kjentmenn ble det en rolleblanding, og kjentmannsoppgavene ble for utydelige.

Det var mange allmenne program. **Kjærlighet og grenser** ble introdusert i Norge gjennom Regionprosjektet, og ble, i likhet med Kjentmann, oppfattet som en slags pakkeløsning av kommunene. Bare Larvik driver dette fortsatt. For de tre andre ble det for kostnads- og ressurskrevende. Det samme kan sies om **Olweus' program mot mobbing**, som allerede var i bruk i fire kommuner. Dette er også et ressurskrevende program, og det er bare Haugesund som viderefører det som obligatorisk i alle grunnskolene.

Ansvarlig vertskap ble valgt av alle utenom en kommune, og alle startet med **Ansvarlig salg** da det kom i gang litt ut i prosjektperioden. Et fellestrekk ved de kommunene som avsluttet tiltakene ser ut til å være mangel på politisk vilje til videreføring. Enten var det ingen som fikk ansvar for kursene etter Regionprosjektperioden, eller kursene ble likevel ikke vilkår for å få bevilling.

PMTO var det indikative programmet på menyen som er blitt videreført i alle de tre kommunene som valgte det. Ytre søre Sunnmøre tok det i bruk etter prosjektperioden. Alle er svært fornøyd med opplegget og det arbeidet PMTO-terapeutene gjør. Det blir beskrevet som et faglig sterkt program, og PMTO-terapeutene oppfattes som et viktig ledd i tiltakskjeden, både av politikerne og helse- og sosialsektoren.

Alle kommunene supplerte med tiltak som ikke var på direktoratets meny. Tre kommuner etablerte relativt ressurskrevende lavterskeltilbud for ungdom. Alle tre drives videre selv om navnene kan være endret og innholdet noe justert. Alle tre ligger i de tidligere prosjektledernes nåværende ansvarsområder. Larvik hadde allerede iverksatt ART, og de utviklet VÅRS. Begge ble rotfestet i kommunen og er fortsatt viktige. Både Narvik og Ytre søre Sunnmøre har tatt i bruk ART etter prosjektperioden.

MOT er det allmenne programmet som står sterkest på Vestlandet. To kommuner hadde allerede dette tiltaket. To til innførte det i prosjektperioden, og ingen har avsluttet. I Os omtales det som et «flaggskip».

Det må ikke betraktes som bare negativt at det er mange programmer og tiltak som ikke er blitt videreført. For det første kan det hende at noen kommuner gapte over vel mye da de satte sammen sin prosjektpakke i regionprosjektperioden. Som prosjektlederen i Os oppsummerte i mars 2006: «Sju delprosjekter var egentlig for mye for oss. Vi burde konsentrert oss om færre.» (Baklien m.fl., 2007, s. 135).

For det andre har kommunene nå fått mer tid til å reflektere over hva de trenger, og hvilken sammenheng tiltakene skal inn i. Prosjektleder på Ytre søre Sunnmøre sier noe om det:

«Tidsaspektet var jo problematisk, når man har hatt 2 år å skulle gjøre ting på. En kommune er tross alt et nokså tungt system da. Det er ikke noe sånn som snur seg på et par dager. Og så tenker jeg det at i utgangspunktet så kunne det ha vært gjort kartlegging, gode, grundige kartlegginger i hver kommune av situasjonene på de ulike områdene. Og så sett mer på tiltakssida i forhold til hva tiltak er det behov for. For det er ikke bare de helt primærforebyggende tiltakene, men en må se ting i en sammenheng. Den sammenhengen syns jeg datt ut i Regionsprosjektet. Fordi at vi snakka på en måte aldri om unger med atferdsproblemer. Og hva gjør vi i forhold til det, ikke sant? Så ser vi det at når vi får inn PMTO nå så har vi så grådig mange unger med atferdsproblemer, og vi ser at mange lever i familier med rus eller har kaotiske heimer og vold i nære relasjoner. Og mange lever i helt ordinære familier. Det er så forskjellig da. Vi fikk liksom en smørbrødtype vi kunne forsyne oss fra, men ikke muligheten for å gå nærmere inn på hva er det egentlig vi trenger hos oss. Og det skulle vi gjerne ha gjort – gjort gode kartlegginger i kommunene. Og så bygd opp mer tiltak ut ifra primærproblem, ikke pålagte tiltak som kanskje ikke gir de store effektene.»

For det tredje opplevde kommunene Regionprosjektet som en invitasjon til å prøve ut programmer. Invitasjonen ble ikke nødvendigvis fortolket som at de skulle implementere programmer som deretter skulle gå lenge. De påtok seg en utprøvningsoppgave, og belønningen for det var at de fikk økonomisk støtte til å videreutvikle noe de allerede hadde, eller kanskje sette inn et program som de allerede var opptatt av å få gjennomført. Dersom målet er utprøving, må det betraktes som positivt at flere programmet blir forkastet når utprøvningsperioden er over. I mange tilfeller var erfaringene med en bestemt intervensjon blandet, eller til og med negativ. For flere av disse programmene kunne vi allerede i slutfasen av Regionprosjektet se at de ikke kom til å bli videreført.

4 Programovergripende konsekvenser, spor etter Regionprosjektet

Vi har nå sett på hvordan det gikk med de enkelte programmene og tiltakene som ble satt i gang i prosjektperioden. Men prosjektet hadde også overgripende mål. Dette kapitlet beskriver dagens situasjon når det gjelder samarbeid og samordning, kompetanse- og kapasitetsbygging. Vi skal også se om vi kan finne spor av Regionprosjektet i den kommunale rusmiddelpolitikken, slik den kommer til uttrykk i rusmiddelpolitiske handlingsplaner og i forvaltningen av alkoholloven. Det er imidlertid vanskelig å se klare sammenhenger mellom Regionprosjektet og utviklingen i pilotkommunene i årene etter. Vi vet ikke om den utviklingen vi ser hadde blitt en helt annen hvis kommunene ikke hadde deltatt i prosjektet. Men når våre informanter mener at Regionprosjektet har hatt betydning, trekker vi det fram, enten det er en direkte videreføring eller videreutvikling fra prosjektarbeidet, eller det er en dreining av fokus som beror på informasjon fra de andre pilotkommunene eller fra kompetansesentrene. Det kan også være at tenkningen i kommunen har endret seg fordi det er spørsmål eller arbeidsmetoder som ligger i tiden. Det er det vanskelig for oss å avgjøre, og vi må legge størst vekt på den informasjonen vi har fått fra våre informanter og det skriftlige materialet vi har hatt tilgang til.

4.1 Samarbeid og samordning

Alle kommunene så behovet for samarbeid mellom faggrupper og etater. Alle arbeidet for å utvikle dette i prosjektperioden, men det lyktes i varierende grad og var av varierende varighet. Både prioritering og organisering av samarbeidet har vært forskjellig. Dessuten er samarbeid sårbart for omstruktureringer. Flere kommuner omorganiserte på måter som satte samarbeidet under press etter prosjektperioden. De fire kommunene på Ytre søre Sunnmøre har både gode og dårlige erfaringer med interkommunalt samarbeid.

4.1.1 Vedlikehold, kontinuitet og omstrukturering

Narvik, Nesodden og Os kommuner har i liten grad greid å videreføre det samarbeidet de opparbeidet i løpet av prosjektperioden. Det ser ut til å være flere grunner til at det var vanskelig å videreføre. En viktig rammebetingelse for å opprettholde samarbeidsrelasjonene er at det er godt i utgangspunktet fordi slike relasjoner er sårbare for persongjennomtrekk og omorganiseringer som flytter om på folk, ansvar og posisjoner.

I prosjektperioden formaliserte Narvik et samarbeid mellom skolene, PPT, BUP og det forebyggende teamet som har deltakere fra helsestasjonene og barnevernet. Det viste seg vanskelig å videreføre. Prosjektleder mener det ikke ble godt nok forankret i prosjektperioden og senere ble møtene ikke prioritert av skolene. Selv om noen skoler verdsatte samarbeidet, så var det andre som uttrykte at dette hadde de ikke tid til. Samarbeidet mellom barnevernet og helsestasjonene er imidlertid styrket fordi en omorganisering lokaliserte dem mer gunstig i forhold til hverandre.

På Nesodden er samarbeidsrelasjonene som ble utviklet i prosjektperioden stort sett borte fordi de personene som var involvert ikke er der lenger. De nye har ikke prosjekthistorien inne, «*kommunen er blitt endra*», som prosjektleder beskrev det. Hun synes også at samarbeidet med politiet er vanskeligere nå etter at politiet er omorganisert og lensmannskontoret er flyttet fra Nesodden til Ski.

I Os fortsatte det gode samarbeidet i to år etter prosjektperioden ettersom prosjektleder ble koordinator for alt forebyggende arbeid og leder for forebyggende enhet. Så ble kommunen omorganisert og forebyggende enhet lagt ned. Dermed var det ifølge prosjektleder «*ingen enhet, eller ingen definert avdeling som skulle ha fokus på det forebyggende arbeidet – fra vugge til grav, for å si det sånn.*» Det samarbeidet som var etablert mellom PPT, helsestasjonen og barnevern ble da ikke fulgt opp.

Larvik hadde en suksessfaktor i prosjektperioden i enheten Læring og oppvekst. En av våre informanter, daværende enhetsleder, beskrev enheten som et kjernemiljø «*som klarte å være en kommunemotor og et gründermiljø*». Her var prosjektleder og aktuelle samarbeidspartnere samlet i et tett og kreativt miljø. Men omstrukturering og oppløsning av samlokaliseringen har gjort samarbeidet mye vanskeligere. Møteplassene er borte. Likevel arbeides det aktivt for å holde samarbeidet ved like. En tidligere enhetsleder understreket behovet for vedvarende arbeid for politisk forankring. Nye politikere vil også sette spor og få gjennomført sine egne ideer. Han uttrykte det slik:

«Disse tverrfaglige innsatsene, de er under sterkt press, og nå merker vi også at det har skiftet i kommunestyret. Det er veldig mange nye politikere. De tenker litt annerledes enn de vi har hatt, de som har kjent oss lenge».

Haugesund hadde før de gikk inn i Regionprosjektet en gruppe for samordning av lokale tiltak. Personer fra denne gruppa pluss administrativ ledelse, politisk ledelse og politikere var også styringsgruppe for Regionprosjektet. Både det tverrfaglige og det tverretatlige samarbeidet hadde vært i fokus fra før Regionprosjektet, men fikk et løft i prosjektperioden fordi det kunne brukes ressurser på å styrke relasjonene. Styringsgruppa fortsatte etter prosjektperioden. Den er politisk forankret på høyt nivå og ledes av ordføreren. Dermed har tiltakene en god politisk og administrativ forankring, og samarbeidet mellom kommunen og politiet er, og har vært, godt. En annen viktig rammebetingelse for å opprettholde samarbeid og samordning er at SLT-koordinator også koordinerer alt forebyggende arbeid i kommunen. Ordfører ser dette arbeidet i sammenheng med folkehelsearbeidet og samhandlingsreformen:

«Vi ser at den arbeidsmetodikken som SLT-arbeidet og Regionprosjektet har ført med seg i Haugesund, det er også en veldig interessant arbeidsform i forhold til folkehelsearbeidet, som er en del av samhandlingsreformen. Og derfor så er det nå den samme styringsgruppa som er, og den har vi rett og slett valgt å legge slik at det er ordføreren som leder den, og så har hver av de sju partiene i bystyret, uansett størrelse, én representant i den styringsgruppa. Det er for å sikre en veldig bred politisk forankring.»

Ordføreren framhever også betydningen av kontinuitet. Forsvinner prosjektleder når prosjektet er slutt «ja, da dauer det da». Han ser også de positive effektene av at en sentralt plassert SLT-koordinator har ansvaret for alt forebyggende arbeid:

«Jeg tror faktisk det er ganske nødvendig for å holde fokus. Det er derfor vi veldig bevisst har plassert SLT-koordinatoren i rådmannens stab, sentralt i kommunen. Hadde det ligget en eller annen plass i systemet så hadde du ikke fått det overordnede blikket på ting. Og det er klart, altså ingen flyter over av melk og honning i vår kommune, og det betyr at, for å ta et eksempel, vi har et klart bystyrevedtak i forhold til Olweus-programmet, mobbeforebygging skal ha høyeste prioritet. Vi har gjort tilsvarende i forhold til sosiallærerfunksjonen, men samtidig har vi veldig utstrakt delegering til enhetslederne. Hvis vi ikke hadde hatt det sentrale fokuset, så hadde det nok ikke gått veldig lang tid, når en rektor eller en annen enhetsleder skulle få budsjettet til å gå opp, at «plutselig så hadde vi ikke råd til sosiallærer».

Som det framgår finner vi fem betydningsfulle faktorer for vedlikehold av samarbeidsrelasjoner: Organisering, lokalisering, personkontinuitet, klare ansvarsforhold og politisk forankring. Dette vil vi komme tilbake til i kapittelet om rammebetingelser.

4.1.2 Samarbeid mellom kommuner – spenninger mellom grunnplan og politikk

I et interkommunalt samarbeid kan det ligge andre hindre i veien for en videreføring av et prosjektbasert samarbeid enn innen en kommune. Kommunene kan ha forskjellige syn på samarbeidsmetoder og forskjellige politiske prioriteringer. Kommunene på Ytre søre Sunnmøre så et praktisk behov for samarbeid. Ungdom fløt fritt over kommunegrensene, samtidig som flyten av legale og illegale rusmidler økte. Et felles ungdomsteam ble opprettet i 2002. Ett medlem av ungdomsteamet ble prosjektleder i Regionprosjektet, et annet hennes nære medarbeider. Teamet har fortsatt arbeidet etter prosjektperioden. Prosjektleder er nå SLT- og folkehelsekoordinator for alle fire kommunene. Hun mener de er mye flinkere til samhandling på tvers av fag- og etatsgrenser nå enn før prosjektet. En tidligere ordfører og leder av utvalget som har evaluert det interkommunale samarbeidet¹¹, har samme oppfatning og sier at samarbeidet mellom kommunene var den største gevinsten av prosjektet. Kommunene fikk en felles forståelse av rusmiddelproblematikken. Kommunelegen som var sekretær for evalueringsutvalget, uttrykte det slik:

«Regionprosjektet var starten på et vedvarende samarbeid mellom disse kommunene om forebyggende tiltak. Ikke bare rus, som vel var hovedmomentet den gangen, men også andre forebyggende tiltak. Prosjektet satte i gang prosesser og tiltak som ellers ikke ville ha vært satt i gang. Prosjektet og det som er kommet etter det har vært en ressursbase for å sette i gang en del interkommunale prosjekter som jeg ikke tror det hadde blitt noe særlig av ellers, for eksempel PMTO.»

---

¹¹ Evalueringsgruppa for interkommunalt samarbeid om forebyggende arbeid i Hareid, Ulstein, Herøy og Sande ble utpekt av de respektive formannskapene med en representant for administrasjonen og en politiker fra hver av kommunene. Det konstituerte seg selv, og en daværende ordfører ble leder, og kommuneoverlegen ble sekretær. Gruppa skulle evaluere det interkommunale samarbeidet knyttet til prosjektet God Helse og Samordning av kriminalitetsforebyggende tiltak med følgende mandat: «Ein skal særleg legge vekt på politisk forankring av prioriteringar og økonomiske konsekvensar, og samarbeid inn mot fagmiljøa i kommunane. Ein må sjå samarbeidet i relasjon til kommunelova sine reglar for interkommunalt samarbeid, intensjonane i samhandlingsreformen og forslaget til ny lov om folkehelsearbeid. Politiet sine synspunkt skal høyrast. Dersom utvalet ser det tenleg, skal det lage framlegg til endra organisering.»

Men samarbeidet har ikke vært bare enkelt. Vi får høre at en av kommunene foretrekker implementering i egen organisasjon framfor å bruke ressurser på å la tiltak være en del av det interkommunale samarbeidet. Det har også vært et spørsmål om de synes de får nok uttelling fra samarbeidstiltakene i forhold til utgiftene. Etter Regionprosjektet har ungdomsteamet skaffet eksterne midler til flere fellesprosjekter som enten ikke er blitt gjennomført eller er avsluttet tidligere enn planlagt, fordi ikke alle fire kommunene har villet være med, eller har trukket seg underveis. Kravet til kommunale egenandeler har vært ankepunktet. Det er ikke bare beløpets størrelse som har vært vanskelig. Det er også blitt et spørsmål om kommunal identitet og selvstyre. Kommunen ønsker å kunne diskutere og prioritere prosjektene på forhånd, ellers kan lokale politikere føle seg overstyrt av det interkommunale forebyggingsarbeidet. En av kommunalsjefene mente dette var en del av bakteppet for den evalueringen som ble ferdigstilt i oktober 2011 (Hareid, 2011):

«De sentrale elementene som har gjort at dette har kommet opp, det er behovet fra noen kommuner på at enkeltprosjektene blir behandlet og forankret på en helt annen måte i egen kommune. Det gjelder den politiske forankringen. En del av utfordringen i prosjektet, det er at søknadsfrister, timing og framdrift er ikke alltid parallell med budsjettprosessene. Sånn at når ungdomsteamet har jobbet med ting, så har de vært veldig offensive og søkt midler, og så har de fått på plass prosjekter, og så kommer behovet for en liten kommunal egenandel. Og dette har nok irritert en del politiske miljøer. Sånn at det var på en måte den ene biten som er grunnen til at det har kommet opp. Det andre det er at en ikke alle plasser har vært like fornøyd med forankringen som dette har hatt mot linja i egen kommune.»

Ytre søre Sunnmøre har to lensmannsdistrikt organisert som en driftsenhet, hvor en av lensmennene er tillagt budsjett-, resultat- og personellansvar. Den ene, vår informant, mener lensmennene er godt samkjørte. Han var leder i styringsgruppa for Regionprosjektet og har fulgt det forebyggende arbeidet tett som deltaker i styringsgruppa for det interkommunale SLT-arbeidet. Han roser ungdomsteamet, men er ikke bare begeistret for politikernes rolle i det interkommunale samarbeidet:

«Den forebyggende diskusjonen blir avspora når politikerne møter, for da er det penger de snakker om. (...) og mye penger har jo også måttet gå tilbake til dem som i utgangspunktet ga oss dem. (...) De vil nok ha det i linjen, men mye ligger i at de vil ha styringen selv da. Jeg beklager veldig det, hvis det skal bli politisk

styrt. Det som var positivt følte jeg, veldig positivt, det var at det var rådmennene og lensmennene som var med i styret. Og så gjorde vi vårt beste for å få det forankret i det politiske miljøet i disse fire kommunene, og det syntes vi gikk bra til å begynne med, men så kom dette pengespørsmålet inn i bildet og da ble det noe annet. Ja, du slapp denne partipolitikken inn i det.»

Styringsgruppa hadde foreslått å sette av en fast pott til forebyggende samarbeid etter mønster fra politietaten, men det fikk de ikke gjennomslag for. Han syntes at enkelte av rådmennene etter hvert lot seg styre for mye av det politiske miljøet i kommunene. Når nå evalueringsgruppa foreslår å erstatte styringsgruppa med kommunenes felles politiråd der ordførerne deltar, ser han igjen konflikten mellom fagrasjonaliteten og politikerrasjonaliteten, hvor fagrasjonaliteten må vike. Han ser for seg at ordførernes deltakelse vil føre inn partipolitikken, og at det i praksis vil si at næringspolitikken vil prioriteres foran folkehelse. Særlig trekker han fram et prosjekt for unge som dropper ut av videregående skole, som han beklager ble avsluttet etter en politisk diskusjon mellom kommunene. Han er overbevist om at hvis styringsgruppa hadde sittet der med rådmenn og lensmenn så hadde det fortsatt.

Like etter prosjektperioden ble tre av fire rådmenn skiftet ut. De nye fikk ansvaret for å følge opp det forebyggende interkommunale arbeidet, men hadde ikke prosjekthistorien inne. Det ble da etablert en interkommunal faglig koordineringsnemnd som besto av sentrale fagpersoner fra hver kommune, og en fra politiet med ansvar for forebyggende virksomhet. Denne gruppa har ikke fungert (Hareid, 2011, s. 4). I oktober 2011 forelå evalueringsutvalgets rapport. Den pekte på to hovedproblemer og hvordan de bør løses (Hareid, 2011, s. 8):

«Det har vore eit problem for samarbeidet at den interkommunale faglege koordineringsnemnda ikkje har fungert. Interkommunalt samarbeid om fagutvikling, utvikling av metodebøker, utvikling av felles faglege rutinar, må forankrast på leiarnivå i kvar kommune. Vi må finne ei organisering som sikrar dette.»

«Det er eit problem når kostnadskrevjande prosjekt blir fremma politisk utan at det har vore høve til å prioritere dei i budsjettarbeidet mot andre tiltak. Utvalet vurderar at alle interkommunale tenesteytande tiltak bør forankrast i vertskommuneavtale etter kommunelova sine regler, ei avtale for kvart tiltak. Dette vil også gjere det lettare å etablere tiltak mellom 2 eller 3 av kommunane der dette er ønskelig ut frå forskjellige kommunale prioriteringar eller økonomisk evne.»

Rapporten munner ut i et forslag til avtale om et samarbeidsorgan for forebyggende arbeid i Hareid, Ulstein, Herøy og Sande. Samarbeidsorganet skal være sammensatt av en ansvarlig leder fra hver kommune, og det interkommunale arbeidet skal være et lederansvar forankret i politiske prioriteringer og de faglige linjeorganisasjonene i hver kommune. Ansvaret for hvert tiltak skal plasseres i en vertskommune. Slik gjøres det nå med Ansvarlig vertskap, som drives av Ulstein for alle fire kommunene. Det er ennå, våren 2012, ikke gjort kommunale vedtak om ny avtale, men de vi har snakket med regnet med at den ville bli vedtatt.

Regionprosjektet på Ytre søre Sunnmøre bygget på et eksisterende samarbeid mellom fire kommuner. Det stilte ingen krav om egenandeler, og både forebyggingsarbeidet og samarbeidet ble styrket i prosjektperioden. Men det ble ikke så lett i ettertid. Det har vært skaffet eksterne prosjektmidler til forebyggende arbeid, men da har forutsetningen vært at kommunene også bidrar selv. Det viste seg at ikke alle kommunene ville, eller kunne, gå inn med egenandeler. Erfaringen for de fire kommunene er likevel slik at de har ønsket å videreføre samarbeidet. Evalueringsgruppa har lagt fram et forslag til hvordan dette kan gjøres ut fra en vertskommunemodell (Hareid, 2011, s. 9).

4.2 Kompetanse- og kapasitetsbygging

4.2.1 Kompetanseheving – i daglig bruk og i beredskap

Regionprosjektet innebar en kompetanseheving for mange i kommunene, for kompetansesentrene, næringslivet og frivillige organisasjoner. For de fleste kommunene ga samarbeidet med kompetansesentrene en kompetanseheving for prosjektleder og andre som deltok. Det samme kan sies om kompetansesentrene, de fleste har dratt nytte av erfaringene fra Regionprosjektet i sitt videre arbeid. Dessuten foregikk det informasjonsflyt og erfaringsutveksling mellom alle prosjektkommunene, og det var mye læring i å se egne erfaringer i lys av de andres. Det ble blant annet trukket fram av informanten fra politiet i Haugesund som hadde vært med på flere samlinger i prosjektets regi. Flere prosjektledere syntes å se at politikerne fikk større entusiasme for tiltakene etter å ha deltatt på kurs og samlinger.

Kompetansehevingen satte spor etter seg gjennom nye arbeidsmetoder, kunnskap om spesielle intervensjoner og opplæring i spesielle programmer. Noe kompetanse er i daglig bruk og noe kan tas fram når det er behov for det.

Alle pilotkommunene fikk kunnskap om spesielle forebyggingsprogrammer. Det gjaldt både de programmene som var på direktoratets meny og de tiltakene som flere av kommunene ellers iverksatte, for eksempel ART og VÅRS. Da tiltakene ble satt i gang, ble det gjennomført en omfattende opplæring knyttet til for eksempel PMTO, Kjentmann og Ansvarlig vertskap. Opplæring ble gitt til ansatte i den kommunale forvaltningen, fagfolk som lærere og andre, og til ansatte i skjenkenæringen, og tillitsvalgte i idrettslag.

I hvilken grad kompetansen fremdeles er i bruk, ser ut til å bero på om de som fikk opplæringen fortsatt er i stillingene sine, eller er i andre stillinger der kompetansen er aktuell. Det var ingen informanter som snakket om at fagkompetanse ble spredd i fagmiljøene på en slik måte at den var i bruk etter at de som primært hadde fått opplæringen var ute av systemet.

Kjentmann var et tiltak som etter noen år var avviklet i alle pilotkommunene, til tross for at det var lagt ned mye ressurser i skolering av lærere og sosialarbeidere. Informantene uttrykte håp om at den kompetansen som var opparbeidet fremdeles var til nytte i skolene, men så at det kunne være vanskelig. Hverdagsjobben er tidkrevende nok, og oppgaver som ikke direkte ligger til stillingen blir lett bortprioritert.

Vi har også fått eksempler på det vi har kalt beredskapskompetanse. Det er kunnskap som ikke er i daglig bruk, men som kan hentes fram når noe akutt oppstår. Kompetansehevingen kan finnes igjen i kommunenes faglige nettverk, arbeidsmåter og som kompetanse i beredskap for vanskelige situasjoner. Ifølge informanten fra KoRus-Vest var det nettopp det Os kommune gjorde da de et par år etter prosjektperioden fikk en problematisk GHB-situasjon. Hun roste kommunen for måten de tok tak i dette på. De klarte å handle raskt og konstruktivt.

Nesodden viste seg også å ha en god beredskapskompetanse i skuffen. Tidligere ordfører fortalte at de kom opp i en ganske krevende situasjon med noen grove voldsepisoder.

«Jeg følte at vi var ganske godt rustet fordi vi hadde jobbet i Regionprosjektet ikke så veldig lang tid i forveien. Det var etablert mange kontakter på tvers og en viss styrking, som gjorde at vi hadde et apparat, som også da kompetansesenteret påpekte og sa at «dere er godt rustet». Og det knytter jeg for en stor del opp mot det prosjektet.»

I tillegg til at kommunene har nytte av kunnskap og kompetanse som ble utviklet i prosjektperioden, satte Regionprosjektet spor etter seg ved å legge grunnlag for videre kompetansebygging etter prosjektperioden. Det dreier seg for det første om videreføringen av programmer som inkluderer kompetansebyggingselement. For eksempel har vi sett at alle de tre kommunene som hadde PMTO videreførte dette, og Ytre søre Sunnmøre innførte PMTO etter prosjektperioden. I dette programmet var det snakk om både utvidelser og videre opplæring. Det gjaldt også andre kommuner, som for eksempel Larvik, der det ble kurset 350 lærerassistenter fordi det var disse som daglig hadde med de vanskeligste elevene å gjøre. Det samme ser vi i Larvik når det gjelder Kjærlighet og grenser, ART og VÅRS, hvor det stadig skolerer nye ledere.

Kompetanseheving ble også videreført i ettertid blant andre enn kommunalt ansatte. Særlig gjelder det kurs i forbindelse med Ansvarlig vertskap og Ansvarlig salg. Mange kurs har økt kompetansen i skjenke- og salgsnæringen om alkoholoven og konflikthåndtering. En saksbehandler for bevillingssaker mener å se at antall avvik fluktuerte i takt med kursing av næringen. Det er imidlertid stor gjennomtrekk i bransjen, noe som stiller krav til kontinuitet i kursingen. I tillegg førte tiltakene de fleste stedene til at det ble opprettet en arena der bevillingshavere på den ene siden og kontrollører og kommunal forvaltning på den andre siden møttes og fikk snakket sammen. Det var trolig nyttig for alle parter.

Ansvarlig vertskap og Ansvarlig salg skal øke kunnskapen hos dem som selger alkohol. I Larvik lot kommunen seg inspirere av det de lærte gjennom Regionprosjektet, og har også kurset salgs- og skjenkekontrollørene, noe de mener å ha merket god virkning av. Dette var et nytt tiltak som fulgte den rusmiddelpolitiske handlingsplanen som ble påbegynt i prosjektperioden (Larvik kommune, 2008). Kontrollbudsjettet ble økt fra 150 000 til 250 000 kr, og ga muligheter for bedre opplæring av kontrollørene.

Kompetansehevingen i etterkant gjelder også frivillig sektor. MOT-satsingen i Os omfatter frivillig sektor i tillegg til skolene. Det har vært gitt mye opplæring både til ledere og til ungdom som skal være MOT-ambassadører. Ifølge tidligere kultursjef har de fremdeles mye nytte av den skolerings de hadde fått.

Nytten av kompetanseheving i prosjektperioden finnes på to måter. Den ene ser vi tydelig i de tiltakene som er videreført og videreutviklet, den andre kan ligge mindre åpent, som erfaring i organisasjonens arbeidsmåte og nettverk, eller hos andre aktører, som en beredskapskompetanse.

4.2.2 Kapasitetsøkning – nye stillinger og større stillingsbrøker

I flere av kommunene innebar en videreføring av Regionprosjektet at de opprettet nye eller utvidet eksisterende stillinger. Den opplæringen mange fikk for å kunne ta andre oppgaver enn tidligere forstår vi som kompetanseheving, ikke kapasitetsøkning. Med unntak av Narvik og Os, finner vi at de tiltakene som er videreført og eventuelt videreutviklet innebar en kapasitetsøkning.

Tabell 10. Oversikt over kapasitetsøkning i kommunene

Kommune	Kapasitetssøkning
Haugesund	PMTO 0,5 stilling.
Larvik	Prosjektleder i ny stilling. To nye stillinger i PMTO, 5,1 (nå 3,7) stillinger knyttet til ART, 60–100 % stilling for saksbehandler for bevilningssaker
Narvik	Ingen nye stillinger.
Nesodden	Stillinger i PMTO finansiert av psykiatrimidler. To nye stillinger i Det flyvende korps/ungdomsteamet.
Os	Ingen nye stillinger.
Ytre søre Sunnmøre	Prosjektleder i ny stilling. Prosjektmidler har finansiert stillinger i PMTO og barnevern.

I de kommunene der det har vært en kapasitetsøkning som en utvikling av tiltak fra prosjektperioden, er dette i hovedsak basert på kommunale midler. Det er bare på Ytre søre Sunnmøre at ungdomsteamet har arbeidet med videreutvikling ved å søke nye prosjektmidler. De har i ettertid fått finansiert to PMTO-terapeuter, to miljøterapeuter og fire stillinger i barnevernet. Flere av disse er ikke blitt tatt i bruk på grunn av problemer med det interkommunale samarbeidet.

4.3 Forholdet til kompetansesenteret – fra godt til bedre

Ofte er det forskere engasjert i evalueringen som er rådgivere og støttespillere for lokalsamfunnsbaserte forebyggingsprosjekter (jf. Holmila, Holder, Andreasson, Baklien & Rossow, 2008). I Regionprosjektet var det de regionale kompetansesentrene for rusmiddelfeltet som spilte denne rollen, noe som trolig var en styrke. Flere av kommunene hadde allerede før prosjektperioden et etablert samarbeid med sitt kompetansesenter, og sentrene hadde også både mulighet, og til dels forpliktelse til å følge opp i etterkant på en helt annen måte enn et forsker-team ville hatt. De tette samarbeidsrelasjonene over lengre tid som Regionprosjektet genererte, var til gjensidig nytte for kommunene og kompetansesentrene. En av prosjektlederne uttrykte det slik:

«Vi hadde et utrolig godt og nært samarbeid med kompetansesenteret. Ja, det var helt unikt. Og det har vi hatt i etterkant også, men selvfølgelig ikke så tett. (...) Men veien er veldig kort å gå i forhold til kompetansesenteret, og de er alle tiders på servicesida og stiller opp uansett.»

Kommunene hentet mye kompetanse fra sentrene. Det dreide seg om rådgiving til de praktiske oppgavene, kursing og seminarer for kommunens forskjellige fagfolk, politikere og i noen tilfeller politi, og ikke minst erfaringsutveksling med andre kommuner på samlinger som sentrene arrangerer. Flere kompetansesentra nevnte også den nytten de hadde hatt av samarbeidet med kommunene i prosjektperioden, og hvordan de hadde kunnet videreføre erfaringene til andre kommuner. For eksempel videreførte Midtnorsk kompetansesenter arbeidet i Regionprosjektet gjennom KRUS-samarbeidet.¹² Der var kommunene på Ytre søre Sunnmøre med og veiledet de andre kommunene.

Larvik kommunes forhold til Borgestadklinikken kompetansesenter er spesielt når det gjelder både deltakelsen i og videreføringen av Regionprosjektet. En av kommunens medarbeidere var med i kompetansesenterets utvikling av programmet Kjærlighet og grenser, og hun blir fremdeles brukt når nye ledere skal læres opp. Larviks salgs- og skjenkekontrollører blir også trukket inn i kompetansesenterets kursvirksomhet med grunnlag i den opplæringen de har fått i jus og rapportskrivning.

4.4 Rusmiddelpolitiske handlingsplaner

Regionprosjektet var, gjennom Regjeringens handlingsplan mot rusmiddelproblemer 2003–2005 (Sosialdepartementet, 2003), knyttet opp mot et overordnet mål om «en betydelig reduksjon i de sosiale og helsemessige skadene av rusmiddelbruk». Omfanget av rusmiddelbruk henger både sammen med holdninger til rusmidler og hvor tilgjengelige de er. Alle kommuner er pålagt å ha alkoholpolitiske planer (Lov om omsetning av alkoholholdig drikk m.v. 2. juni 1989 nr 27 (alkoholloven) § 1–7d), og de er anbefalt å ha rusmiddelpolitiske handlingsplaner som inkluderer forebygging, behandling, omsorg og tilgjengelighet. Slik er de kommunale handlingsplanene et dokument som samler de

---

¹² KRUS står for «kvalitetssikring og utvikling av rusforebyggende oppgaver i kommunene» og er utviklet for å omsette nasjonale mål i rusmiddelpolitikken til en lokal praksis. KRUS-modellen er utviklet av KoRus www.rus-midt.no/Rus/KoRus/Dok/krus-rapport-2009.pdf

faktorene som kan ha innvirkning på målet i handlingsplanen. Om kommunene har rusmiddelpolitiske handlingsplaner, og hvordan disse er utformet, viser i hvilken grad og på hvilken måte kommunen fokuserer rusmiddelspørsmålet (Baklien & Krogh, 2011). I 2010 hadde 272 av landets 430 kommuner (63 %) rusmiddelpolitisk handlingsplan (Skjælaaen, 2011, s. 22).

Men rusmiddelpolitiske handlingsplaner var ikke et av tiltakene på menyen i Regionprosjektet. Vi spurte om kommunen hadde rusmiddelpolitiske handlingsplaner nå, vinteren 2011–12. Var det mulig å spore påvirkning fra Regionprosjektet i kommunenes planer? Tabellen nedenfor gir en oversikt over svarene.

Tabell 11. Oversikt over kommunenes rusmiddelpolitiske- og alkoholpolitiske plandokumenter

Kommune	Plandokumenter
Haugesund	Alkoholpolitisk handlingsplan 2008–2012 Krav om Ansvarlig vertskap. Vedtatt 12.03.2008. Rusmiddelpolitisk handlingsplan 2012–2016 Krav om Ansvarlig vertskap. Vedtatt 31.08.2011
Larvik	Rusmiddelpolitisk handlingsplan 2008–2011, påbegynt i regionprosjektperioden, vedtatt juni 2008. Rulleres årlig
Narvik	Alkoholpolitisk retningslinjer 2008–12 Foreslått krav om Ansvarlig vertskap. Ikke vedtatt.
Nesodden	Alkoholpolitisk handlingsplan 2008–2012 Rusmiddelpolitisk handlingsplan 2011–2015 Sendt på høring med frist 15.03.2011, ikke vedtatt ennå i april 2012
Os	Rusmiddelpolitisk handlingsplan 2005–2007. Endring av planperioden slik at planen kunne rulleres og inkludere erfaringer fra Regionprosjektet etter prosjektslutt. Vedtatt 15.11.2005 Retningslinjer for sals- og skjenkeløyve 2008–2012, vedtatt 20.05.2008
Ytre søre Sunnmøre	Interkommunal rusmiddelpolitisk handlingsplan 2007–2011 Påbegynt i regionprosjektperioden, vedtatt årsskiftet 2007–08. Ny interkommunal plan til høring våren 2012, omfatter også Ørsta og Volda

Larvik og kommunene på Ytre søre Sunnmøre påbegynte arbeidet med rusmiddelpolitiske handlingsplaner i løpet av prosjektperioden. På Ytre søre Sunnmøre var ambisjonen om å få til en felles, interkommunal, rusmiddelpolitisk handlingsplan, en viktig del av begrunnelsen for å bli med i Regionprosjektet (Baklien m.fl., 2007, s. 58). Flere av våre informanter trakk fram den felles rusmiddelpolitiske handlingsplanen som et synlig og godt resultat av Regionprosjektet. Det ble gjort noen endringer i løpet av prosessen slik at det er noen forskjeller mellom kommunene når det gjelder de alkoholpolitiske

retningslinjene. Planen rulleres vinteren 2012, og i denne runden er både Ørsta og Volda med i planarbeidet. Det er usikkert om planen nå blir enhetlig når det gjelder åpningstider.

I Larvik hadde resultatenshetsleder der bevilgningssaker ble behandlet vært skeptisk fordi det nesten ikke var inndragninger. I 2005 deltok hun på et seminar om Ansvarlig vertskap i regi av Regionprosjektet, et seminar som fikk stor betydning for det videre arbeidet:

«Da jeg hadde vært på det seminaret, da visste jeg hva jeg ville. Vi hadde revidert den rusmiddelpolitiske handlingsplanen, der en av målsettingene ble endret vedtatt til: Larvik kommune har en god dialog og samarbeid med salgsstedene. Dette endte opp med en aksjonsplan for Ansvarlig salg/Ansvarlig vertskap. Da var det viktig å få forankring i organisasjonen og ikke minst politisk. Sammen med kontrollutvalget for alkoholomsetning, arrangerte vi en stor samling med dyktige foredragsholdere om satsing på Ansvarlig salg/Ansvarlig vertskap. (...) Målgruppe var alle politikerne, representanter for næringa, alle enhetene i Larvik kommune som hadde et eierskap til Rusmiddelpolitisk handlingsplan, FAU ved ungdomsskolene, Ungdomsrådet, Natteravnene osv. Dette for at alle skulle få samme bakgrunnskunnskap og kunne dra i samme retning. (...) Og når vi hadde utarbeidet den rusmiddelpolitiske handlingsplanen, så var det tre fokusområder. Det var forebyggende tiltak rettet mot barn og unge, oppfølging og rehabilitering av rusmisbrukere og tiltak for å regulere tilgjengeligheten av alkohol. Pluss at det vi fikk til var at vi klarte å få se den rusmiddelpolitiske handlingsplanen i sammenheng. At alt hang sammen i kommunen, så ikke det bare ble noen som jobbet med det, men alle hadde fokus på det.»

Den samme informanten forteller også at ved utarbeidelse av ny rusmiddelpolitisk handlingsplan i 2008 ble det åpnet for å trekke kommunens alkoholpolitikk inn i den rusmiddelpolitiske handlingsplanen:

«Dette ga store muligheter for å etablere en klar sammenheng mellom kommunestyrets prinsipielle holdninger på rusmiddelområdet med den praktiske salgs- og skjenkepolitikken. Planarbeidet var organisert med styringsgruppe og fire arbeidsgrupper. Jeg var ansvarlig for den ene arbeidsgruppen som utarbeidet den alkoholpolitiske handlingsplanen. Det var viktig for kommunen å føre en alkoholpolitikk som balanserte

næringslivsinteresser og sosiale og helsepolitiske hensyn. Det var avgjørende i arbeidet med forslag til Alkoholpolitiske retningslinjer. Den lokale forskriften ble endret slik at skjenketiden ble redusert til 02.00, og de nye retningslinjene som ble vedtatt i 2008 ble vesentlig endret. I tillegg ble det utarbeidet retningslinjer og sanksjoner ved overtredelser. Dette førte til forutsigbarhet for bransjen, administrasjonen og kontrollutvalget ved overtredelse av alkoholloven. Dette hadde vi ikke fått til uten Regionprosjektet og ikke minst at vi har hatt tøffe politikere i kontrollutvalget med på laget som har tatt en tøff og upopulær jobb.»

Prosjektleder i Larvik så tydelig hvordan den rusmiddelpolitiske handlingsplanen hang sammen med deltakelsen i Regionprosjektet:

«Og det som er litt gøy etter Regionprosjektet – rusmiddelpolitisk handlingsplan er ganske sentral etter dette her. Og den ser helt klart annerledes ut. (...) Den ble skrevet, og de (politikerne) behandlet den veldig nøye. (...) Og jeg opplever at de var veldig til å endre og lage regler som er tydelige, at de skal håndheves, at de skjønner at dette har sammenheng.»

Larvik rullerer handlingsplanen årlig. Ifølge flere informanter bidrar dette til at det stadig holdes et visst nivå på det politiske engasjementet og at forståelsen for sammenhengen mellom alkoholpolitiske retningslinjer og mulige problemer med alkoholbruk blir holdt ved like.

I 2008, like etter at Regionprosjektet var avsluttet, vedtok Haugesund nye alkoholpolitiske retningslinjer. Ordfører i Haugesund sa at de fant det mer hensiktsmessig å dele det slik at de tok «*behandlings- og reparasjonsbiten*» i samlet plan for helse- og omsorgstjenester og «*forebyggingsbiten*» i SLT-arbeidet. Det samme gjelder for perioden 2012–2016. Begge planene har som betingelse for bevilging at søker har gjennomgått kurs i Ansvarlig vertskap. I Narvik ble det foreslått å ta inn en slik bestemmelse, men det ble avslått av politikerne, og den er ikke blitt tatt inn senere. I Os ble det satt ned en gruppe som skulle utarbeide en revidert Rusmiddelpolitisk handlingsplan da planen for 2005–2007 ble vedtatt. Den reviderte planen skulle gjelde for perioden 2005–2009. Intensjonen var å få med seg erfaringene fra Regionprosjektet (Os kommune, 2005, s. 3) og samordne rusmiddelpolitisk handlingsplan med det øvrige planverket. Dette ble ikke fullført til tross for purringer fra prosjektleder. I 2008 vedtok Os retningslinjer for salgs- og skjenkeløype.

I Nesoddens alkoholpolitiske plan som ble vedtatt i 2008 refereres det til Regionprosjektet (Nesodden kommune, 2008, s. 4), og særlig til Ansvarlig salg. På den ene siden sier planen at kommunen vil følge opp intensjonene fra prosjektperioden, og at det derfor er gjort konkretiseringer og endringer i tråd med erfaringene som ble høstet. På den andre siden viser planen til oppvekstavdelingen for en omfattende og detaljert beskrivelse av kommunens planer for forebyggende arbeid. I den nye planen for 2011–15 er imidlertid forebygging inkludert. Den ble sendt på høring med frist 15.03.11, ifølge kommunens hjemmeside. I april 2012 var den ennå ikke vedtatt. Prosjektleder for Regionprosjektet uttrykte en viss utålmodighet da vi intervjuet henne i november 2011:

«Den har vært i Helse- og omsorgsutvalget og ligger nå med en del endringer hos lederen på NAV og skal gjennom Helse- og omsorgsutvalget og ut på høring igjen, og tilbake igjen. Så jeg føler at, sånn som jeg sa til ham, at nå må du få fart på den prosessen, for ellers går den ut på dato før vi får godkjent den. Vi har brukt så mange møter på å lage en plan, og så går den ut på dato, og så legger vi den i skuffen. Og det var den jobben, en stor jobb, og så blir det liksom ingenting.»

Denne prioriteringen tyder ikke på at rusmiddelproblematikken står høyt på dagsorden til tross for de gode intensjonene like etter prosjektperioden og det store arbeidet som er lagt ned i planforslaget.

Det er tydelig at Regionprosjektet ansporet kommunene til å arbeide med rusmiddelpolitisk planarbeid, og det finnes spor etter prosjektet i alle pilotkommunene. Ytre søre Sunnmøre og Larvik skiller seg ut med at de rusmiddelpolitiske planene relateres direkte til Regionprosjektet. Det er også tydelig at det har vært vanskelig å få forståelse for nytten av en helhetlig rusmiddelpolitisk plan i forhold til alkoholpolitiske retningslinjer, og det har vært vanskelig å opprettholde engasjementet med hensyn til planvedtak og videreføring.

4.5 Kommunal forvaltning av alkoholloven, salg og skjenking

Verken rusmiddelpolitiske handlingsplaner eller kommunenes forvaltning av alkoholloven var temaer i Regionprosjektet. I evalueringsrapporten (Baklien m.fl., 2007, s. 57) står det:

«Et annet viktig poeng er at tiltak som faktisk har veldokumenterte effekter på rusmiddelbruk og -skader, ikke inngikk i menyen. Dette gjelder først og fremst tiltak for å begrense tilgjengeligheten av alkohol (f.eks. begrensning av antall salgs- og skjenkesteder, og salgs- og skjenketider) (jf. NOU 2003:4, Babor m.fl. 2003). Så lenge menyen kan betraktes som en oversikt over mulige tiltak, og det ikke var krav om at alle tiltakene skulle gjennomføres, ville det være mulig å sette opp slike tiltak.»

Likevel hadde prosjektet, som vi allerede har vist, en viss betydning for utformingen av alkoholpolitikken, men hva når denne politikken skulle settes ut i livet? Andre studier har vist at det kan være vanskelig å forene næringspolitikk og folkehelsepolitikk i praksis (Baklien & Krogh, 2011; Baklien & Skjælaaen, 2012). Prosjektleder i Haugesund var klar på at næringspolitikken har dominert og dominerer. I forrige kommunestyreperiode forsøkte de med nedsatt skjenketid, men det var raskt tilbake til maksimumstid:

«Holdningene til det forebyggende arbeidet er positive både hos administrasjon og politikere. Men de tenker ikke annerledes om betingelsene for salg og skjenking etter Regionprosjektet. (...) Det har nok å gjøre med at Haugesund er en relativt blå by. Det er litt hvordan du tenker, og hva er ruspolitikk, er det næringspolitikk eller sosialpolitikk? Og da er det nok mye næringspolitikk som tenkes inn der. De preges av det, selv om de har et sterkt forebyggende engasjement og i større grad prøver å finne løsninger som kombinerer begge syn.»

Haugesund har et sanksjons- og inndragningsreglement med prikkbelastning, der bruddene og sanksjonene er definert. Prikkene står i 24 måneder, men kan også etter dette tas med i vurderingen ved tildeling av skjenkebevilling. Bevillingsutvalget er delegert myndighet til sanksjoner med formannskapet som ankeinstans. Ansvarlig vertskap er en betingelse for å få bevilling (Haugesund kommune, 2011, s. 6). Ordføreren forteller at det er få inndragninger, noe han tolker som uttrykk for at prikkssystemet fungerer.

«Vi har fått et fokus på dette, blant annet stilles det jo alltid spørsmål når den årlige rapporten blir lagt fram for bystyret, så er det alltid en diskusjon om «er kontrollen god nok?». Vi har veldig mange kontroller.»

Haugesund har også gjennomført et kontrollprosjekt i samarbeid med kompetansesentret¹³. Hensikten var å utvikle metoder for å styrke kvaliteten på kommunenes kontroll av salgs- og skjenkesteder, særlig når det gjelder skjenking av mindreårige og overskjenking. Det ble det satt ned en arbeidsgruppe med representanter fra kommunen, bransjen og politiet. Vår informant i politiet mener det ennå er et forbedringspotensial, og at det ikke kom så mye konkret ut av dette prosjektet. De håper imidlertid å få etablert noe som de vil kaller skjenkesertifikat etter hvert, slik at alle som skjenker må ha et minimum av opplæring. Dermed er Ansvarlig vertskap det eneste fra Regionprosjektet vi finner igjen i Haugesunds alkoholpolitikk.

I Narvik var tidligere varaordfører skuffet over at prosjektet ikke satte spor i kommunens alkoholpolitikk, og over at næringsinteressene fikk dominere:

«I de forventningene man har når kommunen gjennomfører sånne prosjekter, som jo er veldig givende for dem som jobber med det, så opplever man at flertallet i bystyret vedtar at skjenketiden skal øke, stikk i strid med alle faglige råd og tendensene ellers i landet. Og det skjedde faktisk i Narvik. Det var Fremskrittspartiet som fremmet det forslaget, og da er det sånn at både Høyre og Arbeiderpartiet, de stemmer med. Så de fikk økt skjenketida mens de fleste andre kommunene, de reduserte. (...) Argumentasjonen går vel på at man diskuterer egentlig ikke alkoholpolitikk eller ruspolitikk, man diskuterer næringspolitikk.»

I 2005 ble det foreslått at gjennomført opplæring i Ansvarlig vertskap skulle være vilkår for å få bevilling, men det ble strøket under den politiske behandlingen. Et argument var at man ikke kunne pålegge bransjen flere utgifter, og kommunen hadde ikke midler til å bekoste kursene. I Narvik er det dermed ingen spor etter Regionprosjektet i alkoholpolitikken.

---

¹³ Kontrollprosjektet var et pilotprosjekt initiert av Helsedirektoratet. Det omfattet disse kommunene: Trondheim, Stavanger, Haugesund, Skien, Porsgrunn, Bamble, Fredrikstad, Sarpsborg og Hvaler. Hensikten var å utvikle metoder for å styrke kvaliteten på kommunenes kontroll av salgs- og skjenkesteder med kommunal bevilling. Se Helsedirektoratets opptrappingsplan for rusfeltet, side 28: [www.helsedirektoratet.no/publikasjoner/opptrappingsplanen-for-rusfeltet-statusrapport-2009.pdf](http://www.helsedirektoratet.no/publikasjoner/opptrappingsplanen-for-rusfeltet-statusrapport-2009/Publikasjoner/opptrappingsplanen-for-rusfeltet-statusrapport-2009.pdf)

I Nesoddens alkoholpolitiske handlingsplan fra juni 2008, ble det stilt krav om dørvaktkurs i regi av politiet, både for bevillingshaver og dørvakter (Nesodden kommune, 2008, s. 7). Planen la også opp til at kommunen skal innkalle til et årlig møte med pliktig oppmøte for bevillingshavere hvor representanter fra kommunen, eventuelt politiet, samt kontrollører er til stede. Kommunen skal videreføre aksjonskontroller (Nesodden kommune, 2008, s. 9) med fokus på å hindre salg og langing av alkohol til mindreårige. Nesodden begynte med disse i regionprosjektperioden, og prosjektleder peker på disse som en merkbar forskjell etter prosjektet.

Våren 2012 foreligger det imidlertid et høringsutkast til ny Rusmiddelpolitisk handlingsplan. Der finner vi fremdeles det samme kravet om dørvaktkurs, og det foreslås på nytt at det opprettes et kontaktforum for bevillingshavere, representanter for kommunen, politiet og kontrollører (Nesodden kommune, 2011, s. 47). Det kom tydeligvis ikke i gang etter forrige planvedtak. Og i motsetning til planen fra 2008 har den nye ingen kategoriseringer av brudd fulgt av faste sanksjoner. Nå skal sanksjonene være resultat av skjønnsmessige vurderinger.

Selv om skjenketiden er lik i begge dokumentene, framstår den nye planen som mer uklar når det gjelder det forebyggingspotensialet en slik plan kan ha. Nesoddens tidligere ordfører ga uttrykk for at det var i de alkoholpolitiske spørsmålene det hadde vært mest krevende å få gode praktiske resultater. Han kunne ikke se at praksis var endret på dette feltet. Det sporet vi kan se etter Regionprosjektet i Nesoddens alkoholpolitikk, er videreføring av en del salgskontroller for å hindre langing. I praksis er det prosjektleder/SLT-kordinator som får innspill og kontakter politiet for å få gjennomført kontroller.

Os kommune vedtok retningslinjer for salgs- og skjenkeløyve i 2004, og på nytt i 2008. I begge vises det til Regionprosjektet, og det kreves at alle som får salgs- eller skjenkebevilling skal ha kurs i Ansvarlig vertskap (Os kommune, 2004, s. 5; Os kommune, 2008, s. 5). Men ifølge prosjektleder var siste kursrunde i 2007. Det ser altså ut til at politikerne har vedtatt de siste retningslinjene på sviktende grunnlag. Oppsummeringsvis må vi kunne si at det er vanskelig å få øye på sporene etter Regionprosjektet i Os kommunes alkoholpolitikk.

På Ytre søre Sunnmøre ble det en skjerping da den felles rusmiddelpolitisk handlingsplanen ble vedtatt. Tre av kommunene reduserte skjenketiden, og det ble etablert et prikkbelastningssystem med felles reaksjonsmønstre i alle kommunene. Men så gikk det slik det ofte går ifølge lensmannen. Han mener at dette ikke fungerer bra nok, og at politikerne er mer opptatt av næringspolitikk enn av rusmiddelpolitikk.

Det arrangeres stadig kurs i Ansvarlig vertskap, og ifølge en av prosjektmedarbeiderne foretas det nå flere inndragninger. Likevel er det ikke de alkoholpolitiske konsekvensene av Regionprosjektet som er mest synlig i regionen.

Larvik er den eneste kommunen der vi ser markerte endringer som følge av Regionprosjektet. Resultatenhetsleder for enheten Samfunnskontakt forteller om opprettelsen av Alkoholteamet. I tillegg til henne omfattet teamet rusmiddelkonsulenten, tre politikere fra Kontrollutvalget for alkoholomsetning, politiet, en av kontrollørene, og saksbehandler for bevilling og kontroll. Teamet hadde jevnlig møter, og slik fikk politikerne en god bakgrunn for beslutningene i salgs- og skjenkesaker. De opplevde også økt interesse for Ansvarlig vertskap og Ansvarlig salg:

«I forhold til kontroller så hadde vi jo ingen inndragningssaker fram til 2005. Det positive med dette var at bransjen så behov for kursing, og da fikk vi 55 deltakere på Ansvarlig vertskap året etter, 20 på Ansvarlig salg, samt 50 stykker på kurs for sommervikarer. (...) I 2007 gjennomførte Juvente 16 besøk på ni butikker i Larvik. De fikk kjøpt alkohol tre steder. I 2010 hadde de 18 besøk på ni butikker, og de fikk ikke kjøpt en eneste plass.»

Hun mener Regionprosjektet har hatt avgjørende betydning for den utviklingen de har hatt i Larvik. Mange tiltak ble satt i gang parallelt. De opplevde engasjement og resultater. Og de klarte å formidle det på en slik måte at sammenhengen ble tydelig. Og som prosjektleder sier:

«Det som også har skjedd i Larvik er jo at vi utfordrer også politikerne til ikke bare å kunne lover og regler, men de må følge dem. Fra 2005 og 10–15 år tilbake, så var det kanskje én sanksjon, og det meste ble sett gjennom fingre på. Men siden har det vært 8–10 sanksjoner i året.»

Slik det ser ut kan Larvik i stor grad relatere en økt bevissthet om alkoholpolitikken til Regionprosjektet. Det beror på involvering av politikerne og en gjennomgripende helhetlig forståelse av sammenhengen mellom elementene i rusmiddelpolitikken. Ved siden av Larvik er det bare i Haugesund og på Ytre søre Sunnmøre det fremdeles arrangeres kurs i Ansvarlig vertskap. Tre av kommunene på Ytre søre Sunnmøre fikk kortere skjenketid, og Nesodden gjennomfører en del butikkontroller for å hindre langing.

4.6 Endret Regionprosjektet den rusmiddelpolitiske dagsorden?

I prosessevalueringen i 2007 (Baklien m.fl., 2007) oppsummerte mange lokale aktører at rusmiddelforebygging var satt på dagsorden på en annen måte enn før. Det var imidlertid uklart hva temaene var på denne. Fem år etter prosessevalueringen er man ikke like samstemt i at «dagsorden» er endret. I Haugesund og Os ga informantene uttrykk for at det ikke var noen kursendring å spore. Det var heller slik at Regionprosjektet ga dem mer driv og økonomisk arbeidsrom, men ikke i noen ny retning.

Men i motsetning til i Haugesund ble trykket ikke opprettholdt over lengre tid i Os. Prosjektleder opplevde at det «*smuldra litt opp*» etter hvert, men behovet for forebygging er nå erkjent i Os. En kommunalsjef mente Regionprosjektet hadde bidratt til at kommunen ikke lenger skjøyv lokale rusmiddelproblemer under teppet:

«Pilotprosjektet var en viktig bidragsyter til å få opp en rullegardin, for den alminnelige osing var limt litt fast i at det var trygt og godt her. Når vi begynte å prate om GHB så måtte jo det være helt spesielt. Det var ikke spesielt. Det var et utbredt problem hos oss.»

På Ytre søre Sunnmøre ble det heller ikke de store endringene, ettersom forebygging sto på dagsorden allerede før regionprosjektperioden. Men flere informanter trekker fram at de fire kommunene fikk en felles rusmiddelpolitisk handlingsplan som skapte et politisk engasjement og en endring. Også sekretæren i evalueringsgruppa legger stor vekt på handlingsplanen:

«Det at vi har den ruspolitiske handlingsplanen gjør at rusforebygging er på den politiske dagsplanen. Hver gang det kommer en søknad om skjenkeløyve så er det problemstillinger som dukker opp, og vi har et kontinuerlig arbeid som pågår med Ansvarlig vertskap og sånn. Men vi er jo en del av Norge da, og i løpet av de 35 årene jeg har vært aktiv i Norge, så er jo ruspolitikken blitt betydelig mer liberalisert. (...) Vi er i gang med en revisjonsprosess nå på ruspolitisk handlingsplan. Det blir mange kommunestyremøter i løpet av året med ruspolitiske vurderinger i forbindelse med aktuelle saker. Men den politiske trenden er jo litt sånn som i resten av landet, at «det er flott å drive ruspolitikk, men folk må jo få lov til å drikke som de vil.»

Han ser også arbeidet prosjektleder har gjort i oppfølgingen av Regionprosjektet som nødvendig for å opprettholde oppmerksomheten og videreføre arbeidet. Det ble en endring av dagsorden og mer oppmerksomhet på forebygging, men det er ikke selvfølgelig at det også betyr gjennomslag for store politiske endringer med vesentlig betydning for praksis.

På Nesodden var ikke prosjektleder enig i at det var skjedd en slik endring. Den tidligere ordføreren så mer positivt på det, riktignok uten å trekke fram noe konkret.

I Narvik opplever prosjektleder at selv om de hadde god kontakt både med politikere og administrasjon i prosjektperioden, så er det en stadig kamp for å holde deres interesse ved like:

«Men politikerne har opprettholdt interessen for forebyggende arbeid, og det som skjer i etatene for barn og unge. Vi har vært og orientert om det vi gjør. Jeg føler at jeg har gehør hos dem når jeg snakker med dem, og de viser interesse.»

Larvik er den eneste kommunen som klart uttrykker at en varig endring av den politiske dagsorden har funnet sted. Men en trang kommuneøkonomi går lett ut over forebyggende tiltak, som en av informantene sa:

«Nå er på en måte kommunen så skvis, nå bites hestene, for å si det rett ut. Det er vanskelig. Resultatenhetslederne har en forferdelig vanskelig jobb med å få midlene til å strekke til lovpålagte oppgaver. Det er lovpålagte oppgaver som må prioriteres, for sånn er det jo, lovpålagte oppgaver skal leveres, mens forebyggende oppgaver for så vidt er lovpålagt, men ikke i det konkrete formatet som andre. Det har ikke vært harde politiske diskusjoner om man skal ha forebygging eller ikke. Det har heller vært «hvor er det mulig å kutte?»

Vi ser at den entusiasmen som ble skapt gjennom Regionprosjektet er dempet. Tre av kommunene sier klart at dagsorden ikke er endret, selv om pågangsmotet og interessen var stor like etter prosjektperioden. I en kommune ser den tidligere ordføreren, som selv var involvert i Regionprosjektet, antydninger til endringer som prosjektlederen ikke får øye på. Og i en kommune ser de endringer innenfor det feltet som prosjektlederen nå arbeider i, og hvor hun stadig må streve for å holde på politikernes interesse. Det interkommunale samarbeidet på Ytre søre Sunnmøre har stadig rusmiddelforebygging på dagsorden. Det er litt forskjellige

meninger om i hvor stor grad det er endringer fra tidligere, men de er enige om at det er vanskelig å opprettholde trykket når det gjelder gjennomføringen av de praktiske tiltakene. Larvik er den eneste kommunen som klart uttrykker at det skjedde en endring med Regionprosjektet, og at den søkes opprettholdt til tross for trang kommunal økonomi.

4.7 Oppsummering – fellestrekk mellom kommunene

Akkurat som regionprosjektperioden artet seg forskjellig i de ulike kommunene, er det naturlig nok også store ulikheter i hva som har skjedd i årene etterpå. Det finnes likevel felles forhold, utfordringer og positive erfaringer som kan trekkes fram. Som vi kommer tilbake til i neste kapittel, var det flere av kommunene som omorganiserte og omlokaliserte i sine tjenester i tiden etter Regionprosjektet. Mange fikk problemer med å holde ved like samarbeid og samordning i nye hierarkier og nye lokaliseringer. Vi ser da at personfaktoren kan være viktig for kontinuiteten. Det gjelder både på grunnplanet og høyere oppover i det administrative hierarkiet, og blant politikere.

Kurs, seminarer, konferanser og opplæringsopplegg var sentrale elementer i Regionprosjektet. Det var mange muligheter til kompetanseheving. Men kompetanse forvitrer hvis den ikke brukes. Det gjelder enten folk får pålagt andre oppgaver der kompetansen ikke er relevant, eller ved at folk flytter på seg. Vi har likevel eksempler på at kompetansen kan ligge i beredskap og tas fram når behovene melder seg.

Kapasitetsøkning skjedde gjerne i regionprosjektperioden eller like etter. Imidlertid kreves det vedvarende arbeid og synlige resultater for å opprettholde den politiske viljen til å videreføre disse kommunale utgiftene. Det er bare en kommune der det ikke har vært nedskjæringer i ettertid.

Det tette samarbeidet om felles mål i løpet av prosjektperioden har videreutviklet det gode forholdet mellom kompetansesentrene og kommunene. Det er bare én kommune hvor samarbeidet nærmest ble brutt i løpet av prosjektperioden, og senere bare ble videreført noen år når det gjelder ett tiltak.

Det kom bare to rusmiddelpolitiske handlingsplaner i kjølvannet av Regionprosjektet, den ene riktignok interkommunal for fire kommuner. Det ser ikke ut til å være lett å få gjennomslag for et helhetlig politisk grep som inkluderer

både forebygging, omsorg og skjenkepolitikk. Og det er et gjennomgående trekk at det er vanskelig å veie folkehelse og næringspolitikk mot hverandre i kommunenes forvaltning av alkoholoven (jf. Baklien & Krogh, 2011; Baklien & Skjælaaen, 2012). Næringspolitikken trekker stadig det lengste strået. Det kunne ikke Regionprosjektet forandre på.

I neste kapittel skal vi se nærmere på rammebetingelsene, og hvilken betydning de har hatt for hvordan det har gått i de forskjellige kommunene.

5 Rammebetingelser – konsekvenser og videreføring

Regionprosjektets intervensjoner har hatt ulik utvikling i de forskjellige kommunene. Vi har allerede pekt på en del forhold som kan ha hatt betydning for videreføringen. Her vil vi se nærmere på de viktigste rammebetingelsene.

5.1 Personfaktorer – kontinuitet eller brudd

Kommunale prosjekter på størrelse med Regionprosjektet krever politiske vedtak, administrativ vilje og en daglig prosjektledelse. Videreføringen av prosjektene beror på stabiliteten i den politiske og administrative forankringen både på høyt nivå og på grunnplanet. Vi skal først se på betydningen av kontinuitet knyttet til personer i systemet.

5.1.1 Prosjektleder – personlig kontinuitet i skiftende posisjoner

Alle prosjektlederne fortsatte sitt ansettelsesforhold i kommunene etter prosjektperioden, men de satt i ulike posisjoner med ulike muligheter til å påvirke oppfølgingen av prosjekttiltakene. Fire av dem kom i stillinger hvor de hadde ansvar for å følge opp alle tiltakene som var satt i gang, og hvor de også kunne videreutvikle det rusmiddelforebyggende arbeidet.

Prosjektlederen i Haugesund kom fra stillingen som SLT-koordinator, og gikk tilbake til den etter prosjektperioden. Ansvaret for koordineringen og disponeringen av midlene til forebyggende arbeid er lagt til denne stillingen. Prosjektlederen var helt klar på betydningen av en slik posisjon for å kunne videreføre tiltakene. «*Det at jeg var der og at jeg skulle være der gjorde det lettere å videreføre prosjektene*», sa han. Kommunen hadde gjort et bevisst valg ved å legge dette ansvaret til SLT-koordinatoren, og ordføreren mente at det var «*helt nødvendig for å holde fokus.*»

I Larvik ble prosjektleder rekruttert fra en helsesøsterstilling, og ble tilsatt i fast 100 % stilling som ruskonsulent etter at prosjektperioden var avsluttet. Ansvarsområdet var rusmiddelforebyggende arbeid, og særlig da oppfølging av de tiltakene hun hadde hatt ansvar for i prosjektperioden.

På Ytre søre Sunnmøre kom prosjektleder fra det interkommunale ungdomsteamet som søkte om å bli med i Regionprosjektet. Prosjektarbeidet bidro til at samarbeidskommunene utviklet en interkommunal rusmiddelpolitisk handlingsplan, felles satsning på Ansvarlig vertskap og et driftsmiljø for utekontaktarbeidet. Dette ble oppfattet som så positivt at de i etterkant så seg om etter måter å kunne fortsette samarbeidet på. Man fant finansieringskilder i SLT-arbeidet og fylkeskommunens God Helse-arbeid¹⁴. Etter prosjektperioden ble det en kombinert stilling som interkommunal SLT- og folkehelsekoordinator for prosjektleder. I denne posisjonen kunne hun fortsette å følge opp tiltakene og fremdeles være en del av kommunenes ungdomsteam. De søker stadig eksterne midler for å videreutvikle det forebyggende arbeidet. Sekretæren for evalueringsutvalget (Hareid kommune, 2011) er opptatt av at det fortsatt skal være en felles koordinering mellom kommunene, og framhever prosjektlederen fra regionprosjektperioden som en viktig drivkraft i det fortsatte samarbeidet.

I Os var prosjektleder nytilsatt konsulent da Regionprosjektet kom. Han fikk i oppgave å lede prosjektet, og ble senere leder av forebyggende avdeling, slik at han kunne fortsette å ivareta de prosjektene de hadde bestemt seg for å videreføre. De to første årene fungerte han som en forebyggende koordinator, men etter store omorganiseringer i kommunen ble forebyggende enhet lagt ned. De ansatte ble flyttet til andre enheter eller sluttet, og ansvaret ble lagt til helsestasjonen. Prosjektleder ble plassert i PPT, fremdeles med et visst ansvar for forebygging, men uten at det var klart definert hvilke oppgaver det dreide seg om. Han opplevde det slik:

«Hvorfor jeg ble plassert i PPT kan man jo spørre seg om. Jeg skulle ikke jobbe så mye med PPT, for å si det sånn. Jeg skulle fortsatt ha litt fokus på forebyggende arbeid. Men samtidig så skulle da helsestasjonen ha fokus på forebyggende arbeid, og det var egentlig der det skulle koordineres, så ble jeg liksom mellom barken og veden og litt på egen hånd.»

---

¹⁴ mrfylke.no/God-helse/Satsingsomraader

Konsekvensen ble at sporene av Regionprosjektet «*smuldret*» opp. Etter et par år flyttet prosjektleder, og bare MOT ble igjen.

Nesoddens prosjektleder hadde tidligere vært SLT-koordinator i kommunen. I prosjektperioden var hun 50 % SLT-koordinator og 50 % prosjektleder, og etterpå var hun igjen i full stilling som SLT-koordinator. Hun mener personlig engasjement og kontinuitet er avgjørende, og tviler på at tiltakene hadde blitt videreført dersom hun ikke hadde gått tilbake til stillingen sin. Det dreier seg blant annet om betydningen av å ha et eierforhold både til forbyggingstilnærmingen og til de enkelte tiltakene. Tidligere ordfører i kommunen mener prinsipielt at det er så stor gjennomtrekk på rusfeltet at det er nødvendig at erfaringene må sitte i organisasjonen. Men vi ser at det er de tiltakene som SLT-koordinator har ansvar for som fortsetter, mens Ansvarlig vertskap og Ansvarlig salg falt bort fordi det ikke lenger var i prosjektleders ansvarsområde og ingen andre ble pålagt eller tok ansvaret for å videreføre det.

I Narvik gikk prosjektleder til Enheten for barn, unge og familie. Også der ser vi at det var de tiltakene som lå i hennes ansvarsområde som ble prioritert. Den nye posisjonen gav noen påvirkningsmuligheter, samtidig som det ikke ble naturlig for henne å følge opp skoletiltakene. Men akkurat som prosjektleder på Nesodden, peker hun i ettertid på eierforhold og erfaring som viktige forutsetninger for den oppfølgingen som har skjedd:

«Jeg ville nok vært mer usikker på oppfølgingen om jeg ble helt borte. Det er noe med den kompetansen jeg hadde, og visste noen ting om hva vi hadde jobba med i Regionprosjektet, som gjorde at jeg tok det glatt videre med meg i det videre arbeidet i min rolle som enhetsleder innenfor denne sektoren.»

Det ser ut til å være et godt grep å la gode prosjektledere få fortsette å ha ansvaret for de tiltakene man ønsker å videreføre. Men det må være klart hvilke tiltak som skal inkluderes i vedkommendes ansvarsområde. Vi ser at de tiltakene som er perifere for stillingens ansvarsområde, blir vanskelig å prioritere i en travel hverdag.

5.1.2 Andre sentrale aktører som kan ha vært viktige for videreføringen

Trolig er det slik at jo flere som fortsetter å arbeide med eller støtte tiltakene, jo lettere vil det være å få til en god videreføring. I vårt materiale er det to som skiller seg ut ved at flere følger tiltakene videre. Den første er Larvik, der særlig tre viktige ressurspersoner i prosjektgruppa har beholdt både entusiasmen og stillingene. Det gjelder prosjektleder for Kjærlighet og grenser som nå er fagleder for forebyggende

programmer, veileder for ART som arbeider med læringsmiljøet, og leder for Samfunnskontakt og bibliotek, som har ansvaret for bevillingssaker inkludert Ansvarlig vertskap og salg og kontroller.

Den andre er samarbeidskommunene på Ytre søre Sunnmøre. Der var ungdomsteamet sentralt i Regionprosjektet. Vi intervjuet prosjektlederen og en ruskonsulent som i praksis var nestleder for prosjektarbeidet. Hun har stadig ansvar for Ansvarlig vertskap i regionen. Etter prosjektperioden har de fortsatt søkt eksterne midler for å videreutvikle det forebyggende arbeidet i de fire kommunene. De bruker termen «vi», og det er klart at det er en god støtte i tidligere prosjektdeltakere for tidligere prosjektleder, nå SLT- og folkehelsekoordinator. Lensmannen var leder i styringsgruppa for Regionprosjektet. Han har fortsatt et sterkt engasjement for det rusmiddelforebyggende arbeidet og er fremdeles en støttespiller. Han sitter også i fora hvor det er naturlig at han fremmer sine syn, som i styringsgruppa for SLT-koordinator og i regionens politiråd.

Ingen av de øvrige kommunene har så langt vi vet hatt deltakere fra prosjektgruppa aktivt med i videreføringen av tiltakene. Både på Nesodden og i Narvik er prosjektlederne konsentrert om den videreføringen som faller inn under deres nåværende ansvarsområder. Men tidligere skolesjef, nå rektor ved en ungdomsskole i Narvik, var engasjert i Regionprosjektet i prosjektperioden og holder temamøter som en fortsettelse av tiltaket Unge & Rus på sin skole.

Vi kan ikke si at personkontinuitet for flere i prosjektgruppa er en forutsetning for at arbeidet skal bli videreført bredest mulig. Haugesund står sterkt selv om det stort sett er et «enkeltmannsforetak», med en bred arbeidsgruppe som har fulgt det rusmiddelforebyggende arbeidet gjennom prosjektperioden og framover, og med sterk politisk og administrativ forankring.

5.1.3 Noen kommuner har SLT-koordinator og andre ikke, hvor viktige er de?

SLT skal sikre at ressursene som allerede finnes hos kommunen og politiet, blir mest mulig samkjørt og målrettet. Et hovedpoeng med SLT-modellen er at den er ledelsesforankret både i kommunen og politiet.¹⁵ Haugesund og Nesodden hadde SLT-koordinatorer før Regionprosjektet. Begge ble prosjektledere, og begge gikk

---

¹⁵ www.krad.no/slt/modellen

tilbake til sine tidligere stillinger etter prosjektperioden. På Ytre søre Sunnmøre ble prosjektleder interkommunal SLT-koordinator etter prosjektperioden, mens verken Larvik, Narvik eller Os hadde eller fikk SLT-koordinator.

Modellen med SLT-koordinator har fungert godt i Haugesund, og ordføreren trekker fram denne organisasjonsmodellen som helt avgjørende for det forebyggende arbeidet i kommunen. Samtidig har Larvik uten SLT-koordinator også videreført Regionprosjektet på en god måte. Narvik og Nesodden har videreført tiltakene som ligger i det ansvarsområdet prosjektleder har hatt etter prosjektperioden, og i Os ble det problemer med videreføringen da kommunen omorganiserte.

Det ser med andre ord ikke ut til å være noen entydig sammenheng mellom tilstedeværelse av SLT-koordinator og i hvilken grad videreføringen av Regionprosjektet er vellykket. Vel så viktig er nok personkontinuiteten og mulighetene den enkeltes posisjon gir til videreføring.

5.1.4 Politisk forankring – kontinuitet, tretthet eller brudd

Politisk forankring ble ansett som et viktig kriterium da kommunene ble valgt ut til å være med i Regionprosjektet. Alle de utvalgte kommunene hadde søknader undertegnet av ordføreren. Dette er helt i tråd med forskningen på feltet, som vektlegger lokal politisk forankring både for iverksetting og videreføring av slike prosjekter (jf. Holder & Moore, 2000, s. 79).

Det var også flere enkeltpolitikere og kommunale utvalg som var nært knyttet til Regionprosjektet, og som deltok på konferanser og samlinger. Siden den gang har det vært flere kommunevalg, og mange politikere er skiftet ut. Politikere skal ha et helhetsblikk på sin kommune, men det vil være forskjellige saksområder som er i fokus til forskjellige tider. Hvilke felt som blir fokusert avhenger av informasjonsflyt, lobbying, medieoppslag og spesielle hendelser i kommunen.

Den tydeligste og mest stabile politiske forankringen i etterkant, finner vi i Haugesund. Kommunen har hatt den samme dedikerte ordføreren før, under og etter Regionprosjektet. SLT-koordinator/prosjektleder oppfatter ham nærmest som «*en pådriver fra Regionprosjektets første dag*». Det forebyggende arbeidet, administrert av SLT-koordinator, er godt forankret politisk, og har ikke vært utsatt for nedskjæringer. Både ordfører og politi refererer til positiv utvikling når det gjelder mobbing og tidlig intervensjon som positive tilbakemeldinger på det forebyggende arbeidet.

I andre kommuner arbeider prosjektlederne jevnlig, og til dels tungt, for å holde politikernes interesse ved like. Det er vanskeligere når dagens politikere ikke lenger har den direkte erfaringen fra for eksempel lokale styringsgrupper, som involverte flere politikere i prosjektperioden. Et typisk eksempel er varaordføreren som i 2007 mistet sin posisjon i den politiske ledelsen og måtte tilbake til kommune-styrebenken. Han opplevde det slik:

«Vi falt ut av den kommunale politiske ledelsen, slik at jeg ikke har hatt noen rolle i det hele tatt, og ikke har jeg hatt noen slags form for oppfølging eller innsyn i dette. Det kunne jeg sikkert hatt hvis jeg hadde tenkt igjennom det og ønsket det. Altså, mulighetene har jo vært til stede selvfølgelig, men man ble jo på en måte plassert på sidelinja.»

Larvik har fra før prosjektperioden hatt årlige rullinger av den rusmiddelpolitiske handlingsplanen og en større revidering hvert fjerde år. Årlig ser man på hvilke tiltak som er gjennomført og hvilke som bør prioriteres framover. Det har vist seg å holde informasjonsflyt, interesse og debatt ved like. En av rådgiverne hos rådmannen knyttet denne måten å jobbe på sammen med erfaringene fra Regionprosjektet. Allerede før prosjektet hadde de en tradisjon for at forebyggende tiltak ble lagt inn i rusmiddelpolitisk handlingsplan, og de ble evaluert og rapportert og vedtatt av kommunestyret. På Regionprosjektets sluttkonferanse i Haugesund deltok hele den politiske komiteen som hadde ansvaret for oppfølgingen. Men i seinere tid har utskifting av politikere påvirket oppfølgingen og kontinuiteten:

«Disse tverrfaglige innsatsene, de er under sterkt press, og nå merker vi også at det har skiftet kommunestyre. Det er veldig mange nye politikere. De tenker litt annerledes enn de vi har hatt, de som har kjent oss lenge.»

Det er ikke bare ved skifte av politikere at fokus kan flytte seg. Det er mange områder som slåss om oppmerksomheten. I en kommune der det er få spor igjen etter prosjektorganiseringen, fortalte informanter om vanskelige prioriteringer, som ofte blir påvirket av akutte hendelser og situasjoner. Som en kommunalsjef uttrykte det, er nok kommunens politiske ledelse engasjert, men når rusmiddelforebygging blir satt opp mot lovpålagte innsatser innen eldreomsorg og barnehager, er det ikke så lett.

I de fire kommunene på Ytre søre Sunnmøre er det ulike politiske holdninger både til prosjektarbeid og interkommunalt arbeid. Det kommunale selvstyret ser i enkelte tilfeller ut til å være viktigst. Men engasjement er det, og vi vet ennå ikke utfallet av diskusjonen om ny organisering av det interkommunale rusmiddelforebyggende arbeidet. Det er nettopp politikerne som har bedt om en evaluering (Hareid, 2011) og som nå (våren 2012) debatterer den. Vi fikk høre at bakgrunnen for evalueringen var at noen av kommunene ønsket en bedre intern forankring og behandling av enkeltprosjektene. Det var en stor utfordring i samarbeidsprosjektene at søknadsfrister og framdrift ofte kom på tvers av budsjettprosessene i den enkelte kommune. En av rådmennene pekte også på at forholdet til politikere er personavhengig. Ved utskiftninger kan de som viderefører prosjektet miste allierte, oppleve seg motarbeidet eller føle at de kommer i klemme i et kommunalt og interkommunalt maktspill.

En informant fra et av kompetansesentrene pekte også på at selv om tiltak var politisk besluttet, så kunne det ta år før det ble gjennomført fordi *«politikkerne bestemmer politisk, og det administrative får det på en måte bare servert. (...) tenker ikke på hvordan det skal gjennomføres i praksis, hvordan det skal forankres, hvordan skal det løses ressursmessig. Så skal det bare leveres.»*

Den politiske forankringen svekkes lett over tid, og det kreves kontinuerlig arbeid for å opprettholde engasjementet. Men det er også viktig at arbeidet gir resultater som politikerne forventer av sine prioriteringer, som de refererte til i Haugesund, og som kommer fram ved Larviks årlige rulleringen av ruspolitisk handlingsplan.

5.1.5 Administrativ forankring – rådmannens betydning

I utvelgelsen av pilotkommuner var man ikke bare opptatt av politisk forankring på høyt nivå, men også av administrativ forankring. Rådmannens underskrift på søknaden var viktig. Men det viser seg at gjennomtrekken i rådmannsposisjonen er minst like stor som gjennomtrekken av politikere. Etter prosjektperioden har to tredeler av kommunene skiftet rådmenn, enkelte flere ganger. Det betyr at rådmannens personlige kompetanse og engasjement er blitt byttet ut med en annen kompetanse og et annet engasjement. I hvilken grad har det påvirket videreføringen av Regionprosjektet?

I Haugesund har de gjort et organisatorisk grep for å sikre forankringen i administrasjonen på høyeste nivå, og har plassert SLT-koordinator på rådmannens kontor. Resultatet er at det forebyggende arbeidet har en god administrativ forankring, selv om det er kommet ny rådmann etter prosjektperioden.

I den andre SLT-kommunen, Nesodden, mente den tidligere ordføreren at det forebyggende arbeidet var så bredt forankret i administrasjonen at de ikke var avhengige av enkeltpersoner. Her er også rådmannen blitt skiftet ut i mellomtiden uten at det har hatt stor betydning for engasjementet. Rådmannen sitter i SLTs styringsgruppe og er engasjert i kommunens forebyggende arbeid. Slik får han løpende informasjon, og det legges til rette for kontakt mellom SLT-koordinator og kommunens administrative ledelse.

I Narvik er det ingen formell forankring til rådmannen av det forebyggende arbeidet etter at kommunen ble omorganisert. Men prosjektleder sier hun får møte med rådmannen når hun ber om det. Narvik har ikke skiftet rådmann, og det er lettere å be om møter med en person man kjenner og som kjenner forebyggingshistorien.

Larvik har heller ikke skiftet rådmann. Derimot forsvant en rådgiver som representerte mye av det som ikke var lovpålagte tjenester i rådmannens ledergruppe. Vi fikk høre at etter at han sluttet i 2010, varte det ikke lenge før rådmannen gjennomførte innsparinger som gikk ut over det forebyggende arbeidet. Vi ser altså at det er viktig med vaktbikkjer og ildsjeler i slike ledergrupper.

Både i Os og på Ytre søre Sunnmøre førte skifte av rådmenn til merkbare endringer. I Os var den nye rådmannen verken så involvert eller så interessert som den forrige. Da tre av fire kommuner på Ytre søre Sunnmøre skiftet rådmenn samtidig, ble det vanskeligere for prosjektledelsen:

«Vi kjente plutselig at det var personavhengig. Vi trodde vi red på ei god bølge, og vi fikk veldig mye goodwill ifra fylket og ifra Helsedirektoratet. Vi fikk samhandlingsprisen i Møre og Romsdal i 2010, og var veldig fornøyd. Da slutta tre av rådmennene samme år. Rådmennene har vært så engasjerte og positive. Da de slutta, ramla delar av samarbeidet og tiltaka sammen, kanskje fordi at det kom nye inn som ikke kjente sammenhengen, historikken og hvordan ting var bygd opp.»

Men vi fikk også eksempel på at ny administrativ ledelse kan ha positive konsekvenser. Fra rådmannssiden ble det også pekt på hvor viktig det er med en god forankring og med et personlig engasjement. Vi møtte en bevissthet om betydningen av at kommunens toppledelse viser interesse og anerkjenner forbyggende arbeid, ikke bare direkte overfor fagfolkene, men også i andre sammenhenger der rådmannen ferdes:

«Det gjør det interessant for dem som jobber med dette faglig. De ser at de blir sett, og de ser at det faktisk har blitt etterlyst, det tror jeg er utrolig viktig. Så at slike ting blir satt på dagsorden i rådmannssamlinger og samlinger sammen med kommunens politiske ledelse innen KS, det tror jeg er helt avgjørende.»

Vi ser eksempler på at rådmannens personlige engasjement, det at det finnes pådrivere og vaktbikkjer i organisasjonen og selve kommunestrukturen, påvirker kvaliteten av den administrative forankringen og rådmannens betydning for hvordan tiltak blir håndtert over tid.

5.1.6 Faglig forankring – det holder ikke bare med politikk og administrasjon

Politisk og administrativ forankring er viktig, men det er fagfolkene på grunnplanet som skal gjøre jobben. Hvis ikke de er med, blir ikke tiltakene gjennomført. Vi har sett at videreføringen har sviktet særlig når det gjelder Kjentmannsintervensjonen, og for tverrfaglige samarbeidstiltak der skolene skulle delta. Skolene så ikke tiltakene som svar på sine behov. Flere studier har vist at skolen kan være en vanskelig arena å få innpass til fordi lærerne nødvendigvis vil bruke for mye tid på tiltak de oppfatter som utenfor skolens ordinære mandat (se f.eks. Sverdrup & Baklien, 2002). Likevel ser vi at andre av Regionprosjektets skoleintervensjoner, som Kjærlighet og grenser og ART, har fått godt rotfeste noen steder. Bildet er ikke likt i alle kommunene, men disse intervensjonene viser hvor forskjellig utviklingen kan bli med en god faglig forankring og uten.

På Ytre søre Sunnmøre trakk de fram behovet for forankring på faglig ledernivå (Hareid, 2011). I det nye forslaget til styringsstrukturer og samarbeid, er det planer om å sette sammen en styringsgruppe av ansvarlige, ledende fagpersoner. En rådmann vi snakket med, mente at dette var motivert av en erkjennelse av at forebyggende arbeid ikke hadde vært godt nok forankret på faglig ledernivå:

«Rådmennene sitter på disse fellesmøtene sine og feier over et veldig spekter, ikke sant. Tidligere for oss her så var det tanken at det skulle være en faglig gruppe på et annet nivå, men den fungerte ikke. Det har kanskje vært den største feilen, hvis en kan snakke om feil, at hadde den faglige forankringen vært der, så kan det hende at holdningen til dette hadde vært annerledes.»

Trolig kunne en forankring i det faglige ledersjiktet gitt den nødvendige informasjonen og eventuell entusiasme videre fra grunnplanet til rådmennene. For som en av prosjektmedarbeiderne sa:

«Vi fotfolket, vi vet hvor skoen trykker. Vi vet jo hva manglene er, vi kjenner jo det på kroppen i vårt daglige arbeid. Så sånn er det.»

Forankring fra bunn til topp og fra topp til bunn, både beslutninger og praktisk evne til gjennomføring er nødvendig for å videreføre tiltak.

5.1.7 Personfaktoren og formaliserte strukturer – like viktig?

Prosjektlederne som har vært i posisjon etter prosjektperioden har videreført mange av tiltakene (jf. kap. 5.1.1). De har også gitt uttrykk for at det har vært gunstig for videreføringen at de har kunnet dra nytte av sin personlige erfaring og kompetanse de har opparbeidet seg i løpet av Regionprosjektet. Det kan også være andre som har god kompetanse og nyttig erfaring. Men noen ganger blir den etablerte kompetansen utfordret av nye koster som tror de feier bedre enn de gamle. Selv om rammene er drøftet og formalisert, kan slike utfordringer føre til repetisjoner, parallellkjøringer eller avsporinger. En informant beskrev det slik:

«Da plutselig kommer det noen som har et nytt prosjekt som de vil søke på eller starte med, som egentlig har samme formål, samme intensjon, men det er da en ny prosjektleder eller en ny leder som ønsker å flagge sine ting da, og på en måte bli kjent for det. Det er noe med, tror jeg, å fremstå som at «dette er mitt, dette har jeg fått til». Og da er det mer interessant enn å arve forgjengerens eller noen andres innsatsområder.»

Faste rammer og rutiner forenkler arbeidet, man behøver ikke stadig finne nye løsninger på gamle spørsmål. Formalisering av de samarbeidsrelasjonene som var viktige mål i Regionprosjektet, kan trolig forenkle både informasjonsflyt og ansvarsfordeling. Men samarbeid innen en kommune er enklere enn mellom kommuner. På Ytre søre Sunnmøre oppleves det som ugreit hvis formaliseringen blir bestemt av andre enn dem som allerede er inne i samarbeidet. Prosjektlederen var i tvil om evalueringsutvalget (Hareid, 2011, s. 9–11) hadde funnet den rette måten når de foreslo en ny modell med formalisering av det interkommunale samarbeidet. Hun mente at samarbeidet allerede fungerte. Vedlikehold av engasjement og entusiasme var viktigere enn formalisering av samarbeidet. Evalueringsutvalget på Ytre søre Sunnmøre var imidlertid opptatt både av

forankring og formalisering. Deres arbeid var initiert av kommunenes behov for dette, særlig i forholdet til politikerne og budsjettprosessen. Uten formalisering blir man i stor grad avhengig av kontinuitet i det personlige engasjementet. En av rådmennene kommenterte forslaget til omorganisering med et nytt «Samarbeidsorgan for førebyggende arbeid i Hareid, Ulstein, Herøy og Sande kommunar» (Hareid, 2011, s. 9):

«Jeg tror alltid det er en kjempefordel at folk brenner for dette her, så man får håpe at en greier å sette sammen en (fagleder)gruppe nå da, med personer som sitter tett på dette med det faglige og har organisatorisk pondus nok til å kunne videreføre de prosjektene som man vil og som samtidig kan fortsette jakten på nye prosjektmidler.»

Han var ikke i mot den nye formaliseringen, men han så tydelig behovet for å få de formelle strukturene fylt av dyktige og engasjerte personer. Det samme kommenterte en av prosjektlederne i en annen sammenheng. Vedkommende la vekt på at det ikke hjelper å ha verdens mest veldokumenterte program, hvis man ikke har de riktige personer til å iverksette det. Samtidig kan et halvgodt program bli bra med en flink person som brenner for det. Dette er en kjent problemstilling også fra andre sammenhenger (se f.eks. Baklien, 2008). Noen kan være flinke ildsjeler som kan få det utrolige ut av tiltak som i utgangspunktet er temmelig håpløse. Andre kan være uinteresserte og mangle både kompetanse og erfaring. Disse kan kjøre i og for seg gode programmer eller tiltak rett i grøfta slik at det ikke gir noen effekt. Samtidig er det et samspill mellom aktørene og de sosiale strukturene de befinner seg innenfor. Hvordan ildsjelene trenger både legitimitet og strukturelt handlingsrom for å kunne bli pådrivere, er vist blant annet av Øystein Gravrok i hans analyse av hva som hemmer og hva som fremmer forebyggende arbeid i skolen (Gravrok, 2004, s. 26).

Det er med andre ord viktig å ha de rette personene på de rette steder. Det hjelper ikke med de beste strukturer hvis folkene ikke er de rette. På den annen side kan folk med den rette kompetansen få til mye uten formaliserte strukturer. Men jo mer krevende det daglige arbeidet er, jo kortere varer entusiasmen og engasjementet uansett formelle rammer, slik vi så med samarbeidsrelasjonene mellom skolene og enheten for barn, unge og familie i Narvik.

5.2 Økonomiske ressurser – prosjektmidler en kortvarig fest?

Regionprosjektet kostet 24 mill. kr, hvorav drøyt 20 mill. kr ble tilført pilotkommunene over tre år (Baklien m.fl., 2007, s. 62). Det er mange penger over ganske kort tid, og kommunene fikk muligheter til å sette i gang mange tiltak. Verken direktoratet eller kompetansesentrene la seg opp i hvordan man fordelte midlene mellom administrasjon og tiltak (Baklien m.fl., 2007, s. 63). Det vi skal se på her er i hvilken grad kommunene har vært i stand til å finansiere videreføring av tiltakene etter at den sentrale pengestrømmen var slutt. En strategi er å satse målrettet på tiltak som det er mulig å videreføre ved interne midler, en annen er å satse på videre prosjektfinansiering, en tredje er å satse bredt og se hva man klarer å få til etter hvert. Nesten alle kommunene har ment at tre år er for kort tid til å kunne avgjøre hvilke tiltak som er mest virksomme.

5.2.1 Interne midler til egne prosjekter

Hvis kommunene greier å videreføre tiltak innenfor egne budsjetter, er sannsynligheten for videreføring stor, så lenge det ikke blir politisk eller administrativt skifte med endrede prioriteringer. Haugesund la vekt på å utarbeide en tiltaksstrategi, en politisk vedtatt handlingsplan. Det skal ikke være slik at tilfeldig informasjon med påfølgende entusiasme skal rokke ved strategien og tappe eksisterende tiltak for midler. Nye tiltak skal sees i sammenheng, og vurderes i forhold til det øvrige rusmiddelforebyggingsarbeidet. Dette har høy prioritet i kommunen, tiltakene drives for kommunens midler. Potten har blitt doblet siden 2005 til 2 mill. kr i 2008. Arbeidet har ikke vært utsatt for nedskjæringer.

Larvik har en bred satsing på det rusmiddelforebyggende arbeidet. Som vi har vist, har de videreført og videreutviklet de fleste tiltakene som ble satt i gang i regionprosjektperioden. Nå er alkoholavgiften i Larvik øremerket forebygging. 250 000 kr settes av til kontroller og det resterende, ca 430 000, til drift av prosjektene. Det vil stadig være kamp om kommunens ressurser, særlig før tiltak er godt etablert, men også seinere om det kommer nye personer på banen. Alle kommunale enheter opplever sitt område som viktigst, og da kan det være en utfordring å mobilisere entusiasme for det man selv brenner for. Kampen gjelder for øvrig ikke bare ressursene, det er også uenighet om hvilke metoder som er virkningsfulle.

Nesodden fikk godkjent sin prosjektplan så sent at prosjektleder mente det hadde vært fordelaktig om prosjektperioden hadde blitt forlenget, eller om kommunen hadde gått inn med flere midler selv da prosjektperioden var slutt. Kommunen har imidlertid fortsatt finansieringen av Ungdomskontakten. Høsten 2011 tilsvarer det to stillinger.

I Os er MOT videreført med kommunale midler. Intervensjonen er godt integrert i Oppvekst og kultur. Det har vært oppe i kommunestyret flere ganger. Prosjektleder opplevde at politikerne tok ansvar, og også bidro med ekstrabevilgninger når det var nødvendig. Det er imidlertid usikkert om vi kan betrakte det som en videreføring av Regionprosjektet. MOT var ikke på Regionprosjektets liste over anbefalte intervensjoner. Os var engasjert i MOT allerede før prosjektperioden, og var opptatt av å få tiltaket med i sin prosjektportefølje. «*Vi stiller kabinettsspørsmål hvis de nekter oss å ha med MOT*», sa de i innledningen til prosjektet (Baklien m.fl., 2007, s. 59).

Narvik er en kommune med dårlig økonomi og har ikke satset egne midler på videreføringen. Ifølge prosjektleder har de fått en del forståelse, men det har ikke fulgt med penger.

Ytre søre Sunnmøre har videreført med en blandingsfinansiering. En koordinerende stilling for prosjektleder er delt mellom 50 % SLT- og 50 % folkehelsekoordinator, hvor folkehelse delen får støtte fra fylkeskommunens program God helse¹⁶. Hun har fått flere eksterne prosjektmidler etter Regionprosjektet, men det har medført politisk uenighet i kommunene, og en del eksterne midler er blitt tilbakeført.

Antall tiltak som videreføres og kostnadene med videreføringen varierer, men fem av pilotkommunene finansierer tiltakene innen kommunebudsjettet. To har budsjettet med en pott som disponeres av SLT-koordinator/ ruskonsulent til rusmiddelforebyggende arbeid. Det er verdt å merke seg at alle disse kommunene viderefører tiltak som ble påbegynt eller var i planleggingsfasen før Regionprosjektet eller er utviklet i løpet av prosjektperioden. Det er tiltak de har et sterkt eierforhold til. Det er bare kommunene på Ytre søre Sunnmøre som fortsetter en blandingsfinansiering med eksterne prosjektmidler.

---

¹⁶ mrfylke.no/God-helse/Satsingsomraader

5.2.2 Eksterne midler – mulig ekstern styring

Fire kommuner fikk overføre regionprosjektmidler til 2007–2008. Ut over det er det som nevnt bare Ytre søre Sunnmøre som fortsatte å finansiere med eksterne prosjektmidler i det rusmiddelforebyggende arbeidet. Det viser seg å være en del skepsis til slike midler da det kan følge en uønsket detaljstyring med dem. Kommunene vil lett snu seg etter pengene, og det blir tilbudet av prosjektmidler som styrer hvilke tiltak kommunen til en hver tid skal sette inn. Muligheten til kontinuitet i rusmiddelforebyggingen blir mindre jo kortere prosjektperioden, eller jo mindre prosjektfinansieringen er. Og «når pengene blir borte så snur kommunen seg etter nye prosjektmidler», som en av våre informanter uttrykte det. Samtidig gir det muligheter og handlingsrom som kan brukes til å skape lokal oppmerksomhet om et tema. Særlig fikk vi høre at Larvik klarte å utnytte handlingsrommet de fikk gjennom Regionprosjektet, og utvikle de kommunale tjenestene i et rusmiddelforebyggende perspektiv. Larvik var dessuten den av pilotkommunene som fikk den største overføringen fra Regionprosjektet. De hadde et bevisst forhold til hvordan de ønsket å bruke midlene, forteller en rådgiver hos rådmannen:

«Vi hadde en kamp med sentrale myndigheter. Vi ønsket at Regionprosjektet først og fremst skulle brukes til de lange strategiene mot store grupper i befolkningen, og ikke så mye direkte på individnivå, selv om vi hadde mye av det også. Det er jo mye lettere å få til det hvis du har et sånt sentralt prosjekt, som vil vedvare over tid, og som også har solid stimulansøkonomi. Både jeg og mange andre er veldig lei av å søke på 30 000 kroner. Det er jo mer rapportering enn det er effekt av de 30 000. (...) Men når det er ordentlig volum på det så du kan gjøre en innsats, så er det jo hensiktsmessig. Selv om jeg skulle ønske at det kanskje lå i en type rammeoverføring, men da må du ofte øremerke det, og det er ikke så populært bestandig i kommunen heller.»

Prosjektfinansiering og -organisering gir konsentrasjon og oppmerksomhet og kraftig innsats på ett felt i avgrenset tid. Jo tyngre initiativtaker og jo romsligere prosjektbudsjett, jo lettere er det å få politisk, administrativ og faglig oppmerksomhet og støtte. Men det er krevende å søke prosjektmidler, og det er langt mellom de store pengesekkene. Det kan være fristende å ønske seg større rammebevilgninger til kommunene, men da blir det som rådgiveren i Larvik sa, en lokal kamp om midlene som kan være vel så krevende og med usikkert utfall.

Økonomisk romslighet med mulighet for høyt aktivitetsnivå i prosjektperioden skapte en prosjektoptimisme og bidro til økt interesse. Kommunenes opplevelse av

å være utvalgt blant mange, var også et viktig grunnlag for entusiasme. Men når økonomien går mot normalen igjen, er det ikke så enkelt å holde engasjementet oppe. Som en av prosjektlederne sa:

«I prosjektperioden var det en utrolig flott drive i kommunen, altså stort engasjement. Vi var lærevillige, det var godt samarbeid på alle nivåer. Vi fikk bedre tilknytning, skolene opp mot forebyggende enhet, plan opp mot forebyggende enhet. Det var en veldig god rød tråd, faktisk. Veldig gode planer for – fra fødsel til – ja, til graven. En del av den driven fortsatte også, kanskje året etterpå, i 2007, da vi fortsatt hadde bra med midler.»

Prosjektøkonomien er viktig, men kortvarige satsinger kan føre til raske stunt som ikke får så stor betydning over tid. Det er også et poeng at Regionprosjektet til dels var rettet inn på at kommunene skulle iverksette nye intervensjoner, det vil si tiltak som de ikke hadde tradisjon for og erfaring med. Kanskje kan det sammenliknes med å dele ut penger til storinnkjøp av frø, sammenliknet med det å bruke midlene til vanning og gjødsling av spirer som allerede gror. Noen prosjektledere syntes det hadde vært enklere om midlene var fordelt over noe lengre tid:

«Egentlig så hadde jeg håpet at vi ikke hadde fått så mye penger, kanskje, som vi skal brenne av på tre år, og så skal vi finne ut hva vi vil gjøre sjøl. Det var nok noen andre modeller som kunne vært lurere å jobbe etter, som var mer langsiktige – at pengene var der over lenger tid, og så trappa ned litt, at en heller fikk hjelp til å gjøre analyser. Det er jo vanskelig å gjøre seg de erfaringene over så kort tid, som gjør at du sier at dette vil vi videreføre.»

Det er altså ikke sikkert at store summer som skal brukes opp fort, nødvendigvis er den beste tilnærmingen. Kanskje kan man oppnå like mye for langt mindre summer. Avdelingsleder i KoRus Midt-Norge viste til KRUS-prosjektet der kompetansesenteret hadde bevilget kr 100 000, og syntes at de fikk mye igjen for det. Det kan være slik at når det kommer veldig mange penger, så setter man i gang tiltak som kommunen ikke vil ha økonomi til å videreføre. Hvis det er prosjektmidler til å lønne en koordinator eller en prosjektleder, og de fleste tiltakene bekostes av ressurser som ligger i kommunen, så vil det være lettere å videreføre tiltakene.

Ekstern finansiering betinger ofte kommunale egenandeler, og som vi har sett har det skapt problemer i det interkommunale samarbeidet på Ytre søre Sunnmøre.

Våre informanter var positive til de eksterne midlene fra Regionprosjektet, men de hadde også innvendinger til forholdet mellom pengemengden og prosjektlengden. Slike prosjekter gir en skjerping og en konsentrasjon, men det kan være vanskelig å holde engasjementet oppe når den korte prosjektperioden er over, og det kan være svært vanskelig å videreføre ressurskrevende intervensjoner for kommunale midler etter prosjektperioden. Det er krevende med prosjektsøknader og rapporteringer, særlig for forholdsvis små midler. Det var ingen andre enn kommunene på Ytre søre Sunnmøre som videreførte det rusmiddelforebyggende arbeidet med andre prosjektmidler.

5.3 Strukturelle forhold – mange endringer

Den kommunale strukturen gir en hierarkisk ramme rundt arbeidet med rusmiddelforebygging. Hvem er den nærmeste overordnede, hvem er den øverste overordnede, hvilke ledere og fagpersoner treffer man på møter, hvilke budsjettområder må man forholde seg til? Dette er spørsmål som viser til både barrierer og føringer for hva som er mulig å få til. Dessuten har den fysiske plasseringen betydning for hvilke informasjonsstrømmer man får del i og hvilket nettverk man utvikler. I årene etter Regionprosjektet har tre av kommunene foretatt omstruktureringer som har hatt konsekvenser for organiseringen av det forebyggende arbeidet, og de fire kommunene på Ytre søre Sunnmøre er vinteren 2011/12 i ferd med å omorganisere det interkommunale samarbeidet.

I enhver omorganisering ligger det kritiske faktorer. Noen får nye oppgaver, og bruker mye tid på å fokusere på nye ting, nye måter å gjøre ting på, nye måter å sitte sammen på. Og som flere informanter minnet oss om, er enhver omorganisering kostnadskrevende fordi den tar mye av oppmerksomheten til de ansatte. Vi ser flere eksempler på at de nettverkene og samarbeidsrelasjonene som var bygget opp gjennom Regionprosjektet var sårbare i så måte. Når relasjonene mellom de som var bærere av erfaring og eierforhold til tiltakene ble brutt opp, skjedde det også noe med entusiasmen og med stå-på-evnen i forhold til videreføring. I noen tilfeller førte omorganisering også til at viktige aktører forsvant ut av systemet.

I to kommuner ble den enheten der rusmiddelforebyggingsarbeidet hørte til lagt ned en tid etter Regionprosjektet. De ansatte ble omlokalisert og samarbeidsforhold ble splittet opp. I Larvik ble resultateneheten Læring og oppvekst nedlagt og de ansatte spredt, slik at den daglige kontakten ble borte. Rådgiveren hos rådmannen fortalte:

«Det var noe med Larvik som vi hadde, i forhold til mange andre kommuner. Det gjorde at vi klarte å implementere mange av disse tyngre tingene og holde på dem over tid. Mange av de andre programkommunene vi var sammen med på samlinger og sånn slet med å få gjennomført en del ting. Det at vi hadde Læring og oppvekst på denne enheten, det tror jeg var en suksessfaktor. Vi hadde et kjernemiljø som klarte å være en sånn kommunemotor og litt gründermiljø. Det tror jeg nok var en suksessfaktor for oss. Fordi jeg hadde den rollen jeg hadde som enhetsleder, klarte vi å ta det helt opp på beslutningsnivå, ikke sant, og kjempet for å beholde en viss bevilgning til disse forebyggingsstrategiene fordi det var en egen selvstendig resultatenheter. (...) For jeg ser at når enheten ble lagt ned så forvitrer mye ganske raskt. Da vil du være innenfor en enhet hvor du må konkurrere med andre innen enheten om pengene. Og da taper veldig ofte forebyggingsstrategiene mot det som blir såkalt lovpålagte tjenester.»

Andre informanter i Larvik gir tilsvarende fortellinger om hvordan Læring og oppvekst tidligere tok et særskilt tverretatlig ansvar for videreføring og for å få ressurser til å drifte programmene. Fordi det var lite utskifting av personer og fordi prosjektleder i prosjektperioden aktivt hadde bygget videre på miljøet i Læring og oppvekst, klarte de likevel å opprettholde et visst samarbeid og greide å videreføre programmene.

I Os ble det både omorganisering og personskifter, med ny rådmann og ny kommunaldirektør. Både Forebyggende enhet og den overordnede enheten Tenester for barn og unge, ble lagt ned. Da ble både oppgaver og folk spredt over flere felt. Det var ingen som i praksis hadde et overordnet koordineringsansvar. Prosjektleder mente at det førte til mindre fokus på forebyggende arbeid:

«Ny ruspolitisk handlingsplan er jo ikke på plass ennå. Det har blitt trenert, ikke tatt fatt i. Så det smuldrer litt opp. Det er mange, kanskje bra, enkelttiltak, men for lite kontinuitet og for lite, etter min mening, rød tråd gjennom det forebyggende arbeidet. Strukturendringer, og at nye mennesker kom inn, har etter min mening hatt stor påvirkning på det.»

Prosjektleder ble flyttet til PPT, og opplevde at den gruppa som hadde jobbet godt med forebygging, smuldret opp. Omorganiseringa førte til at ansvaret pulveriserte. Kommunalsjefen mente også at rusmiddelforebyggingen kunne ha blitt svekket i omorganisering og omprioritering. «Det kan ha kommet bort i prioriteringsskvisen», var hans uttrykk.

Men omorganisering kan også skape bedre vilkår for samarbeid. I Narvik fikk rusmiddelforebyggingen fordeler av omorganiseringen fordi en del enheter ble slått sammen. Barnevernet og helsestasjonen havnet i samme enhet, og Rus og psykiatri ble en tjeneste. Tidligere Helse, omsorg- og sosialsjef mente at dette hadde bedret samarbeidsforholdene og ført til tettere samhandling. Slik fikk Narvik de fordelene ved omorganiseringen som Larvik og Os mistet i sine omorganiseringer. Det er kanskje grunnen til at det var de indikative tiltakene i Regionprosjektet som ble fokusert av prosjektleder/enhetsleder for barn, unge og familie i Narvik når det er snakk om videreføring.

Haugesund er den eneste kommunen som har hatt en stabil struktur med en sentral fysisk plassering av SLT-koordinatoren/tidligere prosjektleder. Han er bevisst plassert i rådmannen stab for å sikre god kontakt mellom ham, som har ansvar for alt rusmiddelforebyggende arbeid, og kommunenes øverste ledelse. Ordføreren mente denne plasseringen var helt nødvendig for å kunne oppnå gode resultater.

SLT-koordinator/prosjektleder på Nesodden er lokalisert til skole og oppvekst. Hun synes ikke det er gunstig å sitte så langt unna de som har ansvar for kontroller, selv om hun opplever at de lytter når hun sier fra at nå må noe gjøres. Også Nesodden står imidlertid foran en omorganisering, men med fast stilling og stillingsinstruks, ventet ikke SLT-koordinator de store endringene for sin del.

Som nevnt har det interkommunale forebyggingssamarbeidet på Ytre søre Sunnmøre blitt utsatt for press på grunn av politiske forskjeller mellom kommunene. Handlingsrommet er mindre når fire ulike kommuner skal samarbeide, og evalueringsutvalget har foreslått en omorganisering. Det har vært diskutert om man skulle ha et sekretariat som skal jobbe med forebyggende tiltak, og at alle kommunene skulle legge inn et beløp i en felles pott til dette arbeidet. Da blir man ikke så avhengig av budsjettvedtak om de enkelte kommunale egenandelene som man har vært. Utvalget gikk inn for at det skulle være en prosjektleder for hvert enkelt tiltak lagt til hver sin vertskommune (Hareid, 2011, s. 10). Det overordnede for noen av kommunene har vært at prosjektene skal forankres i en linje i den enkelte kommune. En av rådmennene vi snakket med bekymrer seg imidlertid for at forebyggende arbeid kan tape på dette, fordi SLT- og folkehelsekoordinator/prosjektleder kan miste sitt overblikk, og muligheter til samordning av ulike tiltak og finansieringen av dem. Hadde alle prosjektene vært samlet til et sekretariat, kunne det vært bygget opp et miljø, og prosjektene kunne i større grad dratt nytte av hverandre.

Hvis den nye organiseringen blir vedtatt, bør det arbeides bevisst med nettverksbygging og settes av ressurser til møtevirksomhet for dem som arbeider med rusmiddelforebygging. Liknende synspunkter fikk vi fra KoRus Midt-Norge, som har et utenfra-perspektiv på det rusmiddelforebyggende arbeidet i kommunene:

«Av og til så har en behov for å bryte opp noen miljøer, men andre ganger så er det faktisk at tingene har gått seg veldig flott til. Men det aller viktigste når en omorganiserer er jo at en ikke forlater oppgavene, ikke sant. Det er jo det som ofte skjer, folk får nye kort å spille, og så glemmer man ett kort, ikke sant.»

Vårt materiale viser at omorganisering kan falle forskjellig ut. Det kan være krevende for de impliserte, og det er viktig at de som omorganiserer har klare mål for omorganiseringen. I noen av våre kommuner ser det ikke ut til at rusmiddelforebyggende arbeid var særlig høyt prioritert. Nyorganiseringen tok i liten grad vare på de menneskelige ressursene som var i systemet, og hvilke vilkår de bør ha for å få gjort en god jobb. Gode muligheter for tverrfaglig samarbeid og erfaringsutveksling virker stimulerende på kreativitet og effektivitet. God kontakt med rådmenn og politikere, med mulighet til å informere om resultater og muligheter for videreutvikling, er vesentlig.

5.4 Prosjektlengthe og valg av intervensjoner

Mange av informantene snakket om hvor lang tid prosjekter bør vare. Flere opplevde prosjektperioden som kort, særlig i forhold til omfanget, pengesummen og antall intervensjoner som ble satt i gang. Det tar tid å utvikle det nødvendige nettverket, tilpasse intervensjonene og forankre tiltakene. Vi fikk høre at en viktig utfordring med korte prosjektperioder er at det blir kort tid til å bygge opp en plattform av entusiaster og ildsjeler. Samtidig viste prosessevalueringen av prosjektet at entusiasmen var stor mange steder. På Ytre søre Sunnmøre fikk vi for eksempel høre dette (Baklien m.fl., 2007, s. 134):

«Folk i kommunene har lagt inn et engasjement og arbeid langt ut over det man kunne forvente, og langt ut over det de hadde tid til.»

Flere ga uttrykk for at gevinsten for kommunen ble større av prosjekter med lengre varighet. Hvor lang tid en kommune trenger på denne prosessen vil variere, og vil

trolig avhenge av hvilket grunnlag de har å bygge på når de går inn i prosjektet. Vår informant i KoRus Vest synes det er for liten elastisitet i prosjektenes varighet:

«Jeg tenker at prosjekter starter med en gulrot, og så har vi laget en norsk modell på at når det er gått tre år så skal kommunen overta. Hvorfor har vi valgt tre år? Kommuner har jo helt, helt forskjellige behov. Akkurat som folk. Hvor lang tid trenger folk i behandling? Det svaret vet vi jo aldri. Vi har bare bestemt oss for at vi synes at folk skal bli friske på tre måneder, seks måneder, tre år, ikke sant.»

Prosjekter med ekstern finansiering innebærer også at det blir et visst trykk fra den som bevilger midler. Kommunene skal gjennomføre omsøkte intervensjoner på en god måte i løpet av prosjektperioden. Mens prosjektet pågikk var det flere som klaget over at de følte et visst press fra sentralt hold når det gjaldt tidsbruk (Baklien m.fl., 2007, s. 161):

«Mens vi gjerne vil ha tid til å tenke og til å utvikle tiltakene, opplever vi hele tiden et press for at vi skal komme ut av tenkeboksen og konkludere. Men avtalen med direktoratet var jo nettopp at vi skulle bruke tid på å utvikle modellen.»

Trykket utenfra virker både på politikere, administrasjon og fagfolk. Men det kan være et spørsmål hvor lenge det er gunstig å opprettholde et sterkt trykk. Informanten fra KoRus Midt-Norge kom inn på dette:

«Vi ser at det er viktig å holde trykket oppe. Det å ha en treårig prosjektperiode kan være en god idé, men det som kan være viktig er at du da kanskje slipper kommunene et par år, og så kommer tilbake igjen. At du på en måte følger det litt opp, at du er litt på allerten i forhold til kommunene og etterspør, for jeg ser at noen kommuner må gå flere omganger, og at de lærer noe av disse prosjektene. Men det er noe med først å lære seg metoden, få innarbeidet det i hele systemet i kommunen, i det politiske systemet, blant tjenestene, blant befolkningen også for så vidt, og så kanskje gjøre det en gang til. Og det har vi gjort sånn at vi holder trykket litt oppe, og selv om en kommune er ferdig så kommer vi tilbake igjen, ikke sant. Så går vi en omgang til, og da siver det inn. Ja, det har jeg sett er en veldig ok måte å gjøre det på.»

Larvik er et godt eksempel på at de har prøvd å overføre noe av det ytre trykket i regionprosjektperioden til et internt trykk ved å institusjonalisere en årlig gjennomgang av alle tiltak i rusmiddelpolitisk handlingsplan, hvilke var gjennomført, hvilke skulle videreføres og hvilke nye skulle legges til. Flere av informantene fra Larvik refererte til denne rutinen som et godt middel til å opprettholde det politiske engasjementet. I Haugesund oppnår de det samme ved at det sitter en politiker fra hvert parti i styringsgruppa til SLT-koordinator.

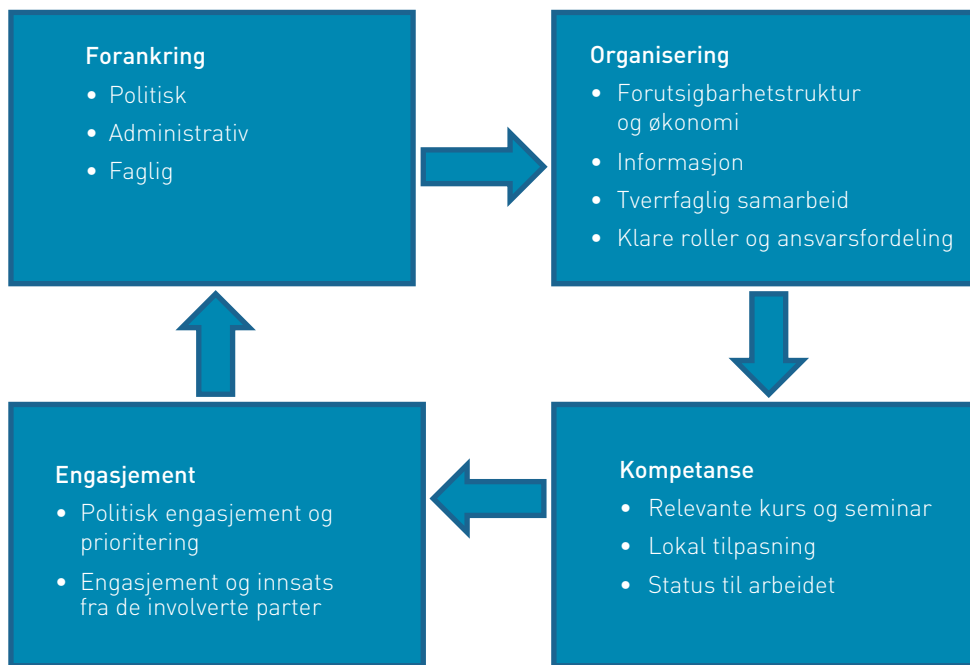
Behovet for tid henger sammen med valg av intervensjoner. Det tok lang tid før Nesodden kom i gang med sitt hovedprosjekt, Det flyvende korps, mens for eksempel Haugesund nærmest var i gang med sine hovedsatsinger før prosjektmidlene var klare. Det er lettere å få gjennomslag for en varig implementering når grunnen allerede er beredt, slik at kommunen raskt ser at det er akkurat disse tiltakene som må settes i gang her. Kommunene fikk presentert en meny av tiltak, og flere prosjektledere vi snakket med sa at tiden var for knapp til å undersøke hva man hadde mest bruk for. Noen mente det hadde vært bedre å velge tiltak på grunnlag av kartlegginger i kommunene, i stedet for å bli pålagt tiltak utenfra. Da hadde det vært lettere å se det enkelte tiltak som en del av en helhet. Regionprosjektet manglet sammenheng, hevdet en prosjektleder.

Erfaringene viser at i den kommunale hverdagen er det også nødvendig med en viss tid for å få den forankringen som er nødvendig for en videreføring av intervensjoner. Tiltak som det allerede er en godvilje for er det lettere å implementere enn det som er nytt og ukjent. De kommer raskere i gang, og kan raskere gi synlige resultater. De tiltakene som er ukjente, men godt begrunnet i lokale forhold, vil med større sannsynlighet gi resultater som gir dem en god forankring og sjanser for videreføring ut over prosjektperioden.

5.5 Oppsummering – rammebetingelsenes betydning

KoRus Midt-Norge har i sin rapport fra KRUS-prosjektet (KoRus Midt-Norge, 2009, s. 33) satt opp en skjematisk oversikt over hvilke faktorer som fremmer utvikling av tiltak i kommunene. Vi har tilpasset den til vår studie og våre funn.

Figur 1. Faktorer som fremmer utvikling av tiltak i kommunene

Økonomi, personlig engasjement, faglig dyktighet, politisk velvilje og administrativ forankring er alle nødvendige, men hver for seg ikke tilstrekkelige betingelser for at et prosjekt skal bli godt gjennomført og videreført. Uten økonomisk grunnlag blir det ikke noe prosjekt, uten politiske vedtak blir det ingen bevilgning, uten personlig engasjement er det ingen som søker om midler, ingen som driver politisk virksomhet for å få gjort nødvendige vedtak. Det personlige engasjementet, og kontinuitet i dette engasjementet, er en nødvendig drivkraft både i prosjektarbeidet og i videreføringen av tiltakene.

Den politiske forankringen er avhengig av at politikerne er personlig engasjert. Ordførerens underskrift på søknaden er ingen garanti for politisk oppfølging i videreføringen når de eksterne prosjektmidlene er brukt opp. Selv programfestede mål og tiltak trenger aktive talspersoner for å bli prioritert, og personfaktoren er viktig. Forankringen glipper lett ved politiske utskiftninger. Derfor kan politisk kontinuitet ha stor betydning for videre bevilgninger. Men politisk kontinuitet er ikke noe man kan vedta. Det hjelper heller ikke med kontinuitet hvis rusmiddelforebygging blir skjøvet vekk av andre saker. Det er krevende for dem som må arbeide for å opprettholde et politisk engasjement. Det vil alltid være mange gode saker å konkurrere med, og det er viktig å vise til gode resultater.

De politiske komiteene har også stor betydning for den politiske forankringen. I flere kommuner fulgte de Regionprosjektet tett og deltok på seminarer og konferanser. Det har ikke vært mulig å opprettholde kontakt på et så høyt nivå i ettertid, men det viser seg gunstig å opprettholde rutiner som gjør at det rusmiddelforebyggende arbeidet stadig blir presentert for og diskutert av politikerne. Vi ser også at en god administrativ forankring med personlig engasjerte rådmenn gjør arbeidet med videreføring lettere. Prosjektlederne har allierte både når det gjelder organisering og når saker skal legges fram for politikerne.

Omorganisering kan lett føre til at gode arbeidsmiljø blir løst opp og ansvarsforhold blir uklare. Kommunens organisasjonsmodell skal ivareta mange hensyn. For at det rusmiddelforebyggende arbeidet skal bli godt, er det en fordel om det er lagt til rette for faglig samarbeid, klar ansvarsfordeling og god informasjonsflyt, både til rådmann, ordfører og politisk komité. Stabil økonomi muliggjør dessuten langsiktig planlegging og kontinuitet i arbeidet.

I sum ser vi at jo flere rammefaktorer som er gunstige, jo større er sjansen for at den brede satsingen på rusmiddelforebyggende arbeid fortsetter. Vi kan ikke si at noen er uvesentlige eller at noen gjør andre overflødige.

6 Konklusjoner og oppsummering

6.1 Hvordan gikk det etter Regionprosjektet?

Regionprosjektet hadde ambisjoner om å skape endringer på individnivå. Samtidig skulle det påvirke strukturer og styrke den rusmiddelpolitiske bevisstheten på kommunalt nivå. Individ-endringer har ikke vært tema for denne rapporten. Derimot har vi sett i hvilken grad de individrettede forebyggingsprogrammene ble videreført og hvorfor, og vi har fokusert på endringer i strukturer, i kapasitet og kompetanse, og i hvordan kommunal rusmiddelpolitikk utformes og implementeres.

Deltakerkommunene i Regionprosjektet var ikke valgt fordi de hadde større rusmiddelproblemer, og dermed mer behov for forebygging enn andre. Tvert i mot var de valgt fordi de så ut til å ha gode forutsetninger for å gjennomføre programmene, og fordi de la opp til en god forankring på høyt nivå, både politisk og administrativt. Kanskje var dette noe av bakgrunnen for at kommunene oppfattet prosjektet som en invitasjon til å påta seg utprøvningsoppgaver. Utprøvingen av tiltakene var nok en viktig grunn til å etablere prosjektet, men for de kommunene som deltok var det også et ønske om å få økonomi og veiledning til å komme i gang med tiltak som ville være gunstig over lengre tid. De så også muligheter til å komme i gang med tiltak de selv hadde under planlegging.

6.1.1 Programmene

Når det gjelder videreføringen av intervensjoner, er det to hensyn. På den ene siden et ønske om å få identifisert og skilt ut intervensjoner som ikke fungerer bra, og på den andre siden et ønske om å få en endring til det bedre i kommunene. Det er altså ikke slik at målet nødvendigvis er at flest mulig av intervensjonene skal videreføres lengst mulig.

Vi ville finne ut om programmene fra regionprosjektperioden var videreført, og eventuelt i hvilket omfang. Vi spurte også om hvorfor noen programmer levde videre i kommunene, mens andre var avsluttet. Kunne det være slik at det var noen

program som var mindre egnet enn andre, slik at det var kvaliteten på programmet selv som var en hovedårsak til at det ble avsluttet? Det kunne se slik ut når vi for eksempel så på Kjentmann. Fem år etter regionprosjektperioden var programmet avsluttet i alle kommunene. Mange snakket om at det var vanskelig å skille kjentmannsrollen fra sosiallærere og rådgivere. Men ved nærmere ettersyn viste det seg at det ikke var tiltaket i seg selv, men hvordan kommunene hadde implementert det, og til en viss grad hvilke økonomiske ressurser de hadde knyttet til det, som var avgjørende for videreføringen. Der kjentmannsoppgavene ble lagt til sosiallærere eller rådgivere førte det til en uklar sammenblanding av roller, og tiltaket ble ganske snart avsluttet, mens Larviks grep med å legge ordningen til miljøarbeiderne var vellykket. Den ble videreført i flere år, inntil skolene ikke lenger var pålagt å ha miljøarbeidere og de ble borte fra skolene.

I prosjektperioden så vi at mange kommuner valgte de programmene som ble presentert som ferdigtenkte pakkedøsninger, «plug-and-play»- programmer som kunne se ut til å være enkle å implementere (Baklien m.fl., 2007). Men de falt ikke alltid like godt ut i kommunene. Kommunenes evne til tilpasning, til å se muligheter og til å få gjennomslag for ideene i pakkedøsningene var avgjørende. Ett eksempel er Unge & Rus, som Os erstattet med MOT fordi de mente det var et bedre program, mens Narvik fremdeles bruker Unge & Rus i to skoler. Et annet eksempel er Kjærlighet og grenser som Larvik fremdeles bruker, mens Os, Herøy og Ulstein fant opplegget for ressurskrevende. Ansvarlig vertskap og PMTO var de menyprogrammene som ikke ble stoppet av interne årsaker noen steder. PMTO er fortsatt i bruk. Ansvarlig vertskap ble avsluttet i noen kommuner fordi ingen fikk, eller tok, ansvaret for det, eller fordi det manglet politisk vilje til videreføring.

Fem kommuner satte også i gang tiltak som ikke var på menyen. Flere av disse var på planleggingsstadiet da Regionprosjektet kom i gang. Tiden til forankring i kommunene ble lengre. Noen hadde problemer med å få gjennomslag for sine ønsker i daværende Sosial- og helsedirektoratet. Kommunen brukte mye energi på å få dette til, og ble gjennom denne prosessen konsolidert på å få en god gjennomføring. De kommunene som hadde færrest tiltak utenom menyen var mest opptatt av at det burde ha vært tid og midler til en grundig kartlegging før tiltakene ble satt i gang, slik at grunnlaget for å velge tiltak hadde vært bedre. Vi vet ikke hvilken kartlegging de ville ha gjennomført. Det vi vet er at problemene og behovene for forebygging er ganske like i kommunene. Ut fra erfaringene fra de kommunene som valgte egeninitierte tiltak, ville tid til undersøkelser av egne ressurser, kompetanse og organiseringsmuligheter som grunnlag for planlegging

og valg av intervensjoner gitt bedre forankring av tiltakene. De kommunene som insisterte på egne tiltak mente de hadde et velfundert grunnlag for sine valg, og hadde et sterkt eierforhold til tiltakene. Det ser ut til at de intervensjonene som kommunene selv initierte og utviklet har hatt bedre vilkår for videreføring.

Et av målene i Regionprosjektet var å få utprøvd en rekke evidensbaserte tiltak. Det at tiltakene var evidensbaserte viste seg å ha liten betydning for hvordan kommunene valgte (Baklien m.fl., 2007), og det har heller ikke vært nevnt som grunnlag for videreføring av tiltak. Men det betyr ikke at det ikke legges vekt på synlige resultater, som for eksempel at Juvente i langt mindre grad fikk kjøpt øl i butikkene i Larvik etter at Ansvarlig salg hadde vært gjennomført i noen år.

6.1.2 Programovergripende mål

Programmene var viktige i seg selv, men de var også midler for å få økt oppmerksomhet om rusmiddelpolitikk og forebygging, bedre samarbeidsrelasjoner og økt kompetanse. Vi spurte om hvordan engasjementet for rusmiddelforebygging ble ivaretatt når prosjektet var slutt og nye spørsmål kommer på dagsordenen. Det var også spørsmål om deltakelsen i Regionprosjektet hadde hatt noen betydning på lengre sikt når det gjaldt kompetanse og kapasitet til rusmiddelforebygging, og om man hadde klart å ta vare på samarbeidsrelasjoner som ble etablert i prosjektperioden.

Prosjekter gir muligheter til å prøve ut og utvikle nye organisasjonsmønstre, samarbeidsforhold og nettverk i en tidsbegrenset periode. Programmet Modell for tverrfaglig samarbeid i helse- og sosialsektoren ble utprøvd i flere kommuner. Alle pilotkommunene hadde imidlertid behov for å etablere eller styrke samarbeidsrelasjoner mellom forskjellige faggrupper og etater, og alle arbeidet med dette i prosjektperioden. Videreføringen av slike samarbeidsrelasjoner lyktes i varierende grad. Omorganiseringer i kommunene har ført til endringer i ansvarsområder, omlokaliseringer, og har splittet gode samarbeidsmiljø. Hvis ikke samarbeidsrelasjonene er godt nok forankret, er det vanskelig å videreføre dem når forholdene ikke ligger til rette. En annen kritisk faktor er utskifting av personer. Nye mennesker definerer oppgavene på nye måter, og mangler personlige bindinger til stillingens tidligere samarbeidspartnere. De kommunene der arbeidet har hatt en stabil personlig forankring, som for eksempel Larvik, eller både en personlig og formell forankring, som Haugesund, har fremdeles nytte av samarbeid som ble etablert i prosjektperioden.

Både Regionprosjektet og de fleste av programmene inneholdt kursing, samlinger og seminarer. I alle kommunene foregikk det en kompetanseheving i prosjektperioden. I de programmene som ble videreført fortsatte dette også i ettertid. I noen grad viste det seg at kompetansen ble liggende i systemet som det vi kan kalle beredskapskunnskap, men vi ser at det er vanskelig å bevare kompetanse som ikke er i bruk. Nyttan av kompetanseheving er størst der det er personkontinuitet, og der den enkelte har arbeidsområder der kompetansen stadig er i bruk.

Bare i et par kommuner så det ut til at deltakelsen i Regionprosjektet førte til en økt rusmiddelpolitisk bevissthet. Kanskje er det heller ikke rimelig å forvente at prosjektet skulle skape endringer i lokal rusmiddelpolitikk, siden slike spørsmål ikke hadde noen tydelig plass på Regionprosjektets dagsorden (jf. Rossow, Storvoll, Baklien & Pape, 2011, s. 461). Men som Eva S. Braaten m.fl. (2011, s. 142) peker på i sin evaluering av AV-OG-TILs kampanjearbeid, kan slike lokalsamfunnsbaserte prosjekter bidra til en *problemkonstruksjon* av alkoholbruk ved å skape en forståelse av sammenhengen mellom alkoholbruk og skader. En slik forståelse kan i neste ledd igjen føre til et økt fokus på de rusmiddelpolitiske virkemidlene kommunen har til rådighet.

Det er lengre mellom de rusmiddelpolitiske handlingsplanene i pilotkommunene enn i norske kommuner sett under ett, bare to slike planer kom som en følge av Regionprosjektet. Stort sett er det like vanskelig i pilotkommunene som andre steder å få gjennom et helhetlig politisk grep om både skjenkepolitikk, rusmiddelforebygging og rusomsorg. For eksempel har Haugesund videreført et bredt, godt forankret og organisert forebyggende arbeid, men det gjenspeiles ikke i den alkoholpolitiske praksis. Larvik er den eneste kommunen der informantene opplever at politikerne setter lokal alkoholpolitikk inn i en forebyggingsammenheng. Det er et krevende arbeid å opprettholde det rusmiddelpolitiske engasjementet blant andre enn dem som har sitt daglige arbeid på feltet eller er personlig berørt.

6.2 Hvorfor gikk det som det gjorde?

Konsekvensene av Regionprosjektet ble store i noen av de aktuelle kommunene og små i andre. Alle prosjektledere fortsatte arbeidet med rusmiddelforebygging i sine kommuner, men forskjellige rammevilkår ga dem forskjellige muligheter til videreføring og videreutvikling. KoRus Midt-Norge har i sin rapport fra KRUS-prosjektet visualisert hvordan tiltak utvikles i spenningsfeltet mellom den enkelte ansattes potensiale og de mulighetene som det kommunale systemet gir rom for (KoRus Midt-Norge, 2009, s. 17). Vi har tilpasset den til vår undersøkelse. Heksa i midten er prosjektlederen.

Figur 2. Videreføring av prosjekter i spenningsfeltet mellom den enkelte ansattes og systemets muligheter.

Som figuren viser kan vi skille mellom faktorer på individnivå og på systemnivå. Enkeltpersoners engasjement og entusiasme kan være en viktig drivkraft i seg selv, og det kan inspirere og motivere andre. Samtidig må strukturene rundt gi disse enkeltpersonene handlingsrom.

6.2.1 Hvorfor fikk det store konsekvenser noen steder?

Haugesund og Larvik videreførte og videreutviklet tiltakene fra prosjekttiden i større grad enn de øvrige. I begge kommunene hadde de tidligere prosjektlederne fortsatt et ansvar for helheten i det forebyggende arbeidet. Begge hadde etablert et godt

økonomisk grunnlag, Larvik i en fast andel av alkoholavgiften, Haugesund i en fast bevilling på kommunebudsjettet. Det er et poeng å merke seg at denne bevillingen har vært stabil til tross for Haugesunds økonomiske problemer som Terra-kommune¹⁷. Haugesund hadde en veletablert administrativ forankring ved at prosjektleder/SLT-koordinator ble plassert i rådmannens stab. Larvik slet etter kommunal omorganisering, men kontinuitet på personsiden ble avgjørende for at arbeidet ble videreført i stor grad. Det politiske engasjementet ble opprettholdt i Haugesund, hjulpet av personkontinuitet, mens det i Larvik var rutinen med årlig gjennomgang av rusmiddelpolitisk handlingsplan som ble holdt fram som avgjørende.

Personkontinuitet, forutsigbar økonomisk, politisk og administrativ forankring ser vi har gitt gode resultater i Haugesund og Larvik. Samtidig må det trekkes fram at flere av intervensjonene i disse kommunene var intervensjoner som det var knyttet stort lokalt engasjement til, som Haugesundsmodellen, Kjærlighet og grenser, ART og VÅRS. En annen side av samme sak er personlige egenskaper hos de lokale aktørene. Penger, faglig støtte og forankring er ikke alltid nok.

6.2.2 Hvorfor fikk det mindre konsekvenser andre steder?

De kommunene der vi finner færre spor av Regionprosjektet i dag, er kjennetegnet av at det har vært lite kontinuitet både når det gjelder strukturelle forhold og på personnivået. Omstruktureringer, og store utskiftninger både administrativt, faglig og politisk har vanskeliggjort videreføring og langsiktig endring i flere kommuner. Noen kommuner har dessuten hatt store økonomiske problemer etter Terra-skandalen. Særlig gjelder det Narvik. Det ser også ut til at den politiske viljen til å prioritere rusmiddelforebygging manglet. Men også her ser vi at de intervensjonene som kommunene selv hadde et sterkt forhold ble videreført, som MOT i Os og Ungdomskontakten i Narvik.

Det interkommunale samarbeidet støtte på andre og særegne problemer. Der ble arbeidet i stor grad videreført med nye eksterne midler, som igjen forutsatte kommunale egenandeler og førte til uenighet kommunene imellom. Det ble uenighet om valg av tiltak, og om organisering av tiltakene. Det var forskjellige meninger om hvordan samarbeidet skulle videreføres, selv om det var enighet om at det skulle videreføres. Det ble ikke tatt noen beslutning om dette i løpet av vår datainnsamlingsperiode.

---

¹⁷ no.wikipedia.org/wiki/Terra-skandalen

6.3 Lærdommer for andre lokalsamfunnsbaserte prosjekter

De sporene vi finner etter Regionprosjektet henger sammen. Deltakerkommuner som lykkes på ett felt, har også større sjanse for å lykkes på et annet. Som også Rosenbaum & Schuck (2012, s. 231) påpeker, de lokalsamfunnsprosjektene som medfører styrket kompetanse og kapasitet, de har også størst muligheter for å få til policy-endringer. I vårt tilfelle betyr det at når flere aktører trekker i samme retning, øker legitimiteten til for eksempel å se salgs- og skjenkepolitikken som et forebyggingsredskap.

Mange av målene for Regionprosjektet må dessuten sees i et langsiktig perspektiv. Det gjelder utprøving av forebyggingsprogrammer, etablering og vedlikehold av samarbeidsrelasjoner, og strukturendringer i de aktuelle kommunene. Vi har også vært inne på at både prosjekter og programmer trenger tid på å finne sin form. Også informantene våre var opptatt av at prosjekter måtte ha nok tid. Det må være tid til å velge de intervensjonene som ser ut til å passe best for den enkelte kommune. Det må være tid til å tilpasse og utvikle tiltakene. Tiltakene må få tid til å slå rot i systemet, og både medarbeiderne, administrasjonen og politikerne må få et eierforhold til dem.

Rammebetingelsene i denne prosessen er avgjørende. Ikke minst er prosjektleders personlige egenskaper viktige. Wallin og medarbeidere (2004, s. 415) hevder i sin studie at «*the project coordinator effect*» trolig er den viktigste forklaringen på institusjonaliseringen av det svenske STAD-prosjektet. I forlengelsen av Regionprosjektet har vi også sett at det er nødvendig med et politisk engasjement som kan gi intervensjonene en forutsigbar økonomi. Det må være en administrativ forankring slik at administrasjonen vil gi de faglige medarbeiderne et rimelig arbeidsrom, både til gjennomføring og til utvikling av nettverk og samarbeidsrelasjoner. Vi har sett hvordan engasjerte rådmenn er gode medspillere og omvendt. Hvis tiltakene får en bred forankring med flere engasjerte samarbeidspartnere og støttespillere, vil de sammen kunne utøve et større trykk overfor toppadministrasjon og politikere. Personkontinuitet gjør forankring over tid mer sannsynlig, forutsatt at personene er i posisjoner hvor de har muligheter til å påvirke beslutninger om videreføring og videreutvikling av arbeidet.

Nesten alle kommunene har vært gjennom store omorganiseringer etter Regionprosjektet. Resultatene har i liten grad vært gagnlige for videreføringen av

intervensjonene. Omorganiseringen omfatter alle sektorer i kommunene. Rusfeltet er et lite område, og rusmiddelforebygging er en liten del av dette igjen. Våre informanter gir inntrykk av at de som styrer omorganiseringen ikke har sett denne biten tilstrekkelig tydelig. De har ikke sett kompetansen og kreativiteten i eksisterende miljøer, og heller ikke behovet for klare ansvarsforhold. Kommuner omorganiserer ikke for å få en styrket rusmiddelforebygging, men det at forebyggingen har så liten oppmerksomhet i en omorganiseringsprosess at den risikerer å bli utradert, tyder på at den har dårlig politisk forankring. Da er det ikke tilstrekkelig med enkelte entusiastiske fagfolk.

Litteratur

Andrews, T. & Vassenden, A. (2008). Snøballen som ikke ruller. Utvalgsproblemer i kvalitativ forskning. *Sosiologisk tidsskrift*, 15(2), 151–163.

Babor, T. et al (2003). *Alcohol: No Ordinary Commodity – Research and public policy*. Oxford: Oxford University Press, Norsk sammendrag tilgjengelig på: www.sirus.no/cwobjekter/Alkohol.pdf.

Baklien, B. (2008). *Iverksetting av forebyggende tiltak*. Notat på forebygging.no Hentet fra: www.forebygging.no/en/Metode/Forebygging--hva-og-hvordan/Iverksetting-av-forebyggende-tiltak/

Baklien, B., Pape, H., Rossow, I., & Storvoll, E.E. (2007). *Regionprosjektet – nyttig forebygging? Evaluering av et pilotprosjekt om lokalbasert rusforebygging* (SIRUS-rapport nr. 6/2007). Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.

Baklien, B. & Krogh, U. (2011). *Prosessen, planen og politikken – Rusmiddelpolitiske handlingsplaner* (SIRUS-rapport nr. 2/2011). Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.

Baklien, B. & Skjælaaen, Ø. (2012). Loven, fylla og kommunene. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 53(1), 3–32.

Braaten, E.S., Lie, T. & Nødland, S. I. (2011). *Alkohol frie soner. Evaluering av AV-OG-TILs kampanjearbeid* (Rapport IRIS; 2011/114). Stavanger: International Research Institute of Stavanger.

Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City, N.Y.: Doubleday.

Goffman, E. (1967). *Interaction ritual: essays on face-to-face behavior*. Garden City, N.Y.: Doubleday.

Gravrok, Ø. (2004). *Hva hemmer og hva fremmer rusforebyggende tiltak i skolen?* (Arbeidsnotat 2 – 2004). Narvik: Nordnorsk kompetansesenter – Rus ved Nordlandsklinikken.

Hareid kommune (2011). *Evaluering av interkommunalt forebyggende arbeid i Hareid, Ulstein, Herøy og Sande. Innstilling frå ei arbeidsgruppe.*

Hauge, H.A. & Knutheim, T. (2006). Hvordan kan rusmiddelforebygging bli mer relevant? I Hauge, H.A. & Mittelmark, M.B. (red.): *Helsefremmende arbeid i en brytningstid* (s. 204–226). Oslo: Fagbokforlaget.

Haugesund kommune. (2006). *Forebygging høyeste prioritet i Haugesund. (Regionprosjektet 2003–2006. Sluttrapport).*

Haugesund kommune. (2012). *Sanksjons- og inndragningsreglement ved brudd på alkoholloven, forskrifter og tilhørende vilkår for Haugesund kommune, vedtatt 14.03.2012.*

Helsedirektoratet. (2009). *Opptappingsplan for rusfeltet. Statusrapport 2009.* Oslo: Departementet. Hentet fra: www.helsedirektoratet.no/publikasjoner/opptappingsplanen-for-rusfeltet-statusrapport-2009/Publikasjoner/opptappingsplanen-for-rusfeltet-statusrapport-2009.pdf

Holder, H. D. & Moore, R. S. (2000). Institutionalization of community action projects to reduce alcohol-use related problems: Systematic facilitators. *Substance Use & Misuse*, 35(1–2), 75–86.

Holmila, M., Holder, H., Andréasson, S., Baklien, B. & Rossow, I. (2008). Roles for researchers in community action projects to prevent alcohol and other drug problems. *Drugs: education, prevention and policy*, 15, 410–423.

Holmila, M. & Warpenius, K. (2007). A study on the effectiveness of local alcohol policy: Challenges and solutions in the PAKKA project. *Drugs: education, prevention and policy*. 14(6), 529–541.

KoRus Midt-Norge. (2009). *KRUS – Forum for kvalitetssikring og utvikling av rusforebyggende arbeid i kommunene.* Hentet fra www.rus-midt.no/Rus/KoRus/Dok/krus-rapport-2009.pdf

Kaarhus, R. (1999). Intervjuer i samfunnsvitenskapene. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 40, 33–62.

Larvik kommune. (2007). *Regionprosjektet Larvik kommune 2003–2006. Sluttrapport mars 2007.*

Larvik kommune. (2008). *Rusmiddelpolitisk handlingsplan Larvik kommune 2008–2011*, vedtatt juni 2008.

Nesodden kommune. (2008). *Alkoholpolitisk handlingsplan for Nesodden kommune – Perioden 2008–2012*, vedtatt 19.06.2008.

Nesodden kommune. (2011). *Høringsutkast til Ruspolitisk handlingsplan 2011–2015.*

NOU 2003:4. *Forskning på rusmiddelfeltet. En oppsummering av kunnskap om effekt og tiltak.* Oslo: Sosial- og helsedepartementet.

Os kommune (2007). *Pilotprosjektet fra A til Å. Sluttrapport.*

Os kommune (2004). *Retningslinjer for sals- og skjenkeløyve i Os kommune for perioden 2004–2007.*

Os kommune (2005). *Rusmiddelpolitisk handlingsplan 2005–2007.*

Os kommune (2008). *Retningslinjer for sals- og skjenkeløyve i Os kommune for perioden 2008–2012*

Rosenbaum, D.P. & Schuck, A.M. (2012). Comprehensive community partnership for preventing crime. I Welsh, B.C. & Farrington, D.P. (red.), *The Oxford Handbook of Crime Prevention* (s. 226–246). Oxford: Oxford University Press.

Rossow, I., Storrø, E.E., Baklien, B. & Pape, H. (2011). Effect and process evaluation of a Norwegian community prevention project targeting alcohol use and related harm. *Contemporary Drug Problems*, 38(Fall), 441–466.

Rubin, H. & Rubin, I.S. (2005). *Qualitative Interviewing. The Art of Hearing Data.* London: Sage.

Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet.* Oslo: Fagforlaget.

Shuy, R. W. (2002). In-Person versus Telephone Interviewing. I Gubrium, J.F. & Holstein, J.A. (red.), *Handbook of interview research* (s. 537–557). London: SAGE.

Skjælaaen, Ø. (2011). *Kommunenes forvaltning av alkoholloven 2011*. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning. Hentet fra: www.sirus.no/filestore/Automatisk_opprettede_filer/Kommunenesforvaltningavalkoholloven2011.pdf

Sosialdepartementet (2003). *Regjeringens handlingsplan mot rusmiddelproblemer 2003–2005*. Oslo: Sosialdepartementet.

Sulkunen, P., Määttä, M. & Rantala, K. (2003). Translating back – evaluation as sociological intervention. *Nordisk alkohol- & narkotikatidsskrift*, 20(English supplement), 161–168.

Sverdrup, S. og Baklien, B. (2002). *Informasjon, kommunikasjon og forebygging* (NIBR-rapport 2002:13). Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.

Sørhaug, T. (1995). Forskning om forsøk. I Eikeland, O. og Finsrud, H. D. (red.): *Research in Action / Forskning og handling* (Arbeidsforskningsinstituttets skriftserie; 1). Oslo: The work research institute.

Tjora, A. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Wallin, E., Lindewald, B. & Andréasson, S. (2004). Institutionalization of a Community Action Program Targeting Licensed Premises in Stockholm. *Evaluation Review*, 28(5), 396–419.

Appendiks 1.

Tiltak på menyen fra Sosial- og helsedirektoratet

I samarbeid med flere av kompetansesentrene utarbeidet Sosial- og helsedirektoratet en meny av rusmiddelforebyggende tiltak som skulle være grunnlaget for de valgene av forebyggingstiltak som pilotkommunene gjorde.

Skoleprogrammer

Olweus' program mot mobbing

Programmet bygger på noen nøkkelpinsipper om utvikling og forandring av problematferd, spesielt aggressiv atferd. En ønsker å skape et skolemiljø som kjennetegnes av varme, positiv interesse og engasjement fra de voksnes side, faste grenser mot uakseptabel atferd, konsekvent bruk av sanksjoner ved regelbrudd, og voksne autoriteter. Programmet er omfattende og krever involvering av alle ansatte ved skolen.

Unge & Rus

Dette er et undervisningsopplegg på 8. klassetrinn hvor hovedmålsettingen er å utsette ungdoms alkoholdebut og å redusere eksperimentering med alkohol. Både foreldre og ungdom er målgruppe for tiltaket. Elevene jobber med både individuelle oppgaver, gruppeoppgaver og «test-deg-selv»-oppgaver. Tema i undervisningen er: Påvirkning, kultur og tradisjoner, meninger om alkohol, bruk av alkohol, mestring av drikkepress, vår mening og å snakke med voksne.

Tidlig intervensjonsprogrammer

Modell for tverrfaglig samarbeid

Dette er en rusmiddelforebyggende innsats overfor gravide kvinner og småbarnsfamilier gjennom et lokalt samarbeid mellom ulike parter innen helse- og sosialsektoren i kommunen (f.eks. helsestasjonen og sosial- og barnevernstjenesten). Modellen for samarbeidet omfatter kunnskap om arbeidsområdet, rutiner for samarbeid, ansvars- og rolleavklaring og prosedyrer for oppfølging av familiene. Det er utarbeidet skriftlig materiell som kan brukes i oppfølging av målgruppen.

Kjentmann

I dette tiltaket søker man å finne konstruktive handlingsalternativ for elever som ruser seg. En «kjentmann» på skolen (ungdomsskole og videregående skole) skal oppdage elever med rusproblemer og bringe eleven videre i hjelpeapparatet.

Familieintervensjoner

Kjærlighet og grenser

Den norske versjonen av Iowa Strengthening Families Program (ISFP) er et universelt tiltak rettet mot foreldre og ungdommer i aldersgruppen 10–14 år, og målsettingen er å forebygge tobakk-, alkohol- og narkotikabruk blant ungdom, styrke familiekompetanse og styrke familieband. Foreldrene møtes over 12 kurskvelder til diskusjoner og gruppeøvelser. Elevene møtes i egne grupper. Diskusjonstema for elevene er bl.a. drømmer og mål, foreldrerelasjoner, stresshåndtering og sosialt press.

Parent Management training – PMTO

Dette er en opplærings- og behandlingsmetode rettet mot familier som har barn med alvorlige atferdsvansker. Intervensjonen er omfattende og krever ukentlig deltakelse av begge foreldrene, gjennomsnittlig over 20 uker. Kjernekomponentene i behandlingen er positiv involvering, oppmuntring, negative konsekvenser, tilsyn ute og hjemme, involvering av skolen og problemløsning. Målsettingen er å endre familiens samhandlingsmønster og redusere barnets atferdsvansker og hindre utvikling av antisosial atferd.

Tiltak for utelivsbransjen

Ansvarlig vertskap

Målet med dette programmet er å fremme ansvarsfull servering av alkohol, og derved begrense overskjenking, servering til mindreårige og vold på utesteder. Ansatte ved serveringsstedene blir opplært i bestemmelsene i alkoholloven og i konflikthåndtering. Ansvarlig vertskap er gjerne samarbeidsprosjekt mellom serveringsbransjen, bevillingsmyndighet og skjenkekontroll og politiet.

Ansvarlig salg

Dette er en norsk tilpasning av Ansvarlig vertskap til butikker som selger øl og rusbrus. Hensikten er å begrense salg av alkohol til mindreårige fra butikker, og å begrense voksnes langing av alkohol til mindreårige.

Appendiks 2.

Tiltak utenfor menyen

I tillegg til å iverksette tiltak fra Sosial- og helsedirektoratets meny, valgte de fleste kommunene også å gjennomføre andre tiltak. Vi har sett nærmere på fem av disse tiltakene. Dette er dels tiltak som utgjorde en vesentlig del av satsningen i en eller flere kommuner og dels etablerte tiltak som har blitt beskrevet i forebyggingslitteraturen.

ART

Larvik kommune valgte ART (Aggression Replacement Training) som en av sine satsninger. ART består av tre komponenter: Trening av sosiale ferdigheter, sinnekontroll og trening i moralsk resonnering.

TimeOut

TimeOut var en del av Regionprosjektet i Larvik og Nesodden. Tiltaket var utviklet i samarbeid mellom Norges Idrettsforbund og Norges olympiske komité og Sosial- og helsedirektoratet. Hovedmålet var å utvikle gode idrettsmiljø og forebygge bruk av alkohol og tobakk. Målgruppen var 11–13-åringer.

MOT

MOT inngikk som en del av Regionprosjektet i Os kommune. Visjonen til dette programmet, som ble gjennomført både i skole- og fritidssektoren, var å skape et varmere og tryggere oppvekstmiljø gjennom å styrke menneskers mot til å ta vare på seg selv og hverandre.

Det flyvende korps på Nesodden og Ungdomsteamet i Haugesund

Både Nesodden og Haugesund prioriterte å utvikle modeller for å fange opp utsatte ungdommer på et tidlig stadium. Mens man på Nesodden kalte tiltaket for Det flyvende korps, ble det i Haugesund omtalt som Ungdomsteamet. I begge tiltakene har de lagt vekt på å etablere tverrfaglige nettverk rundt ungdom med rusproblemer.

Overgangen mellom ulike skoler

Haugesund og Larvik satset på tiltak for å lette overgangen mellom ulike skoletyper. I Haugesund arrangerte de leirskoler og gjennomførte hjemmebesøk fra lærer for å lette elevenes overgang fra barneskolen til ungdomsskolen. Som en del av

Regionprosjektet prøvde de også ut et tiltak for å lette overgangen fra ungdomsskole til videregående skole. I Larvik iverksatte de det de opprinnelig kalte Haugesundsmodellen, for å lette elevenes overgang mellom barneskolen og ungdomstrinnet. Tiltaket omfattet leirskole i 7.-klasse og hjemmebesøk av lærer i 8.-klasse.

English summary

The Regional Project was part of the Bondevik II Government's Action Plan to prevent alcohol and drug problems (2003–2005). Five municipalities participated in the project: Haugesund, Larvik, Narvik, Nesodden and Os, and one region participated: Ytre Søre Sunnmøre, with the municipalities Sande, Herøy, Ulstein and Hareid. Thirty measures were implemented, chosen from a list of eight recommended programmes. After five years, 14 of these 30 measures were still being used. In addition, all the municipalities supplemented the programmes with other measures. Twelve of 18 of these were continued. In other words, it seems that the measures that were developed in the municipalities, and which were adapted to local conditions, were viable.

Courses, seminars, conferences and training programmes were central elements in the Regional Project, and many people participated in these. But skills are lost if they are not used. This happens if people are given other tasks where their skills are not relevant, or if they move. However, sometimes skills can lie dormant, and can be retrieved when needed. All the original project leaders continued to work with prevention of alcohol and drug problems in their municipalities, but some of them had more freedom than others to continue their work. When comprehensive prevention of alcohol and drug problems is no longer a part of their daily work, it is not so easy for them to follow up all the measures. In places where enthusiastic project workers have continued their work, there are several people who can keep up the pressure of providing information to politicians and administrators.

A firm political foundation is dependent on the personal commitment of politicians. Therefore, political continuity can be important for continuing the work. Moreover, political commitment can help to ensure that the measures have stable funding. In addition, the work needs a firm foundation in the administration, so that professional workers are given reasonable space to work, both to carry out their work, to develop a network and to cooperate with others. Chief administrative officers who are committed to this work can be useful partners.

After the period of the Regional Project, comprehensive reorganization has taken place in nearly all the municipalities. Many of the municipalities experienced problems with cooperation and coordination, and responsibility was moved or removed. Reorganization does not take place primarily to strengthen prevention of

alcohol and drug problems. However, if prevention is given so little attention in a reorganization process that there is a risk that it will be eradicated, this may be a sign of weak political anchorage. Then the presence of individual enthusiastic professionals does not help.

SIRUS-rapporter

Følgende rapporter er kommet ut i denne serien fra og med 2005. For oversikt over alle tidligere utgitte SIRUS-rapporter, se www.sirus.no under publikasjoner:

1/2012 Buvik, Kristin og Baklien, Bergljot *Fri flyt – Bartenderes møte med berusede gjester* 87 s. Oslo 2012

3/2011 Skretting, Astrid og Elisabet E. Storvoll *Utviklingstrekk på rusmiddelfeltet – Grunnlagsmateriale til regjeringens stortingsmelding om rusmiddelpolitikken* 196 s. Oslo 2011

2/2011 Baklien, Bergljot og Unni Krogh *Prosessen, planen og politikken – Rusmiddelpolitiske handlingsplaner* 136 s. Oslo 2011

1/2011 Ugland, Trygve *Alcohol on the European Union's Political Agenda: Getting Off the Policy Roller-Coaster?* 50 s. Oslo 2011

6/2010 Lauritzen, Grete *European Addiction Severity Index (EuropASI) i en oppfølgingsstudie av narkotikabrukere i behandling – Refleksjon om kvaliteter ved instrumentet for forskning og praksisformål.* 130 s. Oslo 2010

5/2010 Rossow, Ingeborg, Hilde Pape & Bergljot Bakken *Tiltak for å begrense alkoholrelaterte skader og problemer.* 74 s. Oslo 2010

4/2010 Redaktør: Ellen J. Amundsen. Forfattere: Ingeborg Lund & Anne Line Bretteville-Jensen, Astrid Skretting, Jostein Rise, Sturla Nordlund og Ellen J. Amundsen *Hva er misbruk og avhengighet? Betegnelser, begreper og omfang.* 78 s. Oslo 2010

3/2010 Storvoll, Elisabeth E., Ingeborg Rossow, Inger Synnøve Moan, Thor Norström, Janne Scheffels & Grethe Lauritzen *Skader og problemer forbundet med bruk av alkohol, narkotika og tobakk.* 97 s. Oslo 2010

2/2010 Edland-Gryt, Marit & Astrid Skretting *Fylkeskommunenes tannhelsetilbud til rusmiddelmisbrukere – En kartlegging.* 111 s. Oslo 2010

1/2010 Storvoll, Elisabeth E., Ingeborg Rossow & Jostein Rise *Alkoholpolitikken og opinionen – Endringer i befolkningens holdninger og oppfatninger om effekten av ulike virkemidler i perioden 2005–2009.* 68 s. Oslo 2010

9/2009 Rossow, Ingeborg, Inger Synnøve Moan & Henrik Natvig *Nære pårørende av alkoholmisbrukere – hvor mange er de og hvordan berøres de?.* 65 s. Oslo 2009

8/2009 Bretteville-Jensen, Anne Line & Ellen J. Amundsen *Heroinforbruk og heroinbeslag i Norge.* 65 s. Oslo 2009

7/2009 Skretting, Astrid & Hilgunn Olsen *Nye lokaler – andre resultater? – videreført evaluering av sprøyteromsordningen i Oslo.* 72 s. Oslo 2009

6/2009 Lund, Karl Erik *A tobacco-free society or tobacco harm reduction? Which objective is best for the remaining smokers in Scandinavia?* 85 s. Oslo 2009

5/2009 Vedøy, Tord Finne & Astrid Skretting *Ungdom og rusmidler. Resultater fra spørreskjemaundersøkelser 1968-2008.* 87 s. Oslo 2009.

4/2009 Vedøy, Tord Finne & Astrid Skretting *Bruk av alkohol blant kvinner. Data fra ulike surveyundersøkelser.* 84 s. Oslo 2009.

3/2009 Aarø, Leif Edvard, Karl Erik Lund, Tord Finne Vedøy & Simon Øverland *Evaluering av myndighetenes samlede innsats for å forebygge tobakksrelaterte sykdommer i perioden 2003 til 2007.* 140 s. Oslo 2009.

2/2009 Lund, Karl Erik *Tobakksfritt samfunn eller skadereduksjon? Hvilken målsetning tjener de gjenstående røykerne?* 80 s. Oslo 2009.

1/2009 Baklien, Bergljot & Tonje Wejden *Evaluering av prosjektet «Barn i rusfamilier – tidlig intervensjon».* 135 s. Oslo 2009.

1/2008 Vedøy, Tord & Ellen J. Amundsen *Rusmiddelbruk blant personer med innvandrerbakgrunn. Oversikter fra befolkningsundersøkelser.* 76 s. Oslo 2008.

8/2007 Lund, Marte K. Ødegård, Astrid Skretting & Karl Erik Lund *Rusmiddelbruk blant unge voksne, 21–30 år. Resultater fra spørreskjemaundersøkelser 1998, 2002 og 2006.* 107 s. Oslo 2007.

7/2007 Olsen, Hilgunn & Astrid Skretting *Hva nå? Evaluering av prøveordning med sprøyterom.* 169 s. Oslo 2007.

6/2007 Baklien, Bergljot, Hilde Pape, Ingeborg Rossow & Elisabet E. Storvoll *Regionprosjektet – Nyttig forebygging? Evaluering av et pilotprosjekt om lokalt basert rusforebygging*. 216 s. Oslo 2007.

5/2007 Lauritzen, Hege Cesilie & Bergljot Baklien *Overskjenking i Bergen. En oppfølgingsevaluering av Ansvarlig vertskap i Bergen*. 98 s. Oslo 2007.

4/2007 Tefre, Ellen M., Arvid Amundsen, Sturla Nordlund & Karl Erik Lund *Studenter og rusmidler. Bruk av alkohol, tobakk, narkotika og pengespill blant studenter ved Universitetet i Oslo*. 130 s. Oslo 2007

3/2007 Ihlebæk, Camilla & Ellen J. Amundsen *Majoritet og minoritet. Alkoholbruk blant ungdom utenfor storbyen*. 54 s. Oslo 2007.

2/2007 Horverak, Øyvind & Elin K. Bye *Det norske drikkemønsteret. En studie basert på intervjudata fra 1973–2004*. 245 s. Oslo 2007.

1/2007 Snertingdal, Mette Irmgard *Kalkulerende kjeltringer eller offer for omstendighetene? En kvalitativ studie av heroinomsetningens utvikling og aktører*. 140 s. Oslo 2007.

5/2006 Bretteville-Jensen, Anne Line & Ellen J. Amundsen *Omfang av sprøytemisbruk i Norge*. 83 s. Oslo 2006.

4/2006 Buvik, Kristin V. & Bergljot Baklien *Skal det være noe mer før vi stenger? Evaluering av Ansvarlig vertskap i Trondheim*. 112 s. Oslo 2006.

3/2006 Nøkleby, Heid & Grethe Lauritzen *Rusmiddelmisbruk og spiseforstyrrelser. Sammenfall og sammenhenger. En litteraturstudie*. 165 s. Oslo 2006.

2/2006 Olsen, Hilgunn & Astrid Skretting *Ingen enkle løsninger: Evaluering av Tiltaksplan for alternativer til rusmiljøene i Oslo sentrum*. 166 s. Oslo 2006.

1/2006 Solbakken, Bjørn H. & Grethe Lauritzen *Tilbud til barn av foreldre med rusmiddelproblemer*. 150 s. Oslo 2006.

6/2005 Berg, Frid Fjose & Anne Line Bretteville-Jensen *Ungdoms etterspørsel etter alkohol. En empirisk analyse basert på intervjudata 1990–2004*. 75 s. Oslo 2005.

5/2005 Solbakken, Bjørn H., Grethe Lauritzen & Marte K. Ødegård Lund *Barn innlagt sammen med foreldre som er i behandling for rusmiddelproblemer*. 124 s. Oslo 2005.

4/2005 Bretteville-Jensen, Anne Line *Økonomiske aspekter ved sprøytemisbrukeres forbruk av rusmidler. En analyse av intervjuer foretatt 1993–2004*. 176 s. Oslo 2005.

3/2005 Østhus, Ståle *Befolkningens holdninger til alkoholpolitikken. En analyse av sammenhengen mellom alkoholpolitikken og folkemeningen i perioden fra 1962 og fram til i dag*. 120 s. Oslo 2005.

2/2005 Amundsen, Ellen J., & Robert Lalla *Narkotikasituasjonen i kommunene. Resultater fra årene 2002 og 2003*. 44 s. Oslo 2005.

1/2005 Rise, Jostein, Henrik Natvig & Elisabet E. Storvoll *Evaluering av alkoholkampanjen «Alvorlig talt»*. 128 s. Oslo 2005.

SIRUS-skrifter

Følgende publikasjoner er utkommet i denne serien fra og med 2005. For oversikt over alle tidligere utgitte SIRUS-skrifter, se www.sirus.no under publikasjoner:

1/2008 Lund, Karl Erik & Jostein Rise *Kunnskapsgrunnlag for forslaget om et forbud mot synlig oppstilling av tobakksvarer*. 83 s. Oslo 2008.

5/2007 Hetland, Jørn, Leif Edvard Årø & Simon Øverland *Røykfrie serveringssteder. Samlerapport fra en prospektiv undersøkelse blant ansatte i serveringsbransjen*. 43 s. Oslo 2007.

4/2007 Frøyland, Kjetil *Med arbeidslivet som arena. Om kunnskaps- og utviklingsbehov i arbeidslivsrelatert rusmiddelforskning*. 65 s. Oslo 2007.

3/2007 Lund, Marianne & Rita Lindbak *Norwegian Tobacco Statistics 1973–2006*. 43 s. Oslo 2007.

2/2007 Lund, Karl Erik (red.), Rune Ottesen, Jostein Rise, Sidsel Graff-Iversen & Kjell Bjartveit: *Grunnlaget for allmennhetens oppfatning om risiko ved sigarettøyking i 1950- og 60 årene i Norge*. Erklæringer til Norges Høyesterett i forbindelse med søksmål fra skadelidt om erstatning fra tobakksprodusent. 231 s. Oslo 2007.

1/2007 Melberg, Hans Olav *Hvor mye betyr tobakksprisen for endringer i tobakksforbruket? Utviklingen i pris og forbruk i Norge mellom 1985 og 2005*. 29 s. Oslo 2007.

5/2006 Rise, Jostein *En sosialpsykologisk analyse av et fryktvekkende budskap. En kvasiseksperimentell undersøkelse*. 68 s. Oslo 2006.

4/2006 Larsen, Elisabeth, Jostein Rise & Pål Kraft *En evaluering av tobakkskampanjen «Hver eneste sigarett skader deg»*. 53 s. Oslo 2006.

3/2006 Larsen, Elisabeth, Karl Erik Lund og Jostein Rise *Evaluering av tobakkskampanjen «Røyken tar pusten fra deg»*. 116 s. Oslo 2006.

2/2006 Lund, Karl Erik *The introduction of smoke-free hospitality venues in Norway. Impact on revenues, frequency of patronage, satisfaction and compliance*. Evaluation of public tobacco control work in Norway 2003–2007. 110 s. Oslo 2006.

1/2006 Lund, Karl Erik *Innføring av røykfrie serveringssteder i Norge. Konsekvenser for omsetning, besøksfrekvens, trivsel og etterlevelse*. 121 s. Oslo 2006.

6/2005 Larsen, Elisabeth, Marianne Lund & Karl Erik Lund: *Evaluering av helseadvarslene på tobakkspakkene*. 33 s. Oslo 2005.

5/2005 Amundsen, Ellen J. *Alkohol- og tobakksbruk blant ungdom: Hva betyr innvandrerbakgrunn? Resultater fra en helseundersøkelse blant 10 klassinger i Oslo 2000/2001*. 92 s. Oslo 2005.

4/2005 Lund, Karl Erik *Tobakksavgiften som helsepolitisk styringsinstrument*. 60 s. Oslo 2005.

3/2005 Hetland, Jørn & Leif Edvard Aarø *Røykfrie serveringssteder. Luftkvalitet, helse og trivsel blant ansatte i serveringsbransjen*. 46 s. Oslo 2005.

2/2005 Hetland, Jørn & Leif Edvard Aarø *Røykevaner, holdninger til innføring av røykfrie serveringssteder og opplevelse av håndhevingsproblemer i serveringsbransjen. En prospektiv panelundersøkelse*. 75 s. Oslo 2005.

1/2005 Hetland, Hilde & Leif Edvard Aarø *Hva kan forbedres i VÆR røykFri-programmet? Intervjuer med elever, lærere og rektorer*. 59 s. Oslo 2005.